

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLIV

Св. 3–4 (2013)

САДРЖАЈ

Чланци

Поводи

Јужнословенски филолоџ у српској филологији (СРЕТО ТАНАСИЋ)3

Граматика и правопис

Морфофонолошка структура неких именица у творби модела са суфиксом
-киња (ЖИВОЈИН СТАНОЈЧИЋ)17

Нова правописна решења – велико слово (предлог измена) (РАДА
СТИЈОВИЋ)25

Типови епизеуксичких и епаналептичких структура у савременом српском
језику (НИНА ЋЕКЛИЋ)31

О могућим утицајима енглеског језика на употребу појединих конструкција
у српском језику (на примеру конструкција *број један и најбољи*
икад) (ДАНИЈЕЛА РАДОЊИЋ)49

Студије српског језика у иностранству

Србистика на Петроградском универзитету данас (МАРИНА НИКОЛИЋ)
.....59

Прикази

Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане 41/1 (НАТАША МИЛАНОВ) ..71

Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане 41/3 (БОЈАНА ТОМИЋ)77

Библиоџрафиџа Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане 1971–2011
(НАТАША МИЛАНОВ)83

Хроника

Научни скуп <i>Српски језик и актуелна питања језичке политике</i> (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ)	89
--	----

Прилог

Закључно саопштење са Научног скупа <i>Српски језик и актуелна питања језичке политике</i>	97
--	----

Поводи

УДК 81(497.11)(091)
050.488JUŽNOSLOVENSKI FILOLOG"1913/2013"

СРЕТО З. ТАНАСИЋ

(Институт за српски језик САНУ, Београд)

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ У СРПСКОЈ ФИЛОЛОГИЈИ*

Јужнословенски филолоџ је ове године навршио сто година од покретања. У раду се говори о мјесту часописа *Јужнословенски филолоџ* у развоју српске науке о језику. Овај часопис је у свом постојању дугом један вијек пратио судбину српског народа и његовог културног развоја, прије свега на плану језичке науке. Он је био и гласило за јужнословенску филологију, али и за славистичку науку уопште. Његова заслуга је што се преко њега у свијету сазнавало о томе шта се у српској науци о језику ради, исто тако био је за српску језичку науку прозор у свијет славистике и опште лингвистике.

Кључне речи и изрази: српски језик, филологија, наука о српском језику, *Јужнословенски филолоџ*.

У српској култури немамо много периодичних публикација које су се у њој учврстиле својим стогодишњим трајањем. Међу такве ријетке спада и часопис *Јужнословенски филолоџ*, који управо навршава сто година свога постојања. И за такву његову дуговјечност заслужни су његови покретачи, а то су – прилика је да се подсетимо – Љубомир Стојановић и Александар Белић, наведено редом којим су потписани у обраћању читаоцима у првој књизи. Професори, учитељи и ученик, прије сто година су дошли на идеју да покрену часопис за српску и јужнословенску филологију. У том моменту су у српској науци имали ауторитет неопходан за овакво предузеће; имали су, поред

* Овај рад је настао у оквиру пројекта *Ојис и сјандардизација савременој српској језика* (178021), који у целини финансира Министарство за просвети, науку и технолошки развој Републике Србије.

тога, и друге предуслове: у ондашњем свијету славистике су уживали завидан углед. Свакако су поред сопственог научног дјела били добро упућени у оно шта се тада радило у славистичкој науци и уопште у лингвистичкој науци у свијету. Поред тога, већ су имали у том послу и извјесно искуство: Александар Белић је осам година раније покренуо часопис *Српски дијалектолошки зборник*. Из тог искуства и увида у оно што се радило на другим странама и одлучили су да покрену *Јужнословенски филолоџ*, ради попуњавања празнине у публикацијама, која је била видљива у српској језичкој науци, а која се више није могла ни смјелу толерисати – недостатак часописа намијењених филолошким истраживањима. То су они јасно и навели у првом броју: „Данас има већ приличан број часописа посвећених различитим деловима славистике или њеном целом обиму. Довољно је поменути само *Archiv für slav. Philologie*, *Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наук*, *Русскій Филологическій Вѣстникъ*, *Филологическія Записки*, *Listy filologické*, *Prace filologiczne*, *Rocznik slawistyczny*, *Časopis pro moderní filologii* – да друкче још специјалније часописе, зборнике различних словенских академија, научних друштава и универзитета, тако исто и зборнике издања у којима има славистичких расправа и не помињемо – па да буде свакоме јасно да је на развоју славистичке периодичке литературе доста урађено, и да се све више ради. Појава тако специјалних часописа као што су *Rocznik slawistyczny* у Пољака, који је посвећен скоро искључиво словенској лингвистици, или *Časopis pro moderní filologii* у Чеха, иако он није искључиво посвећен славистици, – показује без сумње напредак славистике последњих година, и чак полет у извесном правцу.

Према овој развоју славистике и према потреби, да се и у нас развије у овом правцу живљи рад, којим ће се помоћи, колико се буде могло, и општим испитивањима о словенском језику и проучавању многих тамних страна нашег језика, са покретањем филолошко-лингвистичког повременог списка на нашем језику није се могло више оклевати. Јер иако у нас има академија и научних друштава која објављују научне радове и из славистике, иако има књижевно-научних часописа у којима се каткада критички пропраћају и новија дела из различитих њених области, ипак ми нисмо још имали часописа којему би био једини задатак – проучавање нашег језика у вези са осталим јужнословенским и другим словенским језицима и испитивање њихових језичких споменика. Ту празнину, према својој снази и средствима, треба да попуни *Јужнословенски филолог*“ (*Поводом његовог издања „Јужнословенског филолога“*, стр. 1–2). Тако је изашла прва књига *Јужнословенског филолога*, испод чијег наслова стоји да

је то повремен спис за јужнословенску филологију и да га уређује А. Белић.

Покретачи часописа су позвали на сарадњу филологе из различитих славистичких центара и на тај позив су се одазвали многи филолози, о чему се говори у уводном тексту: „Ми смо врло задовољни што можемо констатовати да смо већ при првом објављивању своје намере наишли на једнодушан, повољан одзив у научних радника и у нас и на страни. Прилози који су нам одмах почели стизати утврдили су нас још више у умесности покретања овог научног предузећа баш у данашњим приликама нашим, а обећање сталне сарадње, која су нам са различитих страна долазила, охрабрила су нас за будућност“ (стр. 3). У рубрици *Расправе* на првом мјесту се јавља Љубомир Стојановић, иза њега је А. А. Шахматов; радове објављују још два руска филолога П. А. Лавров и М. Г. Долопко. У овој рубрици су објавили прилоге и Александар Белић и Милош Ивковић из Београда, Аугуст Мусић из Загреба, те Александар Стојићевић, потписан тада из Лајпцига. Немамо сигурне податке о томе да ли је и гдје у стручној периодици забиљежено покретање овога часописа – Јагићев Архив то није забиљежио, што се може тумачити и скорашњим отпочињањем Првог свјетског рата.

Историја је учинила да издавање часописа *Јужнословенски филолоџ* стане већ код првог броја. Излазак друге књиге зауставио је Први свјетски рат: „После прве књиге од две свешнице ‘Јужнословенски филолог’ је морао престати излазити. Друга књига већ је на половину била сложена, а дошао је пад Београда 1914 год., па пад Србије 1915 год. Непријатељска рука није штедела државних установа наших, ни домова појединаца, већ је, уништавајући Државну штампарију, уништила у њој и сложени текст ‘Јужнословенског филолога’ и рукописе писаца, а претресајући домове појединаца и проналазећи у њима остатке културног рада српских грађана, уништила је и остали део рукописа спремљених за II књигу часописа. Тако је и ‘Јужнословенски филолог’ поделио судбину своју са целим нашим народом измученим и тешко оштећеним светским ратом“, написао је Александар Белић у уводном тексту друге књиге *Филолоџа*, која се појавила у Београду 1921. године. У уводном тексту се још, уз жаљење за у току ратних година преминулим филолозима и сарадницима *Јужнословенског филолоџа* – међу којим су и С. Новаковић, Филип Ф. Фортунатов, А. А. Шахматов, Август Лескин – најављује да ће остати непромијењена физиономија часописа: позивају се сарадници који се баве јужнословенским језицима, прасловенским и старословенским језиком, као и другим словенским језицима да шаљу своје прилоге. Такође, часопис ће „пратити кретање словенске лингвистике и фило-

логије код свих осталих словенских народа, дајући критичке прегледе о научном раду код њих“, истиче уредник и додаје да су многи сарадници из земље и иностранства „похитали да нам пошаљу своје драгоцене прилоге или да обећају своју сарадњу“ (стр. 2–3).

Насловна страна ове друге књиге *Јужнословенској филолоји* разликује се од насловне стране прве књиге по томе што има и редакцију: „Уређује А. Белић уз сталну сарадњу А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у Љубљани, К. ЊИЧА, проф. Унив. у Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у Београду, М. РЕШЕТАРА, проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Скопљу, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани, и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду“.

Да је Белић имао разлоге да буде задовољан одзивом сарадника, говори и чињеница да је поред већег броја српских, хрватских и словеначких филолога у новоствореној држави, са пристиглим емигрантима из Русије, своје прилоге дао већи број европских филолога и лингвиста: В. Јагић, А. Меје, Ј. Коштиал, П. Лавров, М. Г. Долопко, Л. А. Булаховски, М. Решетар. У овом броју *Филолоја* појавили су и радови многих филолога из новостворене државе, као што су: Љубомир Стојановић, Александар Белић, Фран Рамовш, Стјепан Куљбакин (емигрант из Русије), Фран Илешић, Милош Ивковић, Стојан Новаковић, Владимир Ћоровић, Тихомир Остојић, Веселин Чајкановић, Стјепан Ившић, Томислав Маретић, Хенрик Барић, Франц Кидрич, Петар Скок, Рајко Нахтигал и Александар Стојићевић.

Највећи дио посла око припремања и израде књиге пао је у удио Александру Белићу. Он је водио бригу око сакупљања прилога, уређивања и штампања часописа. О томе непосредно свједочи и преписка коју је започео прије појаве овога броја са словеначким лингвистом Франом Рамовшем, с којим се касније и спријатељио и дописивао све до смрти Рамовша 1952. године, уз застој од неколико година баш почетком тих двадесетак година¹. У писму Рамовшу од 20. априла 1920. године Александар Белић наводи да се слаже с његовим предлогом да се све о словеначком језику објављује у *Јужнословенском филолоју* и истиче: „Ја врло радо примам Ваш предлог да сва Slovenica пређе у 'Јужнословенски филолог' (тако се звао овај часопис већ /пре/ рата, али тада је изашла само једна његова књига, коју Вам шаљем). Наравно, Ваша би била брига да се рукописи добију, да

¹ О разлозима за захлађење односа између Белића и Рамовша биће речи мало даље.

се води стална библиографија итд. [...] Вас бих нарочито молио да израдите потпуну библиографију словеначких ствари које се језика тичу од 1914 год. до данас, па бисмо то одмах штампали“ (Ротар 1990: 16). И у писмима која слиједе Белић позива Рамовша да спреми који прилог словеначких лингвиста и библиографију за први број *Филолоџа* јер „Он **не треба** да изађе без једног или више ваших прилога“, истиче Белић у свом писму од 3. новембра 1921. године и износи предлог Рамовшу: „Мени би најмилије било да се Ви примите да водите **цео** словеначки део у часопису: да се старате о чланцима, о повременој библиографији и т. д. само бисмо се договарали о крупнијим питањима и о крупнијим стварима“ (Ротар 1990: 17)².

² Испало је, међутим, да су Рамовш и Белић преуранили, догађања око језичког и културног зближавања утицали су на то да се ова идеја није остварила; словеначки филолози су остали суздржани према овој идеји – в. Ротар 1930: 133, биљешка бр. 29. Сам Ротар указује на то да је Рамовшу и Ватрослав Јагић савјетовао одбијање културно-језичког зближавања и наводи писмо из 1922. у коме му Јагић износи свој негативан став према тој идеји. Наводимо овдје то за разумијевање овога времена интересантно писмо.

„Dragi gospodine profesore, ja sam sada u Beču kao odrezan od čitavoga slavenskoga svijeta. Od kada sam se morao oprostiti s mojom knjižnicom i prestati izdavati 'Arhiv', kao da su mi podrezali krila te ne mogu letjeti. U mislima na putu iz Beča u Zagreb ili Beograd meni je uvijek na pameti Ljubljana, gdje sada imam gotovo više poznanika, nego li u Zagrebu, samo što rijetko o njima čujem.

Ipak kad god desi se nešto, što i staroga čovjeka draži, ne da mu mira, da se ne oglasi, da barem ne uznemiri pouzdana prijatelja, kad već ne može izaći u javnost. Takav je jedan slučaj utisnuo meni pero u ruku, da Vam napišem ovo nekoliko riječi. Izazvaše me članci mogega zeta Rešetara (u Novoj Evropi od 1 novembra o. g.) i nekog dra P. Bulata u broju 7 od 1 decembra 1922 u 'Jugoslovenskoj Njivi'. K tomu dolazi još i pristupna besjeda u Srpskoj akademiji profesora Pavla Popovića, koja je izašla nedavno u 'Glasu'. Sve te rasprave tiču se jednog pitanja, koje u prvom redu mora zanimati Slovence, njihove književne i naučne ljude, dakle i Vas. Što se ja k tom pitanju obračam upravo k Vama, to uzmite za dokaz naše, kako mislim da se ne varam, naučne srodnosti. Radi se, kako biste vidjeli, da su vam sve pomenute rasprave pri ruci, o tom, da li je moguće i korisno i pametno, da se kako posljedica našeg političkog ujedinjenja traži i želi također književno, t. j. upravo jezičko ujedinjenje. Da Vam odmah kažem svoje osvjedočenje, ja mislim, da niti je potrebno niti se smije tražiti od Slovenaca da se odreknu od svojega jezika, od kle da prestanu biti svoja posebna narodna individualnost, hoćete li je zvati plemenom, narodom ili ma kako. Toga je mišljenja i moj zet (Rešetar) dok neki dr. Bulat u Njivi umuje drugačije. I Pavle Popović, koji govori samo o književnosti, povlači u jedinstvo (ne izvedeno još do kraja) srpskohrvatsko takođe slovenačku literaturu. Meni se čini, da tu imaju prvu riječ sami Slo-

Овдје ми се чини интересантним да наведем једну кратку билешку коју је Белић објавио у овој књизи *Филолоја*: „Јагићев Архив ... изашао је 1920 год. у својој 37. књизи, навршивши тако 44 године свога излажења ... Сада издавач Архива, Вајдманова књижара у Берлину, изјављује да због неповољних прилика обуставља издавање овог часописа, а његов уредник В. Јагић, прашта се са својим сарадницима желећи да се у што скоријем времену наново продужи издавање његова часописа. ... Нема ниједнога слависта који неће жалити што Јагићев Архив престаје да излази и који му неће признати ненадмашне заслуге у развоју словенске филологије за последњих 50 година“ (стр. 181). Као да је судбина хтјела да *Јужнословенски филолој* преузме задаћу коју је обављао и Јагићев *Архив*. Тако нешто наговјештава у размишљањима Франа Рамовша Јанез Ротар [стр. 7], који је приредио књигу с кореспонденцијом Ф. Рамовша и А. Белића, а то потврђује и садржај једног овдје наведеног Белићевог писма Рамовшу. Он [Рамовш] сматра да је распадом аустроугарске државе последице пораза у Првом рату створена могућност да центар јужнословенске филологије са Дунава (тј. из Беча) пријеђе у центар створене државе Јужних Словена – Београд – и да би Белићев часопис могао на неки начин бити насљедник Јагићева *Архива*³. А као да у свему томе има

venci. Upravo zato želio bih, da Slovenci reagiraju na to pitanje te da otvoreno kažu: bobu bob, popu pop. Dakako to nije tek filološko pitanje, nije pitanje gramatike, k tomu pitanju pristupa se sa više različitih pogleda, ono je i praktičko i religiozno i ekonomsko. Po mojem mišljenju svi ti obziri ne smetaju, da u mudro uređenoj autonomnoj zajednici Slovenci zadrže za svoj kulturno-društveni život svoj poseban jezik. Kako ne poznajem Vašeg nutarnjeg raspoloženja, to si mogu misliti, da neki vaši ljudi radi ličnih koristi ne bi marili odreći i svojega jezika, ali takvih valjda nije mnogo. Razborito bi bilo, da Slovenci upravo za osiguranje svoje narodne individualnosti podupiru nastojanje Hrvata, koji se bore za što širu autonomiju. Može biti postoji taj kontakt, ali ja ga ne vidim. Meni se čini, da kod vas neki ljudi vole ugađati beogradskoj današnjoj skroz nevaljaloj politici, nadajući se da će kao beogradske skutonoše odavle korist izvući i za sebe lično i za svoj narod. Takove politike ja ne bih nikako odobravao.

Sada ste čuli zašto sam vam napisao ovo pismo. A Vi, ako nećete sami, potaknite nekog drugog ali pametnog čovjeka da se zabavi oko tog pitanja sa vašeg slovenačkog 'Standpunkta', neka bi se čuo i Vaš glas“. (Ротар 1990: 133–134).

Истина, пише на истом мјесту Ротар, и сам Јагић је по настанку заједничке државе сматрао да се у Љубљани треба словеначка књижевност предавати заједно са српском и хрватском, али је убрзо промијенио мишљење.

³ У првом послератном *Филолоју* (1921) два рада Ф. Рамовша и један прилог Фр. Кидрича; сва три се тичу словеначког језика, и написани су на

неке симболике и у чињеници да је прва персонална библиографија једног слависте у *Јужнословенском филолоџу* управо библиографија Ватрослава Јагића: Библиографија Јагићевих радова од 1907 г. / С[тепан] К[уљбакин] // *Јужнословенски филолоџи* III, 1922–1923, стр. 102–111.

Јужнословенски филолоџи је између два свјетска рата већ био и у свијету препознат као најзначајнији часопис на јужнословенском простору, али није постао једини. Часопис се у почетку штампао у Љубљани, што је његовом уреднику доносило додатно ангажовање и бриге. О томе Белић често говори у писмима Рамовшу, као и о достављању библиографије из Словеније (Ротар 1990). За двадесет година изашло је шеснаест књига, посљедња, седамнаеста по реду изашла је уочи Другог свјетског рата за 1939–1940. годину. Мада је од друге књиге уз Александра Белића као уредника наведен већи списак уређивачког тима, Белић је имао највише помоћи од Љубомира Стојановића, угледног научника и државника. Тако је уређивано првих осам књига. Кад је осма књига била спремљена за штампу, Стојановић је умро. О његовој заслуги за *Јужнословенски филолоџи* бираним ријечима проговорио је Белић у некрологу на почетку те књиге: „Редакција нашег часописа оплакује у њему једног од својих оснивача, свога великог пријатеља и једног од најревноснијих сарадника“ (*Јужнословенски филолоџи* VIII, стр. 1).

Није се остварила идеја о *Јужнословенском филолоџу* као једином гласилу у новоствореној држави, како су у једном тренутку, пред излазак друге књиге, размишљали Александар Белић и Фран Рамовш. Томе разлог може бити и у друштвеним околностима, а и у околностима стручне природе, понешто се о томе види из наведеног Јагићевог писма. На крају, и да је тако било у почетку, развој науке би убрзо довео до потребе покретања нових часописа. Ипак, треба рећи да је концепција часописа између два свјетска рата била провођена како је и најављено у првој и другој књизи *Филолоџа*. Часопис доноси расправе о различитим питањима српског језика на синхронном и дијахронном плану, од почетка је посебна пажња посвећивана српским и хрватским дијалектима (в. детаљно: Реметић 2013), али је заступљен и словеначки језик. Бавио се и другим питањима српске и словенске филологије: као што је историја језика, акценат, фонетика, морфологија. Ту је Љ. Стојановић објавио своје значајне студије о

словеначком језику. После је дошло до застоја у сарадњи, због сплета околности о којима је већ било ријечи, ту је потом дошло и питање граматичке терминологије; било је дошло и до прекида преписке између Рамовша и Белића у периоду између 1922. и 1927. године.

функционисању глаголских облика у српском језику, а ту је и Александар Белић објавио рад поводом Мусићевих студија о употреби времена у народним пјесмама и Вуковим списима, рад је био у сагласности са Белићевом теоријом индикатива и релатива, коју је обзна- нио двадесетих година XX вијека. У часопису објављују српски, хр- ватски и словеначки филолози. Сам Белић такође обраћа пажњу и на овај језик, рецимо, он пише опширан приказ студије Ф. Рамовша, *Di- alektološka karta slovenskega jezika* (*Јужнословенски филолоџ XIII*, стр. 202–210).⁴

Јужнословенски филолоџ је по други пут престао да излази са избијањем Другог свјетског рата. Требало је да прође десет година да се настави његово излагање. Александар Белић је после Другог свјетског рата обновио прво рад Српске академије наука, основао Институт за српски језик 1947. године са циљем да се у њега пренесу велики Академијини пројекти у области српског језика. Природно је било да се оживи и рад часописа који су излазили прије рата *Српски дијалектолошки зборник*, *Наш језик* и *Јужнословенски филолоџ*. Први послератни *Филолоџ* изишао је 1950. године, то је књига XVIII за 1949–1950. годину. У обраћању сарадницима Уредништво најављује да ће у основи концепција часописа остати иста: садржај ће му бити јужнословенска и општа словенска филологија и лингвистика. Опет се посебно инсистира на библиографији. Истакнуто је да ће излазити најмање једанпут годишње, што ипак још задуго није било постигну- то. На насловној страни стоји Уређује А. Белић уз сарадњу д-ра Алексића Радомира (Београд), д-ра Бошковића Радосава (Београд), д-ра Вуковића Јована (Сарајево), Конеског Б. (Скопље), д-ра Нахти- гала Рајка (Љубљана), д-ра Рамовша Франа (Љубљана), д-ра Скока Петра (Загреб), д-ра Стевановића Михаила (Београд), д-ра Томанови- ћа Васе (Скопље), д-ра Храсте Мата (Загреб). Ова књига, обима 548 страна у рубрици *Расправе и чланци* садржи 13 прилога, од тога су два од страног аутора. У рубрици *Критика* објављено је 26 прилога, где се приказује и већи број дјела из пера страних аутора. Међу при- казивачима више пута јављају се Стјепан Куљбакин, Александар Бе- лић и његови млади сарадници из Института за српски језик Ирена Грицкат, Милка и Павле Ивић, Иван Поповић, а ту су и Михаило Стевановић, Милан Будимир и Петар Скок.

⁴ О заступљености источних и западних словенских језика уопште писао сам у часопису *Славистика* (Танасић 2007); о занимању српских сла- виста за те словенске језике свих трију грана словенства говори се у раду Танасић 2014.

Док је у прва два покретања на челу био рад Љубомира Стојановића, овај пут је објављен рад Александра Белића под насловом *О лингвистици Александра Белића*, уз уводно образложење да је Редакција сматрала „да је најумесније отпочети нову серију Јужнословенског филолога излагањем о главним тачкама лингвистике А. Белића“.

У овоме периоду Александар Белић је био и директор Института за српски језик, па је усаглашавао послове на институтским пројектима и припремању и издавању часописа. Последња књига на којој стоји да је уређује Александар Белић јесте XXIV за 1959–1960. годину. Његовом смрћу завршила се и једна епоха *Јужнословенског филолоџа*, који је три пута покретао, поставио му јасну концепцију, кроз 47 година трајања уврстио у ред најугледнијих гласила у свијету славистике, сам објавио у њему сто деветнаест радова, који су унесени у библиографију радова *Јужнословенског филолоџа 1913–2013* у броју LXIX за 2013. годину.

Нови уредник *Јужнословенског филолоџа* постао је академик Михаило Стевановић, који је Александра Белића наслиједио и на мјесту директора Института за српскохрватски језик. Пошто је те године дошло до реорганизације у Академији, институти су изашли из састава Академије, па више у заглављу *Филолоџа* није стајало име Академије. Послије промјене, на челу часописа Уредништво је незнатно измењено, изостављањем два члана из списка и увођењем једног новог⁵, а дошло је и до другачијег представљања његовог. Оријентација часописа се није мијењала, његов профил је такође остао исти. Последње Белићево уредништво је било наведено овако: „Уређује А. Белић уз сарадњу д-ра Алексића Радомира (Београд), д-ра Вуковића Јована (Сарајево), д-ра Коларича Рудолфа (Љубљана), Конеског Блажа (Скопље), д-ра Павловића Миливоја (Нови Сад), д-ра Стевановића Михаила (Београд), д-ра Томановића Васа (Скопље), д-ра Храсте Мата (Загреб)“ (*Јужнословенски филолоџи* XXIV, 1959–1960), а на корицама прве књиге коју је уредио М. Стевановић пише: „Уређивачки одбор: др Алексић Радомир, др Грицкат Ирена, др Коларич Рудолф, Конески Блаже, др Павловић Миливој, Др Стевановић Михаило, др Храсте Мате, Главни уредник М. Стевановић“ (*Јужнословенски филолоџи* XXV, 1961–1962). Већ у следећем годишту редакција је проширена именима Берислава Николића, Асима Пеце и Митра Пешикана. М. Стевановић је уређивао часопис до 1972. године, закључно са XXIX књигом. Он је успио да одржи динамику излагања коју је на-

⁵ То су: Јован Вуковић, професор Универзитета у Сарајеву, и Васа Томановић, професор Универзитета у Скопљу, а укључена је др Ирена Грицкат из Института.

слиједио од Александра Белића. Такође, био је то и даље најзначајнији филолошки часопис на простору Југославије. И даље је у њему било највише тема које се тичу српског односно српскохрватског језика: историја језика, дијалектологија, ономастика, акцентологија, врсте ријечи, творба, синтакса. У њему тада објављују готово сви значајни тадашњи српски лингвисти. Сем првог годишта, сва су излазила у две књиге; у првој су биле расправе, а у другој је била претежно научна критика и библиографија. Тридесета књига за 1973. годину била је посвећена њему у част и уредиле су је његове колеге Миливоје Павловић, Радосав Бошковић, Митар Пешикан и Живојин Станојчић (секретар). Пошто је те године академик Стевановић отишао у пензију, именована је и нова редакција часописа, тј. проширена: др Ирена Грицкат, др Милка Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Катичић, [др Рудолф Коларич], Блаже Конески, др Берислав Николић, [др Миливој Павловић], др Асим Пецо, др Митар Пешикан, др Живојин Станојчић. Више се међу члановима уредништва не налазе Радосав Бошковић и Михаило Стевановић. За главног уредника именована је академик Милка Ивић. Ново уредништво са новим главним уредником унијело је нови полет, проширило број сарадника у часопису. Само први број који је уредила академик Милка Ивић – XXXI – покривао је две године 1974–1975, отада се *Јужнословенски филолоџ* јавља као годишња публикација и испод наслова часописа изостављена је синтаграм *йовремени сѝис за словенску филолоџију и линѝисѝику*. Часопис се учврстио међу најугледнијим лингвистичким публикацијама те врсте у словенском свијету. Пошто је деведесетих година САНУ поново постала оснивач Института за српски језик, на предлог главног уредника од ЛП књиге за 1996. годину враћено је име Академије у заглавље часописа. Договорено је да Институт остане издавач *Филолоџа*, а да га припрема заједно са САНУ. Овим је часопис учврстио и свој углед, повећао број страних сарадника и обезбиједио веће присуство у важним научним центрима путем Академијине размјене публикација. У ово вријеме нешто више се осипало уредништво, највише по биолошким законима, па је оно у више наврата попуњавано. Посљедњи састав је установљен 2004. године увођењем неколико нових чланова, али је он у међувремену окрњен одласком неколико његових чланова са овог свијета, а укључен је један нови члан.

Академик Милка Ивић је више него успјешно уређивала *Јужнословенски филолоџ* преко тридесет година од XXXI до LXIII

књиге (1974–2007)⁶, не штедећи своје умне и физичке снаге и улажући свој углед једног од водећих лингвиста свога времена у свијету, свакако са много емоционалних веза са Институтом, гдје је започела своју научну каријеру, и самим часописом, у коме је објавила свој први научни прилог као млади научник (у првом послератном броју), а објавила је у њему осамдесет два прилога. Поред тема које су обрађиване у овоме часопису, било је и нових, у складу с кретањем у науци: врсте ријечи, семантика, род и број, а све присутније теме са наглашеном општелингвистичком компонентом. У часопису се јављају и нова имена, млађи српски лингвисти стасали за сарадњу с овим часописом. Уредник академик Милка Ивић пожељела је да преда руковођење своме млађем сараднику академику Предрагу Пиперу, који је ту дужност преузео од LXIV књиге за 2008. годину. Последња књига коју је уредила академик Милка Ивић имала је редакцију у следећем саставу: Јасна Влајић Поповић, Даринка Гортан Премк, Ирена Грицкат, Милка Ивић, Лили Лашкова, Александар Лома, Софија Милорадовић, Александар Младеновић, Мирослав Николић, Асим Пецо, Предраг Пипер, Слободан Реметић, Александар Собољев, Живојин Станојчић, Срето Танасић, Зузана Тополињска, Драго Ћупић, Егон Фекете и Виктор Фридман. Нови уредник, академик Предраг Пипер, није мијењао састав редакције на почетку свога вођења часописа⁷. Такође, није мијењао ни оријентацију часописа.

Кад се говори о *Јужнословенском филолоџу*, мора се поменути и едиција „Библиотека *Јужнословенског филолоџа*“, у којој се штампају монографије. У новој серији изашле су до сада двадесет четири књиге: ту је објављено десетак докторских дисертација, а остало су монографије угледних научника. Последња, двадесет четврта књига је монографија о библиографији у *Јужнословенском филолоџу*, коју је написала колегиница Ана Голубовић.

Сто година излажења за један часопис велики је период. *Јужнословенски филолоџ* је са таквим трајањем данас међу најстаријим часописима у свијету славистике. Кад се данас негдје у свијету каже „јужнословенска славистика“, обавезно се помисли и на *Јужнословенски филолоџ*. Немјерљив је његов допринос у развоју српске и јужнословенске филолошке науке, изграђивању научних кадрова,

⁶ Треба напоменути да је књигу LVI/1–2 и LVI/3–4, посвећену Павлу Ивићу поводом смрти, уредио проф. др Слободан Реметић, тадашњи директор Института за српски језик САНУ.

⁷ У међувремену су умрли чланови Уредништва Ирена Грицкат, Александар Младеновић, Драго Ћупић и Егон Фекете. Од годишта LXVII (2011) у Уредништво је укључена Алина В. Маслова.

представљању резултата српске филологије у свијету. Овај часопис већ сто година представља прозор кроз који српска научна јавност стиче увид у оно што се дешава у свијету лингвистике и посебно славистике, такође преко њега и свјетски слависти добијају обавјештења о томе шта се дешава у нашој језичкој науци. Готово сва значајнија имена српске науке о језику у протеклих сто година појавила су се у овоме реномираном гласилу српске и јужнословенске филологије. За сваког нашег лингвисту појављивање у *Јужнословенском филолоју* представљало је мјеру успјеха у послу којим се бави. Може се с пуно разлога поновити оцјена академика Милке Ивић написана прије двадесет година: „Једном ће потоња поколења ишчитавати историју наше лингвистичке средине са страница Јужнословенског филолога“ (Ивић 1994: 3). Сто година *Јужнословенској филолоја*, са четири уредника и са око 480 сарадника⁸ који су објавили 1799 радова – према библиографији Ане Голубовић датој у LXIX књизи – представља чињеницу првог реда у историји српске филологије и лингвистике. Издавач *Јужнословенској филолоја* у периоду дугом већ преко шездесет година, са свим потешкоћама које су нужно саставни дио те улоге, био је Институт за српски језик САНУ. То свакако говори о великој заслуги Института за успјешну мисију овога реномираног гласила српске филологије и лингвистике, што је и раније у пригодној прилици истакнуто (Ивић 1994).

ЛИТЕРАТУРА

- Грицкат 1996: Ирена Грицкат-Радуловић, Наука о језику у делатности академије, *Глас САНУ* CCCLXXIX, Одељење језика и књижевности, књ. 15, Београд, 1–83.
- Ивић 1994: Милка Ивић, Педесети број *Јужнословенској филолоја*, *Јужнословенски филолој* L, Београд, 1–3.
- Реметић 2013: Слободан Реметић, Сто година дијалектологије на страницама *Јужнословенској филолоја*, *Јужнословенски филолој* LXIX, Београд, 13–32.
- Ротар 1990: Janez Rotar, *Korespodenca med Franom Ramovšem in Aleksandrom Beličem*, Ljubljana: SAZU.
- Стевановић 1974: Михаило Стевановић, Институт за српскохрватски језик и програми његова рада, *Наш језик* XX/1–5, Београд, 1–10.

⁸ Треба имати у виду чињеницу да се неки аутори јављају и под два презимена.

Танасић 2007: Срето Танасић, Источни и западни словенски језици у *Јужнословенском филолоџу*, *Славистика* XI, Београд, 174–178.

Танасић 2010: Срето Танасић, Александар Белић и Институт за српски језик, *Наш језик* XLI/3–4, Београд, 107–111.

Танасић 2014: Срето Танасић, Српска славистика у *Јужнословенском филолоџу*, *Славистика* XVIII, Београд, у штампи.

Срето З. Танасић

ЈУЖНОСЛАВЕНСКИЈ ФИЛОЛОГ В СЕРБСКОЈ ФИЛОЛОГИИ

Резюме

В настоящей работе речь идет о месте журнала *Јужнославенски филолог* в развитии сербской науки о языке. Он был основан в 1913 году Любомиром Стояновичем и Александром Беличем. *Јужнославенский филолог*, благодаря своему столетнему существованию, в настоящее время является одним из старейших журналов в мире славистики. Неизмерим его вклад в развитие сербской и южнославянской филологической науки, в формирование научных кадров и в презентацию результатов сербской филологии. Данный журнал в течение своего одновекового выхода следил за судьбой сербского народа и его культурного развития, в первую очередь на уровне науки о языке. Он является также печатным органом южнославянской филологии, а также славистической науки вообще. Его заслуга также в том, что благодаря ему в мире распространялись сведения о том, что делается в сербской науке. Для сербской науки о языке он представлял окно в мир славистики и общей лингвистики.

Чланци и расправе

УДК 811.163.41'366
811.163.41'374.611

ЖИВОЛИН С. СТАНОЈЧИЋ
(Универзитет у Београду)

МОРФОФОНОЛОШКА СТРУКТУРА НЕКИХ ИМЕНИЦА У ТВОРБИ МОДЕЛА СА СУФИКСОМ -КИЊА

Рад доноси резултате ауторовог теоријског истраживања морфонолошке структуре двеју именица – *психолошкиња* и *суџињиња*, чија је појава у језику медија, током ових година, изазвала бројне расправе. Аутор констатује да је структура ових лексема компатибилна са творбеним моделима који одавно постоје у српском језику.

Кључне речи: српски језик, суфикс -киња, морфонолошка структура, структурни, моциони, фемининум, маскулинум, творбени модел.

1. Диверсификација језичких наука и развитак њихових многих нових грана, као и развитак оних језичких наука и праксе које се баве нормирањем језика, кодификацијом форми општег језика једне националне заједнице – њеним књижевним (или, како га поједини „модернији“ лингвисти називају, стандардним) језиком довела је и до интензивне појаве учешћа најширег слоја људи у дискусијама о језику и о његовим појединим појавама.

С обзиром на комуникациону природу језика, вероватно је оправдано да научна расправа о језику и његовим елементима може почињати и тако што би полазила и од лаичких констатација о материји којом се бави. Јер – чињеница је да је језик материја универзалне комуникације чланова једне друштвене заједнице, те да лингвистика, *volens nolens*, због тога представља изузетак у односу на све

друге, и посебно у односу на природне науке, којима је много ближа него што су им блиске друге хуманистичке науке.¹

Због тога ћу се и ја упустити у дискусију о појединим језичким појавама о којима је ових година (и можда пренаглашено) реч у интелектуалној јавности, онако како се остварује у масовним штампаним и електронским медијима. То чиним и зато што сматрам корисним да се и у аспекту који би иначе више припадао социолингвистици узму у обзир и граматичарски приступи материји конкретног језика. У конкретном случају и зато што су се о типу модела именица са суфиксом *-киња* и њиховом постојању у језичкој пракси, већ и у ранија времена, као и у новија (в. нпр. Радић 2010: 53–54), износила прихватљива аналитичка разматрања, намењена и ужој стручној и широј читалачкој јавности. Другим речима – тиме се укључујем у решавање питања појаве масовније употребе и само двеју именица – именица *психолошкиња* и *сујкиња*, које су изазвале одређена реаговања у јавности. При томе, моје укључивање ће бити само у чисто унутарјезичком аспекту питања, дакле – без речи о социолингвистичким аспектима употребе тих именица у пракси говорника српског књижевног језика.

Узимајући у обзир и принцип који сам дефинисао у првом пасусу тачке 1, и разлоге делимичног одступања од тога принципа које сам изнео у другом пасусу исте тачке, рекао бих да би се корени употребе и творбеног лика ових двеју конкретних именица могли оценили умеренијим квалификацијама него што се то чини у појединим освртима на њих.²

¹ Констатујући да лингвистика, „као и друге науке, тежи да буде објективна, систематична, доследна и експлицитна“, али да је „њен предмет изузетан: с једне стране преклапа се с таквим ’тврдим’ наукама као што су физика и анатомија, а с друге подразумева традиционалне ’хуманистичке’ дисциплине какве су филозофија и књижевна критика“, те да област лингвистике, дакле, „укључује и природне и друштвене науке“, Д. Кристал наводи чак петнаест лингвистичких „интердисциплинарних области“, од *антиројолошке лингвистике*, преко *примењене, биолошке, клиничке, рачунарске* и других, све до *теолошке лингвистике*, међу којима је и *социолингвистика*, као област која се у дискусијама каква је ова у коју се укључујем најчешће помиње (в. Кристал 1995: 412).

² Да као пример наведем осврт који гласи: „Жалосно је што је такозвана еманципација жена почела скрнављењем језика. Као филологу смета ми масовна појава да свако ко мисли да зна прави кованице по нахођењу. Реч *психолошкиња* је немогућа због гласовне промене, а такође ни често употребљавана реч *сујкиња*, јер је именица *судија* етимолошки мушког рода. Слажем се да је све што се дешава закаснило продукт Запада, најчешће

2. И сад – конкретно о именицама *йсихолошкиња* и *суѝкиња*, које су се нашле у центру дискусија у медијима.

(а) О овој првој именици – *йсихолошкиња*, односно тачније – о структурном њеном творбеном моделу писао сам већ у раду *Семантичке и морфофонолошке основе насѝјанка једноѝ (моѝућноѝ) ѝтворбеноѝ модела (срѝско йсихолоѝ : *йсихолошкиња)*, и то управо са аспеката који се виде и у самом наслову тога објављеног рада (Станојчић 2012: 5–9). У томе раду, управо на елементима семантичке и морфофонолошке структуре, а ова друга подразумева и оно што понеко сматра „немогућим због гласовне структуре“, показао сам да је управо та морфолошка и фонолошка страна фактор који је у творбени инвентар српског језика могао увести фемининске деривативе што их видимо у типу реализација који сам обележио као **йсихолошкиња < йсихолошк(и) + -иња < йсихолоѝ + -ьски*. Дакле – тип образовања који је настао додавањем суфикса *-иња*, а онда и *-киња* на основе придева изведених суфиксом *-ьски* од именица м. р. са суфиксоидом (грчког порекла) *-лоѝ*.

На тој сада линији сагледавања, рекао сам у томе своме раду, треба констатовати да „експлозија“ реализованих јединица једног (до извесне фазе само могућног, а у даљим фазама и реализованог) модела заправо мора имати иницијални моменат. Тај моменат може бити и само један (материјални) случај реализације могућног модела, пример који бисмо дефинисали као *акѝивно језѝро* „експлозије“, ширења броја појединачних лексема тога типа. У овоме случају, рекао сам, то је заправо (стварно) постојање у савременом језику односа јединица базираних на семантици „вршилац : вршитељка“ који налазимо у двочланој опозицији (реализованих) јединица:

слуѝа : слушкиња.

Наиме, семантичка мотивисаност ове две именице за савремени језик је сигурно у вези са глаголом *служѝѝи* (који је, наравно, дериват именице *слуѝа*), а морфолошко-фонолошка мотивисаност

преузет од стране квази интелектуалаца, који говоре о себи у суперлативима, јер треба да нас убеди како су само они у праву, а не познају основне појмове сопственог језика. Еманципација се не постиже присилном променом језика, већ борбом за знање и стручним усавршавањем, а овакве појаве говоре да смо као друштво у великом проблему, јер се битним стварима баве некомпетентни људи“ (*Полѝѝика писма*: филолог | 08/09/2009 13: 54).

очигледно је у постојању фонолошке опозиције $\bar{i} : ш$, која са своје стране упућује на опозицију $\bar{i} : ж$, па се двочлана опозиција може проширити и трећим чланом *служавка*, дакле – у израз:

слуџа : служавка : слушкиња

при чему се историјска подлога може изразити формулом:

- (1) кнез : кнегиња [$*k\bar{n}e\bar{z}$ < $*ku(ni)ng-$: $*k\bar{n}e\bar{g}-$ + -уњи]
и типа
(2) слуг-(а) + -ити > служ- и(ти, -им) : слушкиња / служавка <
служ- и (-ти, -им) $*служ-$ / $*служ-ив[-ш-(-и)]$ ↓ -ав- + -ка
↓ слуг- + -киња

У формули је, како се види, мотивна реч глагол *служити* (изведен од именице *слуџа*), у једном случају у виду своје коренске морфеме ($*slu\bar{z}$ -), а у другом – у виду корена некадашњег партиципа прошлог тога глагола ($*slu\bar{z}-iv[\check{s}-(-i, -a, -e)]$), а са заменом секвенце -ив из партиципа суфиксом -ав, типичним за формирање придева типа *йи-йав*, *чуџав*, *бљуџав*, *мирисав* (*миришљав*), *їрозничав*, *брбљав*, *клизав*, *јецав*, *жмирав*, *йенушав* и сл., који су изведени било од именица, било од глагола (в. Стевановић 1986: 549–550).

3. Другим речима, констатовао сам у томе раду, савремена (синхронијски узето) алтернација $\bar{i} : ж : ш$, уз спајање семантичких поља првобитно моционих, а касније и структурних суфикса -киња и -ка (Ћорић 1982: 138–141; Ћорић 2008: 197–208) стварни је модел у којем активно језгро почиње процес стварања низа реализованих јединица (не само именица из семантичке категорије ималац занимања, него и других) са управо том комбинацијом (морфо)фонолошких алтернатива, тј. јединица типа $k : шк$ коју налазимо у примеру *димискиња*, одн $\bar{i} : шк$ коју налазимо у примеру *слушкиња*. Ти су појединачни примери – управо и активно језгро у ширењу нових јединица, а онда и масе реализованих јединица и, као такви, могу генерисати (могућне) парове као што су: *йсихолої* : $*йсихолошкиња$, *їеолої* : $*їеолошкиња$, *йедаїолої* : $*йедаїолошкиња$, *сїелеолої* : $*сїелеолошкиња$, *дермаїолої* : $*дермаїолошкиња$, *сїомаїолої* : $*сїомаїолошкиња$, *йнеколої* : $*йнеколошкиња$... и даље – неограничен број јединица које се могу извести као фемининска опозиција именици м. р. са формантом -лої, а које би колективно језичко осећање дате заједнице могло стандардизовати у своме лексичком инвентару, управо онако ка-

ко се у нашој општој лингвистици одавно формулише (в. Белић 1998: 186).

4. (б) О другој „спорној“ именици – *суџиџиња*, односно тачније – о њеном структурном творбеном моделу може се рећи да се врло лако смешта у егзактни (и у филологији познати) Белићев систем који открива структуру изведене именице, како оне у којој је суфикс структурног карактера, тако и оне у којој је он карактера субјективне оцено, па и у том оквиру – моционог карактера (в. Белић 1998: 177–188; Ћорић 1982: 138–141; Ћорић 2008: 197–208).

Међутим, пре речи о њеној морфофонолошкој компатибилности са српским системом грађења речи подсетићемо се чињенице да се могу навести и појединачни примери већ одавно потврђених именица различитог значења, од речи као што је *бриџиџиња* (← *бридак*, *бриџика*, *-џико*), у којој је суфикс *-киња* структурног карактера до старе, одавно присутне у историји српског језика, речи као што именица *хорџаџиџиња* (← *хорџаџи*) из лексичког слоја балканских грецизама (Скок 1971: 679), са творбеним моделом фемининум према маскулинуму. Да не говоримо о великом броју новијих као што су оне у паровима *сџуденџиџиња* : *сџуденџи*; *доценџиџиња* : *доценџи*; *кандидаџиџиња* : *кандидаџи*; *ајсолвенџиџиња* : *ајсолвенџи*; *лаборанџиџиња* : *лаборанџи*; *дакџиџиџиџиња* : *дакџиџиџиџи* и сл., у којима је *-киња* моциони суфикс. Старији српски граматичари су у својим граматикама, па и у правописима, понеку од оваквих именица ж. р. признавали као књижевну и у форми са упрошћеном сугласничком групом *-сџик-*. Они су, рецимо, узимајући је и из српских језичких извора у 19. веку и 20. веку, именицу *модискиџиња* (према могућној мотивној позајмљеници ← **модисџи*³) наводили напореда са гласовно неупрошћеним потврђеним именицама овога модела: *џелеџиџиџиџиња* (← *џелеџиџиџиџи*), *џелефонисџиџиња* (← *џелефонисџи*) и др. (Стевановић 1986: 117, 504), па се она, уз именице са неупрошћеном поменутом гласовном групом, налази и у данашњем Правопису МС.

Дакле, ово је творбени модел који је одавно учвршћен у књижевном српском језику и који спада у његове продуктивније моделе.

³ Из творбеног типа за који наши најпознатији речници кажу да може „označivati i lice zabavljeno pri nekom poslu ili negdje: *jurist, statist, novelist, kapitalist, kancelist, modistica* itd. Tada može doći i na francusku osnovu: *žurnalista*. Може označivati i pristašu izvjesnog uvjerenja, duhovno raspoloženje: *kommunist, materialist, idealist, nihilist, pesimist, optimist*. Vuk ima *jevanđelist* ali i *jurista*, Daničić samo *-ista* prema gr. *-ιστης* > lat. *-ista*. Oblik *-ist* usvojiše Nijemci, po njima i Rusi. Poljaci i Česi imaju *-ista*“ (Скок 1971: 732).

5. Са гледишта савременог српског језика, мотивна реч у формирању ове „спорне“ именице као изведенице несумњиво је домаћа реч – глагол *судии̑и*. Дакле, исти онај глагол који је мотивна реч и у именици (природног м. рода, односно граматичког ж. рода) *судија*, и у именицама (природног и граматичког) м. р. формианих и другим суфиксима у истом семантичком домену, као што су *судац* и (*пре*)*судии̑ељ*. На основи ових чињеница, не би се могло рећи да изван овога модела творбе и формирање именица које би настале додавањем суфикса *-ки̑а* на основу узету од глагола *судии̑и*. Па ни када је овај суфикс употребљен – као структурни суфикс, дакле, са истом природом које су суфикси *-ц* и *-и̑ељ*, што је резултирало и именицама семантичке групе категорије вршитељ радње, односно ималац занимања (природног и граматичког) женског рода! А речници од управо те творбене основе наводе и именице, забележене у народној српској традицији, а изведене другим суфиксима, као што су: *суђаја* и *судии̑а*, од којих је модел ове друге наслеђен и из историјски удаљених фаза развитка српског језика (рецимо, са примерима типа: *дојиља*, *и̑леи̑иља*, *везиља* и сл.), све са структурним суфиксима чија је семантика „жена вршилац радње означене мотивном речју“ / „жена ималац занимања означеног мотивном речју“.

Најзад (last but not least!), о „немогућности“ формирања тих именица „због гласовне промене“ и у примеру именице *суи̑ки̑а*. Наиме, пошто се говори о „немогућности“ постојања групе *-и̑к-* у овој речи, требало би подсетити да постоји бар неколико примера именица ж. р. са суфиксом *-ки̑а*, разних значења (па и неких у схеми која приказује њихов однос према именицама м. р. као мотивних), потврђених у речницима српског језика, у чијем се глаголском или придевском коренском завршетку налази дентални сугласник [d], дакле: *војвои̑ки̑а* [← *војвод(а)*], *нерои̑ки̑а* [← (*не*)*род(и̑и̑и)*], *бри̑ки̑а* [← *брид(а)к*, *бри̑ка*, *-ко*]. А сигурно не треба заборавити и чињеницу да у српском језику делује и закон асимилације сугласника по звучности, који у оваквим формацијама ствара консонантску групу *-и̑к-* (← *-d-* + *-ки̑а*). Постојање те сугласничке групе (настале у контакту било звучног сугласника [d], било безвучног сугласника [ȋ]) са безвучним сугласником [k] у стотинама примера речи као што су *би̑ка* – *би̑ке*, *и̑ри̑ка* – *и̑ри̑ке*, *и̑ри̑ки*, *бу̑ка*, *ви̑ка*, *ви̑ко* – *ви̑ки*, *ви̑ке* (: *ви̑ак*), *и̑ри̑овей̑ка* [← *и̑ри̑овед(а̑и̑и)*], *и̑рей̑ка*, *и̑рей̑ку* (: *и̑редак*) и др. – сигурно је апсолутна реалност у српском језику. Као таква, дакле, ова сугласничка група у српском језику не може бити никаква препрека постојању речи у којима се налази. Она је потпуно у систему фонетско-фонолошких законитости које владају у српском језику.

РЕЧНИЦИ

- Речник МС: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, 2011.
Скок 1971: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: JAZU.

ЛИТЕРАТУРА

- Кристал 1995: Deјvid Kristal, *Kemбричка enciklopedija jezika*, Beograd: Nolit.
Радић 2010: Јованка Радић, О граматичком одређењу назива за лица у српској лексикографији, *Наш језик* XLI/3–4, Београд, 49–61.
Станојчић 2010: Живојин Станојчић, *Грамађика српској књижевној језика*, Београд: Креативни центар.
Станојчић 2012: Живојин Станојчић, Семантичке и морфофонолошке основе настанка једног (могућног) творбеног модела (српско психолог : *психолошкиња), у: *Бошковићеви дани VIII*, Подгорица, ЦАНУ, 5–9.
Стевановић 1986: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, I, Београд: Научна књига.
Ћорић 1982: Божо Ћорић, *Моциони суфикси у српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет.
Ћорић 2008: Божо Ћорић, *Творба именица у српском језику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност.

Summary

Živojin S. Stanojčić

THE MORPHO-PHONOLOGICAL STRUCTURE OF SOME NOUNS IN WORD-FORMATION OF MODELS WITH *-kinja* SUFFIX

The paper is bringing the results of author's theoretical research of morpho-phonological structure of two nouns – *psihološkinja* and *sutkinja*, the appearance of which in the language of media, during these years, caused an intensive discussion in them. Author is stating that morphological structure of the two lexemes is compatible with the word-formational models that exist a long time ago in Serbian.

РАДА СТИЈОВИЋ

(Институт за српски језик САНУ, Београд)

НОВА ПРАВОПИСНА РЕШЕЊА – ВЕЛИКО СЛОВО (ПРЕДЛОГ ИЗМЕНА)*

Нова правописна решења налажу да се придев *свеџи* уз имена светаца, као и именице *црква*, *храм*, *каџедрала* и сл. пишу великим почетним словом. То неретко ствара недоумице и често оптерећује текст, нарочито појединих струка (историје уметности, богословља и др.). Овде се доноси и образлаже предлог нових решења, која су једноставнија и не оптерећују текстове. Предлаже се и да се уместо *Свеџа Гора*, *Срџска Свеџа Гора* (Фрушка гора са српским манастирима) и *свеџоџорац* (калуђер из Свете горе) пише: *Свеџа џора*, *срџска Свеџа џора* и *Свеџоџорац*.

Кључне речи: правопис, велико слово, придев свети, црква, манастир, храм, катедрала, џамија, Света гора, Светогорац.

У издању Матице српске изашла је 2010. године (друго, измењено издање 2011) нова и допуњена верзија Правописа из 1993. године, у којој су донета и нека нова правописна решења. Новине које је унео Правопис из 2010. тичу се, између осталог, и великог слова.

Великим почетним словом, по новоме, треба писати придеве *свеџи*, *блажени*, *хазреџи* и сл. уз имена светаца, који су, „по правилу, саставни и неиспустиви део имена“: *Свеџи Пеџар*, *Свеџи Лука*, *Свеџи Никола*, *Свеџи Сава*, *Свеџи Симеон Мирџџочиви*, *Свеџа*

* Овај рад је настао у оквиру пројекта *Линџивисџичка исџираживања савременџ срџскоџ књџжевноџ језика и израџа Речника срџскохрваџскоџ књџжевноџ и народноџ језика САНУ* (178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

браћа Ђирило и Методије (Свети браћа, Свети солунска браћа), Свети краљ Милутиин, Блажени Јеролим, Хазреџи Алија, Хазреџи Фаџима и сл. (Правопис 2010: 56).

Писање великим почетним словом придева *свети* када је он део имена празника или цркве заједничко је решење обају правописа: *Свети Пеџар на Лиму* (црква), *Свети Никола* (празник) (Правопис 1993: 51, 2010: 56).

Новина је и писање именица *црква, манасџир, храм, каџедрала, џамија* и сл., које попут имена других објеката, грађевина, споменика и сл., треба писати великим почетним словом: *Црква Светиої Марка, Црква Усџења* (али: *Усџенска црква*), *Црква Светиџе Пеџке, Храм Светиоїа Саве*, као *Палаџа џравде, Киџ слободе, Универзиџеџи „Кирил и Методије“* и сл. (Правопис 2010: 68). У Правопису из 1993. о овоме није било речи. За овакво писање zaloжио се нешто раније Егон Фекете, по коме је, уз поштовање тадашњег правила писања малим словом придева *свети* уз име свеца, храм на Врачару, нпр., требало писати: *Храм светиої Саве* (Фекете 2006:117–119).

Оваква правописна решења у пракси, поготово у неким стручним текстовима, доводе до претеране употребе великог слова и неретко изазивају недоумице.

Ако је функција великог слова, а јесте, да се обезбеди јасноћа и прегледност текста, оправдано је његово умерено писање. У текстовима историчара уметности, па и историчара уопште, као и богословским текстовима, а и другима, то није могуће остварити ако се поштују нова решења.¹ Осим тога, тежња ка општој писмености налаже да правила буду једноставна и лако савладава, са што мање одступања и изузетака. Ова правила то не омогућују.

Ако прихватимо препоруку да придев *свети* као неиспустиви део имена светаца треба писати великим почетним словом, то би онда требало чинити и са именицама *јеванђелисџа*: *Јеванђелисџа Маџеј, Јеванђелисџа Марко, Јеванђелисџа Лука, Јеванђелисџа Јован*, затим *џророк*: *Пророк Давид, Пророк Илија, аџосџол*: *Аносџол Тома, арханђел* (архангел): *Арханђел Михаило, Арханђел Гаврило* итд. Све ове именице неиспустиви су делови имена и нема разлога писати их другачије него придев *свети* уз име свеца. С друге стране, атрибут *свети* можемо посматрати као било који други описни придев (*добри, џлемениџи, блаџи* и сл.), с тим што се од других разликује по томе што казује доминантну особину светаца, по којој се они разлику-

¹ Не треба оставити језику струке да има посебна правила. Треба наћи решења примењива за све области.

ју од свих других са тим именом. Дакле, ако ове спојеве не посматрамо као лично име, попут Хајдука Станка, Ивана Грозног, Душана Силног (што није исто, без обзира на то што придев *свеїи* редовно долази уз име свеца) него као спој придев + име, онда придев *свеїи* треба писати малим словом: *св. Сава, св. Никола, св. Лука, св. Јован, св. аїосїол Павле, св. кнез Лазар, св. Фрањо Асишки*. На овај начин се смањује и број великих слова у тексту. Тако би требало писати и придеве *їресвеїи* и *їрейодобни*, као и *блажени, хазреїи* и сл.: *їрейодобна маїи Параскева, блажени Јеролим, хазреїи Алија* итд., а такође и именице *аїосїол, їророк, јеванђелисїа, арханђел*.

Правописна правила, и старија и нова, налажу да се именице *Бої, Јехова, Алах, Буда, Шива* пишу великим словом када се односе на божанства у једнобожачким (монотеистичким) религијама. Тако се пишу и устаљене замене за Бога односно Христа – *Госїод, Свевишњи, Сїасиїель*, као и *Боїородица, Боїомаїи, Госїа* за Христову мајку. Међутим, у Правопису се наводи и да се „у текстовима с верским садржајем, тачније – у онима које издаје црква, у писању великог слова у понеком детаљу примењују ... особена правила, различита од оних у важећем правопису ... Пише се редовно великим словом придеви *Бож(и)ји* и *Госїодњи*, потом заменице које се односе на Бога, Оца и Сина и Светога духа (односно Светога Духа у текстовима ове врсте) и Богородицу“ (Правопис 2010: 73)².

Нема разлога, када се већ Бог, Господ и сл. пишу великим словом, не прихватити и писање придева *Бож(и)ји* и *Госїодњи* великим почетним словом, попут других присвојних придева: Николин, Марков, Јанков, Јеховин, Алахов. Придев *божански* треба писати малим словом као и друге придеве на *-ски*.

² Када речи *бої, їосїод, свевишњи, боїородица* имају опште (заједничко) или атрибутско значење или се употребе у множинском облику, пишу се малим словом: филозофија тражења *боїа, бої* Перун; не би му помогли сви *боїови*; сами *алах* зна; *їосїод* га његов знао, *свевишњи* Бог, *боїородица* Марија. На исти начин писаће се мало *б* у свим експресивним и фигуративним изразима са именицом *бої*, нпр. *не дао бої, за име боїа, на силу боїа, божје (ме) їросїи, за боїа милоїа, убио је боїа у њему, ухвайїио је боїа за браду* и сл. Малим словом пишу се народна имена биљака и када се особеном персонификацијом или случајно подударају са властитим именима: *їрава свеїїоїа їеїїра, їрожђе свеїїоїа ивана, дивљи мед свеїїої јована* и сл.

Великим почетним словом обеју речи треба писати *Свеѿа Тројица*, јер, то је ипостас, то је јединствен, неразлучив појам, који се не може посматрати као придев + име него као целовито име, а тако и *Свеѿи Дух / Дух Свеѿи* (треће лице Свете Тројице) и *Свеѿи Сѿас* (= *Сѿасиѿељ*).

Заменице *ваи*, *њеѿов* и др., када стоје уз ове именице, можемо писати великим словом, као и у другим приликама у којима користимо куртоазно велико слово. Остале заменице (*ѿа*, *ње*, *му* и сл.) треба писати малим словом.

Ако прихватимо предлог да именице *црква*, *манасѿир* и *храм* пишемо великим словом, нема разлога не писати тако и *исѿосница*, *келија*, *ѿараклис*, *каѿела*, *лавра*, *скиѿи* итд.: *Параклис Свеѿѿоѿ Козме и Дамјана*, *Каѿела Свеѿѿоѿ Аѿосѿѿола Луке*. Списак би морао бити исцрпан, ако не желимо грешке и недоумице. Осим тога, можемо ли увек знати да ли је таква именица саставни део имена или не? Београђани (вероватно и други) знаће за храм на Врачару, али хоће ли за храм у Нишу или Блацу? Најзад, стварају се бројне могућности различитог писања истих речи – написаћемо *Манасѿир Зочиѿиѿе*, али, ако помемо цркву овог манастира, хоћемо ли писати *Црква манасѿира Зочиѿиѿе* или *Црква Манасѿира Зочиѿиѿе*? Ако прихватимо прво решење, долазимо у прилику да пишемо врло неуједначено: „Страдале су Црква манастира Зочиште и Манастир Русиница“. Осим недоумица које изазива, овакво писање изузетно оптерећује текст. У реченици: „Страдале су Црква Светог Кузмана и Дамјана у Зочишту и Црква Успења Пресвете Богородице у Горњем Неродимљу” дванаест речи од седамнаест почиње великим словом.

Због свега овога, добро решење би било:

- придев *свеѿи* уз имена светаца увек писати малим словом; велико слово остаје у имену празника и називу цркве; али: Свети Дух, Света Тројица и Свети Спас;
- именице *црква*, *храм*, *манасѿир*, *самосѿан*, *синаѿѿа*, *каѿедрала*, *ѿамија*, *ѿараклис*, *исѿосница*, *келија* и друге именице општег карактера писати малим словом: *црква Свеѿѿоѿ Панѿтелејмона*, *црква Свеѿѿоѿ Марка*, *храм Свеѿѿоѿ Саве*, *каѿела Свеѿе Пеѿѿке*, *храм Свеѿѿоѿ цара Консѿанѿѿина* и *ѿарице Јелене*, *црква Покрова ѿресвеѿѿе Боѿородице*, *црква Ваведења*, *ѿараклис Свеѿѿих врача Козме и Дамјана*.

Придев *свеѿи* у именима цркава и празника пише се, како предлажу и стари и нови Правопис, великим почетним словом: *Свеѿѿи Пеѿѿар на Лиму*; „Дођи ће нам за *Свеѿѿоѿ Николу*”.

Ако, дакле, применимо ова правила, писало би се: „За своју славу *Свеѿої Саву* отићи ћемо да пресечемо колач у храм *Свеѿоїа Саве*, који је посвећен *свеѿом Сави*”. Овакво решење је једноставно, не оставља могућност недоумицама и лако се памти. Оно је прихватљиво и за богослужбене текстове (у многима је и прихваћено; уп., нпр., часопис Богословље), а прихватили су га у великој мери и историчари уметности (уп. о томе Стијовић 2012: 3–5).

Једно од нових решења јесте и писање малим словом именице *свеѿоїорац* (Правопис 2010: 445), односно великим – појмова *Свеѿа Гора* када се мисли на „манастирску заједницу“, тј. „монашку републику“ (а *Свеѿа їора* – када је то географски појам – Исто: 61, као и у Правопису 1993) и *Срїска Свеѿа Гора* када се мисли на Фрушку гору са православним манастирима (Исто: 63).

Прво, у тексту није увек лако разграничити када се мисли на монашку заједницу а када на географски појам. Друго, може се рећи *Свеѿа їора* и када се мисли на заједницу, односно калуђере у њој, као што се метонимијски каже „цео град спава“ а мисли на људе у њему. То се може применити и на *срїску Свеѿу їору* – *Фрушка їора са манасїишима* другачије се назива *Свеѿа їора* и нема разлога писати другу реч великим словом, а и придев *свеѿи* као део описног казивања не мора да се пише великим словом.

Свеѿоїорац није исто што и *солунац* у значењу ‘борац са Солунског фронта’, како нас упућује Правопис из 2010. *Свеѿоїорац* је „становник“ Свете горе, дакле, исто што и Црногорац, Златиборац, Сомборац и треба га писати великим почетним словом.

ЛИТЕРАТУРА

- Правопис 1993: *Правопис срїскоїа језика: екавско издање*, приредили Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица, Нови Сад: Матица српска.
- Правопис 2010: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица, *Правопис срїскоїа језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Стијовић 2012: Рада Стијовић, *Језички савезник*, Београд: Чигоја штампа.
- Фекете 2006: Егон Фекете, *Језичке доумице: новије и сїарије*, Београд: Београдска књига.

Рада Стийович

НОВЫЕ ОРФОГРАФИЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ – ПРОПИСНАЯ БУКВА – ПРЕДЛОЖЕНИЕ ОБ ИЗМЕНЕНИИ НЕКОТОРЫХ РЕШЕНИЙ

Резюме

Орфографические правила Матицы сербской из 2010 г. устанавливают написание прилагательного свети при именах святых с прописной буквы (Свети Лука), в то время как существительные црква, манастир, храм и т. п. как обязательную часть названия следует писать также с прописной буквы (Црква Светог Марка, Храм Светог Саве). Такое решение обременяет текст и создает ряд недоумений. В настоящей работе выдвигается предложение все такие и соответствующие понятия писать со строчной буквы: свети Лука, црква Светог Марка, храм Светог Саве.

Новые орфографические правила предписывают написание каждого слова в Света Гора и Српска Света Гора относительно Фрушской горы с сербскими монастырями с прописной буквы, в то время как ктетик светогорац, по аналогии с понятием солунац (борец, принимавший участие в боях около Солуня – Салоник) следует писать со строчной буквы. В предлагаемой работе выдвигается предложение писать Света гора, српска Света гора и Солунац.

НИНА С. ЂЕКЛИЋ

(Универзитет у Источном Сарајеву,
Педагошки факултет Бијељина)

ТИПОВИ ЕПИЗЕУКСИЧКИХ И ЕПАНАЛЕПТИЧКИХ СТРУКТУРА У СТАНДАРДНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Стилематична и стилогена анализа типова епизеуксе и епаналепсе, те њихове комуникативне вриједности условљене синтаксичким позиционирањем, предмет су овога рада. Проучавајући их са оба аспекта, и синтаксичког и комуникативног, ове структуре можемо уврстити и у синтаксостилеме реда ријечи, јер поновљена интензификована ријеч увијек на себи има јак реченични, информативни и емоционални акценат, чиме ствара отклоне у цијелој реченичној композицији. У постанку ових структура најчешће учествује више стилских поступака који сарађујући творе изузетно експресивне примјере синтаксостилема. Да бисмо објаснили условљеност ових двију античких стилских фигура и реда ријечи, или, једноставно, њихову самосталну информативну истакнутост независно од отклона у семантичко-граматичком реду ријечи, типове ових структура класификоваћемо на основу синтаксичких позиција обухваћених овим типовима палилошког понављања. У прозним дјелима књижевноумјетничког функционалног стила стандардног српског језика, који чини и корпус¹ рада,

¹ Примјери које у раду наводимо ексцерпирани су из следећих прозних дјела књижевноумјетничког функционалног стила: Албахари, Д. (Д. Албахари, М) – Давид Албахари, *Мамац*, Стубови културе, Београд, 2001; Албахари, Д. (Д. Албахари, КК) – Давид Албахари, *Крајика књија*, Народна књига, Београд, 1997; Албахари, Д. (Д. Албахари, СП) – Давид Албахари, *Свејски џуџник*, Стубови културе, Београд, 2004; Албахари, Д. (Д. Албахари, МР) – Давид Албахари, *Мрак*, Народна књига, Београд, 1997; Албахари, Д. (Д. Албахари, СД) – Давид Албахари, *Судија Димитријевић*, Народна књига, Београд, 1996; Албахари, Д. (Д. Албахари, Б) – Давид Албахари,

налазимо бројне примјере епизеуксичког и епаналептичког понављања.

Кључне ријечи: епизеукса, епаналепса, стилогеност, стилематичност, функционални стилови.

Епизеуксичка и епаналептичка понављања проучавала је античка реторика. Сматрала их је стилским средствима која су помагала да поновљена ријеч (углавном) на себе преузме реченични акценат, и не само реченични акценат, него и да је обиљежава емфатичка наглашеност. Лука Зима под *ејизеуксом* подразумејева „фигуру, која се састоји у том, да се у једној изреци иста ријеч (или више њих) узастопце без прекидања или највише једном ријечју прекинута понавља“ (Зима 1988: 297). Ова фигура зове се још и *теминација*. Зима је убраја у фонетичке фигуре настале „подударењем једнаких ријечи и изрека различитим начином намјештених“ (Зима 1988: 289). Исти аутор *ејаналейсу* сврстава у фигуре настале „додавањем ријечи за

Браји, Стубови културе, Београд, 2008; Басара, С. (С. Басара, УИППБ) – Светислав Басара, *Усјон и њад Паркинсонове болести*, Дерета, Београд, 2006; Булатовић, М. (М. Булатовић, ЦП) – Миодраг Булатовић, *Црвени ње-џао леји њрема небу*, Новости, Београд, 2006; Десница, В. (В. Десница, П) – Владан Десница, *Пријовейке*, БИГЗ, Јединство, Београд, Приштина, 1993; Јосић Вишњић, М. (М. Јосић Вишњић, СП) – Мирослав Јосић Вишњић, *Сабране њријовейке*, Драганић, Београд, 1995; Крстајић-Стојановић, В. (В. Крстајић-Стојановић, НПЗС) – Вишња Крстајић-Стојановић, *Не љлачи за Сарајевом*, Чигоја, Београд, 1997; Лалић, М. (М. Лалић, ЗП) – Михаило Лалић, *Зло њрољеђе*, Нолит, Београд, Побједа, Титоград, 1983; Ненадић, Д. (Д. Ненадић, Д) – Добрило Ненадић, *Дороеј*, Народна књига, Београд, 2005; Ненадић, Д. (Д. Ненадић, ДЖ) – Добрило Ненадић, *Десјои и жрјива*, Народна књига, Београд, 2004; Павић, М. (М. Павић, ПСЧ) – Милорад Павић, *Предео сликан чајем*, Библиотека Новости, Београд, 2004; Пекић, Б. (Б. Пекић, ХАН) – Борислав Пекић, *Ходочаиће Арсенија Њејована*, Просвета, Београд, 1970; Селенић, С. (С. Селенић, ТМ) – Слободан Селенић, *Timor mortis*, Свјетлост, Сарајево, 1990; Селенић, С. (С. Селенић, П) – Слободан Селенић, *Пријатељи*, Матица српска, Нови Сад, 1982; Селенић, С. (С. Селенић, ОИО) – Слободан Селенић, *Очеви и оци*, Свјетлост, Сарајево, 1990; Селимовић, М. (М. Селимовић, Т) – Меша Селимовић, *Тврђава*, Свјетлост, Сарајево, 1991; Ћоровић, С. (С. Ћоровић, СМ) – Светозар Ћоровић, *Својан Муџикаша*, Свјетлост, Сарајево, 1966; Ћоровић, С. (С. Ћоровић, ЦД) – Светозар Ћоровић, *Целокујна дела VI*, Народна Просвета, Београд, 1932; Ћосић, Б. (Б. Ћосић, ПП) – Бранимир Ћосић, *Покошено њоље I*, Народна књига, Београд, 2005; Црњански, М. (М. Црњански, РОЛ) – Милош Црњански, *Роман о Лондону*, Библиотека Миленијум, Београд, 2006.

смисао непотребних“, а дефинише је као „залишно понављање исте ријечи код више дијелова једне исте или различитих изрека“ (Зима 1988: 157–168). Умјесто термина епаналепса употребљавају се и термини *йалилоија* и *кондуїликација*. Објашњавајући је, Зима систематизује типове епаналепсе у зависности од тога које су синтаксичке функције њом поновљене, а самим тим и интензивирани.

Лингвостилистика настанак ових двију фигура објашњава поступком интензификације (Ковачевић 2000: 325) којим се синтаксичка нестилематична структура преобразује у стилистички маркирану употребом посебних формално-граматичких средстава. На овај начин истиче се један или више реченичних чланова и на себе привлачи логички и емфатички акценат. Најчешћи тип интензификације остварује се палилошким понављањем. У зависности од тога да ли се понавља иста јединица или сложенија синтаксичка конструкција којом се спецификује претходна, лингвостилистика издваја палилошка интензивирања именована још у античкој реторици – епизеуксом и епаналепсом. У питању су, дакле, истоветни отклони, стилске фигуре, у оба случаја назване и истим именима (в. о томе у: Ковачевић 2000: 325–327).

Епизеуксичком палилогијом узастопце се понављају структурно подударне синтаксичке јединице (Али телефон је *звонио, звонио и звонио* све док ме није убедио да неко зна да сам у самопослузи и да хоће да разговара са мном (С. Басара, ИУС, 157)). У тип епизеуксичког понављања убраја се и понављање које се остварује редупликацијом квантификатора. У овој врсти епизеуксичке палилогије ни реченични ни емфатички нагласак нису на поновљеној ријечи већ на оној коју она квантификује (Сад се јавио неки шум у ушима. *Далеко, далеко зујање*. Не баш зујање, него *тихо, тихо*, далеко угодно циљење – непрекидан, раван, био тон, сребрнаст и крхак, који траје... (В. Десница, П, 123)).

Епаналептичка понављања представљају понављања синтаксичке јединице која чини дио шире синтаксичке структуре. Поновљену јединицу увијек прати модификатор који заправо спецификује значење редуплициране јединице. Значењски, пратилац поновљене синтаксичке јединице може бити не само модификатор него и њен актуелизатор (Одлепих стопала од сарајевског асфалта која су била *љубављу, и само љубављу*, залепљена (В. Крстајић-Стојановић, НПЗС, 268); Сада, док са враћам за сто у мојој соби, жалим што јој нисам постављао више питања, што сам је пуштао да сама проналази нити између парчића живота, али стрепео сам да негде не погрешим, а погрешао сам што нисам пронашао њену потребу *за разумевањем*,

за додаћним разумевањем, боље речено за којим је, иако то никада не би признала, жудела после очеве смрти (Д. Албахари, М, 58)).

У свим функционалним стиловима стандардног српског језика налазимо бројне примјере епизеуксичког и епаналептичког понављања. Ове структуре могу бити додатно стилематизоване распоређивањем у најјаче реченичне позиције, иницијалну и финалну, чиме се ремети основни ред ријечи у српском језику. С друге стране пак, њихова комуникативна вриједност је, без обзира на реченично позиционирање, увијек наглашена. Посматрајући их са оба аспекта, и синтаксичког и комуникативног, ове структуре можемо уврстити и у синтаксостилеме реда ријечи, јер поновљена интензификована ријеч увијек на себи има јак реченични, информативни и емоционални акценат, чиме ствара отклоне у цијелој реченичној композицији. Ред ријечи није увијек формално „поремећен“, али је сва информативна пажња усмјерена на структуре са поновљеним јединицама, чиме и сва остала правила распоређивања реда ријечи постају мање важна, а структуре оформљене палилошким понављањем добијају рематски карактер. У постанку ових структура најчешће учествује више стилских поступака који сарађујући творе изузетно експресивне примјере синтаксостилема.

Да бисмо објаснили условљеност ових двију античких стилских фигура и реда ријечи, или, једноставно, њихову самосталну информативну истакнутост независно од отклона у основном реду ријечи, у овом раду најприје наводимо синтаксичке позиције обухваћене овим типовима палилошког понављања.

Потврде епаналептичког (1) понављања подијелили смо у типове у зависности од синтаксичких позиција у којима се налазе. Најприје наводимо примјере овога понављања у функцији *ірамаіічкої и лоіічкої субјектіа* (1.1):

(1.1) *Сіірах, чудноваіі сіірах, силан, нейрекидан сіірах* изненада овлада Стојаном чим се растао са адвокатом (С. Ђоровић, СМ, 280); *Месо, ііруло људско месо*, крваво, рашчеречено, свуда око нас (С. Селенић, ОИО, 338); Напротив, пре ће *мир, сурови мир*, начинити човека суровом звери него рат (С. Басара, УИППБ, 191); *Свака књиіа, свака добра књиіа*, исправио сам се, мора да има такво место; најбоље књиге такве су целе... (Д. Албахари, КК, 46); (...) јер све те фотографије могу да се опишу као фотографује на којима *ііа особа, ііа новойронаћена особа*, недостаје (Д. Албахари, Б, 76); Ипак, има *извесної найреііка*. Заправо – *значајної найреііка* (С. Басара, УИППБ, 11).

Анализом примјера овога типа, нисмо уочили потврде са онеобичајеним редом ријечи. Наиме, субјекат је у свим реченицама фока-

лизован и реализован на основу граматичко-семантичког распореда, те је самим тим смјештен у иницијалну реченичну позицију. Према мишљењу Љ. Поповића, ријеч је о „емфатичкој информативној антиципацији“ (Поповић 2004: 102) субјекта, с тим што је овдје додатно наглашена поступком палилошког понављања. Информативно тежиште, дакле, почива на субјекту распоређеном на прво мјесто у реченици, које му по основном реду ријечи и припада. Ипак, од уобичајеног реда и тематског карактера субјекта у овој позицији издваја га, управо, епаналептичка његова структура. Дакле, интензификација понављањем свеколико је утицала на информативну вриједност реченичног члана оформљеног њоме.

Епаналепсу, надаље, уочавамо и у синтаксичкој позицији *објекта* (1.2):

(1.2) Ако је долазила, онда је увек нешто пословала, празнила плуваонице пуне испљувака налик на ембрионе, брисала *смрад*, *некакав смрад*,... (С. Басара, ИУС, 33); Није ништа нашао, рекао је, једино што се, као и увек када би у нешто завиривао, сетио *своје жене*, *своје бивше жене*, која је била, а вероватно је то и данас, гинеколог (Д. Албахари, Б, 13); Мислио је да ми је то познато, рекао је, иако сада, судећи по изразу мога лица, схвата да први пут чујем за чешаљ који је стално у његовом џепу, а он је био уверен да је мени испричао *све*, *ајсолућно све*, о свом животу (Д. Албахари, Б, 46).

Издвојени примјери репрезентују структуре са стандардном позицијом објекта у реченици српског језика. У овом случају, они представљају ново у оквиру проширеног рематског језгра, те су, додатно, појачани емфазом. Спецификацијом већ наведеног појма у склопу епаналептичке структуре: (Ако је долазила, онда је увек нешто пословала, празнила плуваонице пуне испљувака налик на ембрионе, брисала *смрад*, *некакав смрад*,... (С. Басара, ИУС, 33)) неодређеном замјеницом *некакав*, којом се модификује значење лексеме *смрад*, писац синестетичком конструкцијом *брисајући смрад* наглашава како је та дјевојка радила *све* прљаве послове бришући *смрад* од испљувака који се ширио просторијом. Синтагмом *некакав смрад* обухваћена је сва биједа људске болести и труљења.

Посебном стилистичком маркираношћу одишу потврде епаналепсом истакнутог објекта смјештеног у финалну реченичну позицију са парцелисаним другим дијелом, исказаним модификатором (актуелизатором) и поновљеном јединицом (1.2.1):

(1.2.1) Да ли сте осетили кадгод *очајање*? *Безнадно*, *хладно очајање*? (Б. Ћосић, ПП, 27); Још пре него што сам пошао на заказани разговор, био сам одлучио да професору кажем *све*. *Баш све*

(С. Селенић, ОИО, 149); На страх од смрти једино можеш – оуглати. Једино се кроз то читује човекова снага. Нападнути делови света добијају временом *жуљеве*. *Сјасилачке жуљеве* (С. Селенић, ТМ, 67).

Поступком потпуног осамостаљивања другог дијела епаналептичке структуре исказаног синтагмом *сјасилачки жуљеви* у примјеру: (На страх од смрти једино можеш – оуглати. Једино се кроз то читује човекова снага. Нападнути делови света добијају временом *жуљеве*. *Сјасилачке жуљеве* (С. Селенић, ТМ, 67)) интонационо и емфатички се издваја, а тако и наглашава наведена синтагма. Ова синтагма издвојена је парцелацијом, као и лексема *ојулаићи* која је у претходној реченици, такође, осамостаљена, али не парцелацијом него цртом као претфокусном паузом. И синтагма и осамостаљена лексема у семантичкој су вези. Уланчавајући их, сазнајемо да се *снајом* метафорично исказаном синтагмом *сјасилачки жуљеви* једино може *ојулаићи на сјрах од смрти*.

Од свих запажених примјера овога (1.2.) типа издваја се реченица С. Басаре, у којој се преплићу поступци творбе графостилема, фоностилема и синтаксостилема:

Наједном је то О из ох затреперило над чајем, образујући кинески идеограм О – СНАУ који се после кратког времена кондензовао у ОЧАЈ, а одмах потом у *очај*, *ојори очај од нане* (С. Басара, ИУС, 116).

Одступање од графичке организације текста сматра се неуобичајеним и најчешће указује на неко истицање или експресивно појачавање. Ономатопејско *о* из узвика *ох* аутор умеће у лексему *очај* истакнуту великим словима, која се, потом, игром ријечи преображава у синтагму *ојори очај од нане*, па тако добија значење лаксеме *чај*. Са аспекта фоностилистике ријеч је о понављању истог вокала у цијелој структури, дакле о асонанци. Примјер потврђује тезу да најстилогеније структуре настају комбинацијом више поступака творбе стилема, у овом случају чак и разнородних.

Епаналептичка понављања у синтаксичкој позицији *ипредикаџа* (1.3.1) и *ипредикаџива* (1.3.2) потврђују сљедећи примјери:

(1.3.1) Не, најбоље би било да ту останем лежећи ваздан и у све дане будуће – *да сјавам, сјално сјавам*, а кад се пробудим да се ничег не сјетим и да не мислим на оно што нећу (М. Лалић, ЗП, 12); Ни украо, ни отео, него *зарадио, лијејо зарадио*, својом вјештином и мајсторлуком својим! (С. Ћоровић, ЦД, 163) и

(1.3.2) Овде, рекао сам, у Загребу, она је у први мах Српкиња а касније Јеврејка, у сваком случају *шуђинац, двосјруки шуђинац*,

ако тако може да се каже, али осећа, упркос свему, да ту може да припада (Д. Албахари, М, 55); Јер било је *йошребно*, *иреко йошребно* да што скорије останем без надзора и самотничко преподне обезбеђено Катарининим одсуством проведем онако како сам наумио (Б. Пекић, ХАН, 12); Видела сам му очи, оне су тако *йлаве*, *чудесно йлаве као небо* (Д. Ненадић, Д, 23); *Скоји си*, рече себи, *йрави си скоји* (М. Булатовић, ЦП, 12); Кошмар боја, звукова, облачни метеж из кога се на крају, некако јадно, невољко, досадно испили увек иста, мисао некорисна, живот човјека је нешто *мало*, *сасвим мало*, једва и да постоји! (С. Селенић, П, 172); Стар сам. *Веома сѝар* (С. Селенић, ТМ, 14); Треба га замислити. *Висок*, *врло висок* (С. Селенић, ТМ, 12); Њихова рђава дела су *исѝа* или *йошово исѝа* (С. Басара, УИППБ, 133); Тако је *боље*, *много боље*, јер остављам простор за наду да се приче, па и ова, ипак могу испричати (Д. Албахари, МР, 148); Жена која улази прва је *леѝа*, *скоро леѝа*, неприродно оштра у жижи судијиних наочара (Д. Албахари, СД, 191).

Епаналепса остварена у синтаксичкој позицији предиката у примјеру: (Ни украо, ни отео, него *зарадио*, *лијеѝо зарадио*, својом вјештином и мајсторлуком својим! (С. Ћоровић, ЦД, 163)) удружена је са пермутацијом конгруентног атрибута у хијастичкој структури *својом вјешѝином* и *мајсѝорлуком својим*, а цијела структура утемељена је на контрасту између глаголских лексема *украсиѝи* (*оѝеѝи*) и лексеме *зарадиѝи* наглашене употребом модификатора *лијеѝо*. Информативно тежиште реченице јесте на рематизованом глаголу *зарадиѝи* у склопу епаналептичне структуре, док хијастички спој *својом вјешѝином* и *мајсѝорлуком својим* представља дио проширеног рематског језгра. Афективност примјера почива и на повишеном, екскламативном тону цијеле реченице, што потврђује и употреба узвичника.

Реченице у којима је поновљена глаголска лексема додатно спецификована употребом модификатора, са аспекта функционалне реченичне перспективе имплицира да поновљени глаголи чине рематско језгро, односно *ново* у његовом саставу. Многобројнији су примјери епаналепсом сложеног предикатива у оквиру именских (прилошких) предиката. Ни у овом типу епаналепсе не изостају конструкције са парцелацијом које су и стилистички најупечатљивије. На примјер:

(1.3.3) Ако смо тачно оцијенили – нико ништа. Ако нисмо, тад је то била *лежерносѝ*, *ирешна лежерносѝ*. *Неоѝросѝива лежерносѝ*. *Лежерносѝ коју нам чак ни ауѝо неће оѝросѝиѝи* (В. Десница, П, 324).

Цитирани примјер истиче се двама парцелатима који су у градијским односима. У првој реченици већ је остварена епаналепса, први парцелат информативно проширује и наглашава својство именице *лежерносѝ*, док у другом парцелату запажамо описну структуру исказану цијелом реченицом. Она је изузетно сликовита, те изједначава лежерност са аутом коју чак ни он неће опростити. Без сумње фокус цијеле реченице је на лексеми *лежерносѝ* и њеној *неојросѝи-вој ѝреѝјераносѝи*.

Многи примјери показали су употребу епаналепсе у реченичној позицији *адвербијалне одредбе* (1.4). То видимо у наредним примјерима:

(1.4) Одлепих стопала од сарајевског асфалта која су била *љубављу*, и само *љубављу*, залепљена (В. Крстајић-Стојановић, НПЗС, 268); Када накупи довољно вуне, *ѝолако*, *веома ѝолако*, лисица спушта једну, па другу шапу у реку, свеједнако држећи оно повесмо вуне у зубима (М. Павић, ПСЧ, 345); Рат је био прошао и сад је ваљало Пољацима, који су се *храбро* – *лудачки храбро* – борили, на страни Енглеске, а који су остали у Енглеској, наћи запослења (М. Црњански, РОЛ, 94); Владан је своје сродственике, са изузетком тетке-Лепше, наравно, и *донекле*, *само донекле*, старога стрица Његована, дубоко презирао с једне стране, али је са друге, о њима радо, дуго, са много енергије и распаљених страсти говорио (С. Селенић, П, 151); Сумњичаво вртећи главом на кривом врату, прећутно је потврђивао моју причу, али упркос томе, упорно је остајао – *дуѝо*, *врло дуѝо* – при своме (С. Селенић, ТМ, 149); Напротив, *ѝохойѝно*, *необично ѝохойѝно* за моје младе године, уживам у омамљености чула и опасној успорености мисли (С. Селенић, ТМ, 23); Згражавам се, алсо, *искрено*, *сасвим искрено*, Аудиторе, над својом порочном, сатирском маштом, и тек потом запажам оно што сам свакако морао видети пре рукољуба:... (С. Селенић, ТМ, 23); Стојан Благојевић је чудо, он је свашта, али је *увек*, *баш увек* – представљач! Старог кова (С. Селенић, ТМ, 14); Вознесевски, заправо, *никада* или *ѝоѝово* *никада* не пије (С. Басара, УИППБ, 13).

У вези са основним редом ријечи у српском језику, познато је да су адвербијалне одредбе потпуно мобилне и да им је распоред флексиван. Међутим, у примјерима овога типа, са становишта актуелног реченичног раслојавања, оне представљају дио шире рематске структуре. Наглашава их, искључиво, поновљена позиција. Примјер: (Рат је био прошао и сад је ваљало Пољацима, који су се *храбро* – *лудачки храбро* – борили, на страни Енглеске, а који су остали у Енглеској, наћи запослења (М. Црњански, РОЛ, 94)) издваја се по својој

стилематичности од осталих наведених по употреби црте уметнуте између првог дијела епаналептичке структуре исказане прилогом *храбро* и другог модификованог дијела исказаног синтагмом *лудачки храбро*, иза кога се, такође, налази црта. Првом цртом интензификује се модификовани сегмент структуре, док друга црта цијели спој одваја од глагола за који је он и значењски везан. Тако се прави „не-природна“ интонациона пауза између глагола и адвербијалне одредбе. Паузом се посебно информативно истиче одредба омеђена запетамом, али и осамостањени глагол *бориџи*. Наведени дио остварен је у уметнутој реченици која говори о храбрости Пољака који су се борили на страни Енглеске и остали у њој. Она кида прву реченицу и сложену предикатску структуру *ваљало наћи зайослеђе*, па се тако стиче утисак да су ти исти храбри и пожртвовани Пољаци у Енглеској гурнути у запећак, те да о њима више нико не брине.

Епаналептичне структуре у реченичној позицији *аџрибуџа* (1.5) потврђују наредни примјери:

(1.5) Нисам успео ни у много статичнијим покушајима, када сам, на пример, трагао за сенком која му се, испод истурене јагодичне кости, спуштала на образ, и не знам како сам уопште могао да поверујем у могућност *бележења, ликовној бележења*, једне уздрхтале ноздрве, или чак обе, свеједно (Д. Албахари, СП, 156); Примећујем први пут да Савина није само несаденута пласт смеђе косе под премаленом титовком и празан рукав војничког шињела, већ да је преда мном *млада, чак врло млада* девојка, чије уморне очи и опуштени образи заваравaju проценитеља њене старости и озбиљности (С. Селенић, ОИО, 275); (...) да је људе из једног могуће заштитити од погубне примене правила из другог само помоћу непремостиве реке која равнодушно тече између две неподударности, река коју ју Владан неспретно и лакоумислено, скаречно, покушао да пређе на најплићем газу, да лако и безболно уђе у *њихов, и само њихов* свет (С. Селенић, П, 32).

Прва наведена реченица: (Нисам успео ни у много статичнијим покушајима, када сам, на пример, трагао за сенком која му се, испод истурене јагодичне кости, спуштала на образ, и не знам како сам уопште могао да поверујем у могућност *бележења, ликовној бележења*, једне уздрхтале ноздрве, или чак обе, свеједно (Д. Албахари, СП, 156)) показује епаналептичко интензивирање неконгруентног атрибута, док се у друге двије понављају лексеме у синтаксичкој функцији конгруентног атрибута. Реченицом: (...) да је људе из једног могуће заштитити од погубне примене правила из другог само помоћу непремостиве реке која равнодушно тече између две неподударности, река коју ју Владан неспретно и лакоумислено, скаречно, поку-

шао да пређе на најплићем газу, да лако и безболно уђе у *њихов*, и *само њихов* свет (С. Селенић, П, 32)), као, уосталом, и у цијелом роману *Пријатељи* С. Селенић описује непремостиви јаз између два свијета, онога у коме су живјели предратни богати Београђани, и онога у коме су живјели нови комунисти. Владан је неспретно и лакомислено покушао ући у онај други свијет који писац назива *њиховим* и *само њиховим*. Епаналепсом се истиче припадност, непромјенљива припадност једном свијету у који нико други не може ући до они који му припадају.

Епаналептичне структуре у директној су вези са информативном наглашеношћу реченичних чланова, без обзира на њихову синтаксичку функцију и позиционираност њихову у реченици. Информативно, али и емфатички најистакнутија ријеч постаје она епаналепсом ослободена.

Лингвостилистичким поступком палилошког интензивирања настаје и још једна стилска фигура – *ејизеукса* (Ковачевић 2000: 325–327). Типове епизеуксичког понављања класификовали смо на основу њихове структуре у двије основне групе:

- епизеукса коју карактерише редупликација исте синтаксичке позиције (2.1) и
- епизеукса настала понављањем квантификатора, на коме, иако се понавља, није ни информативни ни реченични акценат (2.2).

Структуре епизеуксичког понављања које карактерише редупликација исте синтаксичке позиције (2.1) налазимо у наредним примјерима:

(2.1) Кад би могло да се остане у помрчини како било, и да се не зна *нишџа*, *нишџа*, као камен под водом што не зна, то бих изабрао (М. Лалић, ЗП, 11); Плућа су ми као згариште: *црна*, *црна*, *црна* (М. Јосић Вишњић, СП, 39); *Сажалење*, *сажалење* ме је заболело, мој свети имењаче (Д. Ненадић, Д, 163); (...) смеран као младаца прво вече, миловао је кришом из даљине својим питомим оком, *занеј*, *занеј*, *занеј* (Д. Ненадић, Д, 148); А суви песак времена је *сијио*, *сијио* (Д. Ненадић, П, 23); Дувала је *још*, и *још*, док је бол растао;... (М. Булатовић, ЦП, 7); *Нећу да хулим*, помисли, *нећу да хулим* (М. Булатовић, ЦП, 7); (...) независно од тога да ли га ти чујеш или не чујеш, он *ишраје*, *ишраје*... (В. Десница, П, 123); Они сад сједе негдје у великом туђем граду, чекају своје лешеве, а ја гледам у ово шарено чудо и *смијем се*, *смијем*, *смијем*,... (М. Селимовић, Т, 36); *Кадар сам. Кадар*. Ретко ко још раби лепу, јаку, хошкасту реч „кадар“ (С. Селенић, ОИО, 8); *Сећаш се*, *сећаш*. Сигуран сам (С. Селенић, П, 277); Постоји још

једно, привидно проšliје време, у коме је могу видети како се купа, како облачи недељну кожу, свиленим концем пришива груди, обува ноге и *йење се, йење, йење...* (С. Басара, ИУС, 136); *Сумњам, сумњам* да ћу успети да издржим свих тридесет страница (С. Басара, ИУС, 173); Сад, то и није неки живот, не уопште, и овај овоземаљски једва да заслужује то име, све је то аветињски, али *сйрах, сйрах* (С. Басара, ИУС, 93); Стид ме је да признам, био сам и ја врло често припадник оне касте монструма назване „поштени грађани“, морам то признати, тиме се спасавам, али *кроз ојањ, кроз ојањ* (С. Басара, ИУС, 87); Претварао сам се да сам *неко друји*, неко други *НЕКО ДРУГИ*, па чак и *НЕКО ДРУГИ*, али она је хтела *некој друјој* и тачка и зарез; некако смо се, ипак, сложили и договорили да се нађемо истог поподнева у пет (С. Басара, ИУС, 9); Такав сам ја, рекао сам му, *колебам се, колебам*, али када се одлучим, ништа ме не може натерати да променим мишљење (Д. Албахари, М, 124); Стаза која је водила у шуму такође је била стрма, али не и трошна: степенице, усечене у масну и компактну земљу, нису нестајале са кишом; с доласком сунца, са цвркутом птица, постајале су поново употребљиве, мало облије, истина, као зрела жена, али *йоуздане, йоуздане*, осим, наравно, у време великих жега, када се вода повлачила у дубину и земља постајала попут праха (Д. Албахари, КК, 38); Кресали су свици, ноћне птице су се ретко и неочекивано оглашавале, *свуда, свуда и свуда* плавила је трома јулска ноћ (Д. Ненадић, ДЖ, 92).

Епизеукским понављањем исте синтаксичке позиције у примјеру: ((...)) *смеран* као младаца прво вече, миловао је кришом из даљине својим питомим оком, *занейџ, занейџ, занейџ* (Д. Ненадић, Д, 148)) редулицирана је три пута лексема *занейџ*, и то у финалној реченичној позицији. Првим читањем цијела реченица преображава се у једну пјесничку слику, па бисмо могли помислити да је понављањем лексеме *занейџ* писац желио да поетизује израз. Ипак, познајући Ненадићево стваралаштво и теме којима се бавио у својим романима, откривамо да је пренаглашена узастопна употреба ове лексеме у функцији ироније.

Потврде наведеног (2.1) типа епизеуксе карактерише редуликација исте синтаксичке позиције. Анализа односа, те условљености реда ријечи и реченичних позиција које се понављају, у вези са овом стилском фигуром, сувишна је. Наиме, проучавајући ове корелације на примјерима епаналепсе, закључили смо да је утицај палилошког понављања на информативну битност изузетно велики, па је стога поновна анализа ових односа, у овом типу епизеуксе, као што већ ре-

космо, редунантна. Резултати анализе код обје стилске фигуре истоветни су.

У дјелима српске књижевности 20. и 21. вијека открили смо примјере који, за разлику од осталих потврда овога типа, имају друкчије значењске вриједности. Уочили смо их у роману *Судија Димић-тријевић* Давида Албахарија:

(2.1.1) Потом се све изгубило, у магновењу, и он је схватио да човек не може никад да буде искрен према самом себи, не у стварности, (у овом животу?), и да је, од свега, неизвесност једина извесност, једина окосница **наспрам које наспрам које наспрам које**. Све је узалудно. Поново се, као и увек, изгубио под теретом речи,... (Д. Албахари, СД, 147); (...) једино тада може прст судбине да се згрчи, искриви и исправи у другом, одређеном, жељеном правцу; само онда добија зора на јасноћи, ноћ у густини, море у плавети, а ваздух у кристалној бистрини **која која која** (Д. Албахари, СД, 150); Сада, и овде, са оба отворена ока, он, и не трудећи се, надмаша негативне физичке могућности свога тела, **осећа како, осећа како** (Д. Албахари, СД, 152).

Ове онеобичајене реченичне структуре сврстали смо у први тип епизеуксичког понављања (2.1), имајући у виду узастопна понављања хомоформних синтаксичких јединица. Ипак, од уобичајених конструкција овога типа разликује их ненормиран основни распоред поновљених јединица, који је додатно и смисаоно недоречен. Изостављена је, чак, и употреба запете у набрајању: ((...)) једино тада може прст судбине да се згрчи, искриви и исправи у другом, одређеном, жељеном правцу; само онда добија зора на јасноћи, ноћ у густини, море у плавети, а ваздух у кристалној бистрини *која која која* (Д. Албахари, СД, 150)). Додајемо да у творби ових отклона битну улогу има и једна фигура настала лингвостилистичким поступком одузимања. Ријеч је о *реџишценцији* која се остварује у исказу неочекиваним прекидањем реченице или стиха. „Стилогеност ове фигуре јесте резултат изневјереног очекивања: цијели ток реченице или стиха припрема се за крај, често и за кључну информацију или поанту, а онда се реченица/стих нагло прекида недовршена“ (Катнић-Бакаршић 2001: 318). Код оваквих примјера информативно тежиште је на ријечи или дијелу реченице који није ни изречен, који се само из контекста наслуђује. Друкчије речено, епизеуксичким понављањем само се продужава неизвјесност у ишчекивању, на крају неизговорене, ненаписане ријечи. Примјери наведене скупине нису представници највише исказане стилизације с обзиром да се она најчешће јавља у поезији која није била дио нашега корпуса.

Епизеуксу оформљену понављањем квантификатора, на коме, иако се понавља, није ни информативни ни реченични акценат, већ на квантификованој ријечи потврђују наредни примјери (2.2):

(2.2) Схвата да једино *он, он сам, нико осим њеја*, не постоји у овом свету без димензија,... (Д. Албахари, СД, 59); Исте вечери хвата самог себе у једној *веома, веома* онеспокојавајућој полусвесној работи (С. Басара, УИППБ, 11); Није било јасно да ли тим цичањем жели да упозори околину на смртну опасност у којој се налази или су ти гласови били његов *йлач, йлач безнадносйи* (В. Десница, П, 11); Не знам за што бих се закачила. *Празно, йразно мрцварење*. Дани дуги као године (Д. Ненадић, Д, 46); А онда, једног јутра – суочава се са *веома, веома, веома оне-сйокојавајућим дојајајем* (С. Басара, УИППБ, 13).

У свим реченицама овога типа препознајемо фокализацију квантификоване синтаксичке јединице, без обзира на функцију коју она врши у реченици и на мјесто које заузима. Међу ексцерпираним примјерима навешћемо и један изузетно стилоген, утемељен на контрасту:

Мислим да је ово значајна вест о првом Хаџиславковићу – његова савјесност и темељност у обављању задатака су врло несрпске особине нашег претка који ће породити *веома, веома срйско йлеме йойшомака!* (С. Селенић, П, 64).

У цитираној реченици, писац романа *Пријајйељи*, контрастом *несрйске особине/веома, веома срйско йлеме йойшомака* истиче непремостиве разлике које се огледају у књижевном лику Владана Хаџиславковића. Поновљене јединице *веома, веома* додају ноту горке ироније од које је и саздан сав Хаџиславковићев живот и његово неспретно постојање. Он је, као и цијела реченица, сав у супротностима, на међи поријекла и сопствене представе будућности. У информативном смислу, сва пажња је на објекатској синтагми *срйско йлеме йойшомака*.

Међу потврдама узастопног понављања хомоформних синтаксичких јединица, издвојила су се три примјера која својом структуром, а поготово семантичким и информативним вриједностима одступају од досадашњих потврда епизеуксичког понављања:

(а) Сваки је човек последњи човек, сваки, и свемир, шта год он био, *йасне, йасне* и трне с њим (Д. Албахари, СД, 151); (б) Разумио је, и није се љутио: *чекала, чекала*, па се удала (М. Селимовић, Т, 60); (в) Очи су ми *црвене, црвене и муйшне* (М. Јосић Вишњић, СП, 44).

У првом и другом наведеном примјеру уочавамо структуре са поновљеним глаголским лексемама *јаснуџи* и *чекаџи*, док је трећи примјер епизеуксе настао редупликацијом придјева *црвен*. На први поглед ови примјери по структури нимало не одударају од типичних примјера епизеуксе, међутим, издваја их, у сва три случаја, финализована лексема. Наиме, у првом примјеру, и поред изузетно информативно истакнутих лексема насталих поступком интензификације понављањем, рематско језгро исказано је глаголском лексемом *џирнуџи*, која је смјештена иза редупликацијом наглашене лексеме *јаснуџи*. Оба глагола припадају истом семантичком пољу, па су и блискозначни. Финализовани глагол значењски потврђује претходни, додатно га објашњава, али га и информативно надјачава. Друга потврда темељи се на семантичкој разнородности редуплицираних глагола и глагола распоређеног на крај реченице. Финализовани глагол *удаџи* у супротности је са поновљеним глаголима *чекаџи*, те је, по дефиницији, изневјерено очекивање, синтаксостилема. И у овом примјеру, финализована лексема информативно надилази опетоване. Трећи примјер оформљен је епизеуксичким понављањем придјева *црвене*, али им, као ни у претходним потврдама, не прибавља статус информативно најбитнијих лексема. Фокус је исказан постпонованом финализованом лексемом *муџине*.

Структуре стилистички маркиране палилошким понављањем, које се по стилематичности не могу у потпуности уврстити ни у један већ споменути тип, карактерише, на првом мјесту, палилошко наглашавање јединица са различитим модификаторима. На примјер:

Те ноћи, џрве ноћи, само сам спавао, ништа нисам радио, нисам ни сањао, односно, ако јесам, онда ништа нисам упамтио, само сам утонуо у празнину као да одлазим путем без повратка (Д. Албахари, КК, 11); Не може се стално бити неодлучан, рекао је, и лебдети између историје, хронике, личне судбине и поетичког наклапања, и још притом очекивати, рекао је, да ће то некога заимати у довољној мери, у џоликој мери, заправо, да би био вољан да све то размрси (Д. Албахари, М, 79); Траг који сам оставио био је сувише видан, џолико видан, да би и слепац могао да га прати (Д. Албахари, МР, 148); Сео сам на столицу и посматрао је. Лице јој је и даље било *бескрајно лејо*, *болно лејо*, *лејше нејо* икада са свим оним тананим засенчењима која сан износи на његову површину (Д. Албахари, МР, 100).

Међу уоченим примјерима издвојићемо посљедњи наведени: (Лице јој је и даље било *бескрајно лејо*, *болно лејо*, *лејше нејо* икада са свим оним тананим засенчењима која сан износи на његову површину (Д. Албахари, МР, 100)) у којем се лексема *лејо*, најприје на-

глашава модификаторима значења поновљене лексеме, *бескрајно* и *болно*, да би се градацијски климакс постигао трећим дијелом структуре у коме се лексема *лејо* јавља у облику компаратива *лејше*. Примјер одише стилогеношћу јер почива на градацијском климаксу.

Надаље, примјер који се истакао својом стилематичношћу утемељеној на комбинацији епаналептичког и епизеуксичког понављања јесте:

Уосталом, мене посао не интересује, никада нећу постати главни и одговорни уредник јер *нисам члан ЦК, нисам члан ничеја, баи ничеја* (С. Басара, ИУС, 73).

Први дио структуре почива на епизеуксичком понављању лексеме *члан*, значењски модификоване лексемама, неконгруентним атрибутима *ЦК* и *ничеја*, да би у завршном дијелу, и сам модификатор постао информативно наглашена ријеч спецификована лексемом *баи*.

Сљедећи примјер из романа Д. Албахарија ујединио је, такође, и епизеуксичку и епаналептичку палилогију. Међутим, карактеристичан је по неуобичајеном понављању на почетку реченице:

Судија види да *није било њојшебно*, да је било *нејојшебно* да страхује: човек јест крупнији и, вероватно, јачи од њега, али је зато *нижи*, *нејобитно нижи*, што дозвољава судији да употреби *свој њојлед*, *свој умерени њојлед*, *косо*, *косо надоле*, право у противникове очи (Д. Албахари, СД, 165).

Наиме, писац понавља конструкцију *није било њојшебно*, друкчијом негацијом, тако што у поновљеној структури негација са глаголске лексеме прелази на лексему *њојшебно*. Значење остаје исто, али оваквим обртом, цијела структура постаје стилистички маркирана.

По својој онеобичајеној структури занимљива је и сљедећа реченица С. Басаре:

(...) не знам шта ће се догодити ако нестане зареза, не смем да мислим о томе, он сме нема више зареза нема више ничега да ли је и било ичега *несћајање нејојмљиво несћајање* не завр да ли је ово *крај коначни крај* не знам извесно је само једно (С. Басара, ИУС, 31).

Басара, као и у досадашњим примјерима које смо уочили у његовим романима, употребљава више лингвостилистичких поступака творбе стилема. Ова реченица подсјећа на диктат мисли, у коме су сасвим изостављени знакови интерпункције, док поновљене лексеме једине мијењају ритам и интонацију цијеле реченице. Оне замјењују изостављене интерпункцијске знаке. У примјеру запажамо и још јед-

ну стилску фигуру – ретиценцију, забиљежену још једино у дјелима Д. Албахарија. Код Басаре, она се огледа како у прекидању ријечи тако и у наглом свршетку реченице.

У овом раду издвојили смо два основна типа понављања: епаналептичко (1) и епизеуксичко (2). Потврде епаналептичког понављања (1) класификовали смо у типове у зависности од синтаксичких позиција у којима се налазе да бисмо могли установити везе између ове фигуре и стилистичког реда ријечи: епаналепса у синтаксичкој позицији *ірамаїичкої и лоїичкої субјектїа* (1.1); епаналепса у синтаксичкој позицији *објектїа* (1.2); епаналептичка понављања у синтаксичкој позицији *їредикатїа* (1.3.1) и *їредикатїива* (1.3.2); епаналепса у реченичној позицији *адвербијалне одредбе* (1.4) и епаналептичка понављања у функцији *аїтрибутїа* (1.5). Установили смо да су епаналептичне структуре у директној вези са информативном наглашеношћу реченичних чланова, без обзира на њихову синтаксичку функцију и позиционираност њихову у реченици. Информативно, али и емфатички најистакнутија ријеч постаје она епаналепсом ослободена. Епизеуксичка понављања (2) примарно смо подијелили у два подтипа на основу већ описаних подтипова у литератури (в. о томе у: Ковачевић 2000: 325–326): епизеукса настала редупликацијом исте синтаксичке позиције (2.1) и епизеукса оформљена понављањем квантификатора, на коме, иако се понавља, није ни информативни ни реченични акценат, већ на квантификованој ријечи (2.2).

И епаналептичка и епизеуксичка понављања остварују се и у структурама које су додатно сложене другим лингвостилистичким поступцима: осамостаљивањем и инверзијом, али се посебно истичу конструкције овог типа настале и комбинацијом поступака творбе фоностилема и графостилема. Нетипичне конструкције са епизеуксом и епаналепсом на основу анализе примјера показују да су њихове употребне и експресивне вриједности разнолике, те да су увијек наглашене, и информативно, и стилистички, и емфатички.

Лингвостилистичка анализа структура слоženих епизеуксом и епаналепсом и тумачење њиховог односа са стилистичким обртима у реду ријечи, показали су да ова понављања директно утичу на информативну наглашеност појединих реченичних чланова, па смо их у вези са актуелним реченичним рашчлањивањем, довели у везу са стилистичким промјенама у реду ријечи.

ЛИТЕРАТУРА

- Зима 1988: L. Zima, *Figure u našem narodnom pjesništvu sa njihovom teorijom*, Zagreb: Globus.
- Катнић-Бакаршић 2001: М. Катнић-Бакаршић, *Stilistika*, Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.
- Ковачевић 2000: М. Ковачевић, *Стилстике и прамајтика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Поповић 2004: Љ. Поповић, *Ред речи у реченици*, Београд: Чигоја.
- Силић 1984: Ј. Силић, *Od rečenice do teksta*, Zagreb: Liber.
- Симеон 1969: R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I/II*, Zagreb: Matica hrvatska.

Nina S. Ćeklić

TYPES OF EPIZEUXIS AND EPANALEPSIS IN THE STANDARD SERBIAN LANGUAGE

Summary

The paper discusses the language structure and functional value of specific types of epizeuxis and epanalepsis as well as their communicative values being dependent on their syntactic positioning. Examining them from both syntactic and communicative aspects, these structures can be classified as syntaxstilema word order, since the repeated intensified word always has a strong sentence, informative and emotional focus which creates deviations in the whole sentence structure. Many stylistic procedures are used to form these structures and all of them are considered to be highly expressive examples of syntaxstilema. In order to explain the connection between these two figures of speech and word order, or simply to say, their informative force irrespective of the semantic-grammatical word order deviations, the types of epizeuxis and epanalepsis will be classified on the basis of their syntactic positions. The corpus comprises all functional styles of the standard Serbian language in which numerous examples of epizeuxis and epanalepsis are found and analyzed.

УДК 811.163.41'373
811.111'373
811.163.41'367:811.111'367

ДАНИЈЕЛА РАДОЊИЋ
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

О МОГУЋИМ УТИЦАЈИМА ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА НА
УПОТРЕБУ ПОЈЕДИНИХ КОНСТРУКЦИЈА У СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ (НА ПРИМЕРУ КОНСТРУКЦИЈА *БРОЈ ЈЕДАН*
И *НАЈБОЉИ ИКАД*)*

Предмет рада представљају актуелне промене у морфолошком и лексичком систему српског језика изазване утицајем страних језика, у овом случају енглеског језика, које ће бити испитане на примерима употребе конструкције *број један*, која све чешће замењује облик суперлатива придева *добар (најбољи)*, као и употребе конструкција типа *најбољи икад(а)*, у којима се заменички прилог *икад(а)* употребљава уместо зависне односне реченице. Осврнућемо се на нормативни, али и на социолингвистички аспект тих појава.

Кључне речи: глобализација, језичке промене, језик медија, нормативни аспект, анкета.

1. Утицај страних језика

Често се говори о утицају страних језика на српски језик, при чему се пажња посвећује најчешће лексици, јер су на лексичком нивоу такви утицаји најчешћи, али и најлакше уочљиви. Када је реч о савременом српском језику, доминантан је утицај енглеског језика, па су тако бројни радови написани о англицизмима у српском. Упо-

* Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

треба речи које су пореклом из енглеског језика већ годинама представља тему којом се бави не само наука већ и јавност уопште.

Предмет овог рада представљају актуелне промене у морфолошком и лексичком систему српског језика изазване утицајем страних језика, у овом случају енглеског језика, које ће бити испитане на примерима употребе конструкције *број један*, која све чешће замењује облик суперлатива придева *добар (најбољи)*, као и употребе конструкција типа *најбољи икад(а)*, у којима се заменички прилог *икад(а)* употребљава уместо зависне односне реченице. Поменуте конструкције последњих година често се јављају првенствено у рекламама и агенцијским вестима, дакле, у језику медија масовне комуникације. Међутим, примећујемо да се почињу јављати и у језику приватне комуникације, и у говору и у писању, као и у различитим доменима, односно различитим функционалним стиловима (у разговору, приватној преписци, научном раду и др.), те зато свакако заслужују пажњу. У овом раду осврнућемо се на нормативни, али и на социolingвистички аспект тих појава. Напомињемо да су у питању конструкције донекле различите природе, како у погледу порекла тако и у погледу њиховог нормативног статуса у језику, али како у синхронном пресеку до њихове интензивне употребе долази под (посредним или непосредним) утицајем енглеског језика, сматрали смо их примерима довољно илустративним за нашу тему да би за потребе овог рада били анализирани заједно.

2. Утицај језика медија

На све чешћу употребу наведених конструкција (у различитим функционалним стиловима) у српском језику несумњиво утиче језик медија. За језик медија (дневна штампа, часописи, радио и тв програм) карактеристични су, између осталог, чести и бројни преводи са енглеског језика, па је тако и велика изложеност посредном утицају енглеског језика.

Појава конструкција *број један* и конструкција типа *најбољи (највећи и сл.) икад(а)* нарочито је учестала у рекламама и насловима новинских чланака, за које је и иначе својствено да обилују англицизмима (често неадекватно употребљеним, неадаптираним и сл.). У случају наших примера оваква употреба могла би се објаснити (или оправдати) с обзиром на неке од основних одлика језика реклама или наслова новинских чланака – за њих су карактеристични сажетост и експресивност, па им такве конструкције управо и одговарају. Како језик реклама одликује првенствено сажетост, енглеска конструкција *the best (something) ever* калкирањем доспева у домаће рекламе, а мо-

гућа решења при превођењу која су у складу са нормом српског језика (нпр. *најбољи балзам који је икада најправљен*) преопширна су за рекламни слоган. И за наслове новинских чланака карактеристична је сажетост, као и разна скраћивања, изостављање глагола и сл. Насупрот томе, у случају употребе конструкције *број један* уместо *најбољи* економичност и сажетост не долазе до изражаја већ експресивност¹. Напомињемо да се повремено у истом тексту јављају и случајеви напоредне употребе различитих конструкција са истим значењем, што је нарочито изражено у наслову новинског чланка у односу на даљи текст чланка, а сведочи о паралелној употреби различитих средстава која изражавају исте семантичке садржаје (нпр. *најбољи одбојкаш икад – најусијешнији одбојкаш свећа – најбољи одбојкаш свећа*²; *најбољи филм икад – најбољи филм који сје икад оділедали*³; *непријатељ број један – главни непријатељ*⁴).

¹ Олхејт – паста *број један* у Србији (наслов чланка у Студентском дневном листу, алузија на бројне рекламне слогане) (<http://www.studnet.com/zdravlje/olhejt-%E2%80%93-pasta-broj-jedan-u-srbiji.html>).

Навешћемо још неке примере који илуструју употребу ове конструкције:

Новак Ђоковић тенисер *број један* на свету! (<http://www.tvprogram.rs/novosti/novak-djokovic-teniser-broj-jedan-na-svetu.n33684.html3>).

Ђоковић, српски бренд *број један* (http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=07&dd=04&nav_category=12&nav_id=523207).

Развој топличког краја задатак *број један*. Национални задатак *број један* јесте развој овог краја и не само њега већ читаве јужне Србије (наслов чланка и даљи текст чланка објављен у дневном листу Политика 7. 04. 10-12).

Писац, државни непријатељ *број један* (наслов чланка у електронским новинама) (<http://www.e-novine.com/kolumna/tomislav-markovic/58080-Pisac-dravni-neprijatelj-broj-jedan.html>).

Одбојка спорт *број један* у школама Србије. Према истраживању Министарства омладине и спорта Републике Србије, одбојка је спорт *број 1* у школама у држави (наслов чланка и даљи текст чланка). (<http://www.dnevnik.rs/sport/odbojka-sport-broj-jedan-u-skolama-srbije>).

² Миљковић, *најбољи одбојкаш света икад!*

Капитен Србије *најусијешнији* играч света по броју индивидуалних признања.

Српски одбојкаш Иван Миљковић *најбољи* је одбојкаш света *свих времена*, према истраживању портала волејбол-мувис (наслов, поднаслов и текст чланка) (<http://www.telegraf.rs/sport/71766-miljkovic-najbolji-odbojkas-sveta-ikad>).

Приликом разматрања утицаја језика медија на говорне навике једне језичке заједнице потребно је осврнути се на једну од његових битних одлика, а то је доступност. Због природе овог медија њихови читаоци, гледаоци или слушаоци изузетно су често изложени његовом утицају, односно у случају који нас занима, појединим примерима језичке употребе – њиховим честим понављањем врши се знатан утицај на формирање језичких навика публике, па тако поједине лексеме, колокације, дискурсне формуле готово неопажено улазе у редовну употребу, док неке постају толико одомаћене да показују тенденцију потискивања уобичајених језичких средстава (Прћић 2005: 167–168). Чињеница да језик јавне употребе постаје својеврстан узор одражава се на однос говорника према језичкој норми (језик јавне употребе, претежно говорни језик, постаје узор уместо писаног језика, разговорни језик уместо вишег стила)⁵, што све утиче на појаву, а затим и на интензивну употребу појединих речи, односно конструкција.

3. Утицај енглеског језика и превођења

Конструкцијама које су предмет овог рада одговарају конструкције у енглеском језику *number one* и *the best ever*. Овом прили-

³ Поред бројних наслова тема на домаћим интернет форумима (*Најбоље песме икада. Најбоље плакање икада. Најбоље фотографије природе икада. Најбољи графит у Београду икада. Најбоља реклама за пиво икада!*) јављају се и случајеви употребе другачијих конструкција у даљем тексту, нпр.:

Најбољи филмови икада. Који је по вама *најбољи* филм који *стје* *икада одгледали?*

⁴ Амерички геополитички непријатељ *број један*. Обамини коментари такођер су отворили дуго одлагану дебату о томе да ли Русија остаје *главни* геополитички непријатељ за САД (наслов чланка и даљи текст чланка). (<http://balkans.aljazeera.net/makale/americki-geopoliticki-neprijatelj-broj-jedan>).

⁵ Језик који се употребљава у масовним медијима припадао би јавном домену употребе, који подлеже правилима језичког стандарда, међутим, у току последње две деценије одликује га управо појава језика из приватног комуникацијског домена (говорног језика), што доводи до појаве знатно слободнијих језичких форми и опуштенијег понашања у комуникацији (Јоцић 2003). Поред овакве фамилијаризације, чак примитивизације, једна од нових тенденција о којима М. Јоцић говори јесте и англицизација и стварање одређеног англосрпског идиома у језику јавне употребе, при чему би се чак знање енглеског језика претпоставило као услов за потпуно разумевање комуникације на српском.

ком нећемо се бавити њиховим пореклом, нити везама са другим језицима, будући да је појава, односно интензивнија употреба оваквих конструкција у српском језику у току последњих година под непосредним утицајем енглеског језика. Ограничићемо се само на то да приметимо да сличне конструкције постоје и у другим језицима, па тако синтагме које одговарају енглеском *number one* налазимо у италијанском, француском, немачком, турском језику, па би свакако било интересантно испитати могуће међусобне везе и утицаје.⁶

Овакве конструкције у савременом српском језику јављају се по угледу на одговарајуће енглеске конструкције и то њиховим превођењем. Да се ослонимо на терминологију Т. Прћића – реч је о површинском превођењу, чија је једна од одлика уношење минималних структурних измена у оригинал (Прћић 2000: 870). Може се говорити о преношењу форми из страног језика у српски језик, при чему се користи домаћи лексички материјал, али су конструкција и садржај преузети из енглеског. У литератури је већ указано на појаву директног преношења структура из енглеског језика небрижљивим преводом или свесним уношењем структуре која би била пандан постојећој у енглеском језику, као и појаве да енглески модел служи као покретач интензивне употребе конструкције која је латентно већ присутна у српском језику (Шевић 1996: 85–86).

Према терминологији Т. Прћића (2004: 115), наши примери припадали би категорији скривених англицизама (реч, синтагма или реченица српског језика која одражава норму и/или следи обичаје енглеског језика) чија је одлика управо релативно брзо одомаћивање.

Идентичне реченице на енглеском и на српском језику (које представљају одговарајуће преводне еквиваленте) могу се пронаћи у новинарским агенцијским вестима на енглеском и српском језику које извештавају о одређеним догађајима, али налазе се и у рекламама за поједине производе (пошто потрошачка култура зависи од масовног маркетинга и стандардизоване понуде робе). Захваљујући савременим средствима комуникације, овакви примери језичке употребе јављају се готово истовремено у различитим језицима.

⁶ Не треба искључити ни могућност да се конструкција *број један* можда не мора посматрати као „чист увоз“. Као метафора она може бити језичка универзалија, нарочито у језицима који спадају у исту генетску скупину, па тиме и аутохтона у сваком од њих. Синтаксичка конструкција *најбољи икад(а)*, с друге стране, специфична је за једне језике, али не и за друге, у које је унета без неке праве потребе.

4. Глобализација и глобализација језика

Свет је економски и културно глобализован више него икада у досадашњој историји људског рода – транспорт, комуникација, размена информација и производа, превазилажење националних и регионалних граница и сл. нису нови процеси, али је нова брзина којом се они одвијају.

Једна од одлика свеопште глобализације јесте и глобализација језика – енглески као светски језик, постаје други језик знатног дела популације, глобални језик данашњице који има јединствену позицију међу страним језицима и који се на више начина одомаћио, па представља не само средство већ и симбол модерног живота и интернационалне комуникације, одомаћени страни језик (о чему су у више наврата писали Д. Кристал, Р. Бугарски, Т. Прћић), доступан у медијима. Медијска изложеност енглеском, као вид контакта међу језицима, премда једносмеран, неминовно утиче и на језички осећај говорника, па ће тако утицати и на лакше прихватање не само страних речи, већ и конструкција. Нека новија истраживања утврдила су постојање свакодневне вишечасовне директне изложености млађих нараштаја енглеском језику (компјутери, интернет, филм, музика и сл.).⁷ Наравно, не треба изгубити из вида ни чињеницу да је енглески језик данас доминантан језик у српском образовном систему, и као такав представља основни страни језик школоване популације (то је први страни језик у обавезном основношколском, али и у средњошколском образовању). Код млађих припадника српске језичке заједнице зато је неоспоран изванредан степен знања енглеског језика (макар пасивно знање), без обзира на успешност његовог усвајања код појединца.⁸

5. Нормативни приручници

Осврнућемо се на представљање израза *број један* у нормативним приручницима српског језика. Речници српског језика не бележе

⁷ Емпиријско истраживање Биланкова о медијској изложености београдских средњошколаца енглеском језику (у просеку чак преко 5 сати дневно) (Бугарски 2005: 130).

⁸ О двојном усвајању енглеског језика – у склопу образовног система (као страни језик) и ван образовног система (изложеност страном језику преко медија), који утиче на формирање извесног нивоа основног пасивног знања језика и чини енглески језик одомаћеним страним језиком у српској језичкој и културној заједници пише Т. Прћић (2005: 16).

овакву атрибутску употребу израза *број један* евидентирану у нашој грађи (консултовани су следећи лексикографски приручници: Речник САНУ, Речник МС, Једнотомни речник МС). Приметићемо да речници енглеског језика бележе његову атрибутску употребу (Merriam-Webster, Collins English Dictionary, The American Heritage Dictionary of the English Language) у значењу *први по значају, редоследу, квалитетно, најбољи, највећи, најзначајнији, најквалитетнији, главни*. Ако се осврнемо на домен употребе, треба напоменути и да поједина значења енглески речници бележе као *informal*, односно обележавају њихову припадност разговорном језику.

6. Став говорника према употреби конструкција *број један* и *најбољи икад(а)*

Како би се испитао однос говорника према оваквим конструкцијама анкетирани су изворни говорници српског језика (који говоре или не говоре енглески језик).

Анкетирани су говорници различите старосне доби (од 16 до 59 година), различитог степена познавања енглеског језика (активно знање енглеског, пасивно знање енглеског, одсуство знања енглеског језика), од којих је тражено да одговоре на следеће питања: да ли употребљавају овакве конструкције (*Новак Ђоковић је тенисер број један у свету. Миљковић је најбољи одбојкаш икад*), да ли препознају њихово страно порекло, сматрају ли овакве реченице исправним (у складу са нормом), односно јесу ли „у духу српског језика“. Резултати обављених интервјуа показали су да испитаници (пре)познају овакве конструкције, углавном их употребљавају у говору (већина их ипак не би употребила у писаном облику изражавања), и по правилу не препознају њихово страно порекло. Мали број испитаника изјавио је да иако се често среће са употребом оваквих конструкција у писаном и говорном језику, неће их употребити у свом говору, при чему се само употреба конструкција типа *најбољи ... икад(а)* сматра неправилном. У случају конструкција *број један* испитаници сматрају да нема нормативних препрека семантичких нити синтаксичких за њихову употребу. Интересантно је да знање енглеског језика није битније утицало на одговоре испитаника, односно није се показало као релевантан фактор. Може се једино приметити да су млађи испитаници, који сви поседују макар пасивно знање енглеског језика, доста склонији да овакве конструкције употребе не само у говорном већ и у писаном језику.

7. „Када ни најбољи више није довољно добар“

Можемо се запитати шта замењују овакве конструкције. Када се у језику нешто мења, узрок је испуњавање неке комуникацијске потребе. Потреба за њиховом појавом, употребом значила би да испуњавају неку празнину у српском језичком систему, реалну или имагинарну. Овакве конструкције употребљавају се када је потребно изразити највиши степен нечега, неке особине и сл., односно највишу, апсолутну вредност.

Да ли бисмо могли закључити да у савременом језику, бар у одређеним ситуацијама, више није довољно рећи *најбољи*, употребити обичан суперлатив придева, и можемо ли говорити о својеврсној семантичкој испражњености суперлатива? Реално је претпоставити да појава и све чешћа употреба конструкција које су предмет овог рада испуњавају одређену комуникацијску потребу у језику – савремено потрошачко друштво, у коме се стално померају границе, постављају нови рекорди, смењују стари, и конзумеризам као један од доминантних облика испољавања друштвеног постојања данашње цивилизације, неминовно остављају трага и на језику.

Српске речи употребљене тако да одражавају енглеске структуре, изражавају енглеска значења, потискујући уобичајена, стандардна средства за изражавање одговарајућег садржаја у српском језику појава су која је у литератури већ представљена. Говорећи о синдрому миленијумске бубе, Т. Прћић (2000) издваја етапе оваквих процеса: лансирање (у склопу процеса превођења), ширење (путем понављања, обично несвесног, у популарним медијима), прихватање (такође најчешће несвесно, од стране представника језичке и културне заједнице, и то у почетку оних „језички недовољно осетљивих а потом и осталих, чиме такве речи и изрази готово неопажено улазе у редовну употребу“ (Прћић 2000: 868–869). Резултати наше анкете потврђују управо процес уласка испитиваних конструкција у редовну употребу. Даље праћење евидентираних појава показало да ли је у питању само пролазно стање, односно нека врста „језичке моде“, или ће се иновације временом усталити у језику.

Под знатним утицајем језика медија, као и познавања (активног или пасивног) енглеског језика долази до усвајања/прихватања оваквих конструкција: оне се не осећају као стране, данас више није необично употребити их у различитим доменима, долази до потискивања уобичајених средства за изражавање одређених семантичких садржаја, што представља знак извесних структурних промена у српском језику.

Када су у питању конструкције типа *најбољи икад(а)*, узус српског језика јасно налаже употребу зависне односне реченице након суперлатива уместо оваквих конструкција. Са друге стране, нормативне препреке за употребу конструкције *број један* у атрибутој функцији (уз именицу), било семантичке, морфолошке или синтаксичке, не постоје. Овакве конструкције већ потенцијално егзистирају у језику. За њих би се могло рећи да нису напосто превод страних конструкција него последица унутарњих структурних тежњи, као и да не представљају потпуну иновацију у српском језику према страном моделу, већ је енглески модел послужио као покретач интензивне употребе конструкција присутних (или латентно присутних) у српском језику, као и да је у питању нека врста попуњавања синтаксичких празнина у систему.

Намера нам је била да укажемо на овакве и сличне појаве у језику. Није у питању језички пуризам, већ потреба за извесним преиспитивањем односа према сопственом језику и његовој норми, потреба за неговањем језичке културе српског језика у времену у коме постаје неоспорно коегзистирање елемената норми страног језика (првенствено у свести просечног говорника који бар пасивно познаје структуру енглеског језика) – што утиче неминовно и на језички осећај говорника, па самим тим и на његово језичко понашање. У глобалном свету данашњице, језик представља не само средство већ и својеврстан симбол модерног живота, али и комуникације као једне од значајних потреба данашњег човека, зато је и залагање за брижљивији однос према сопственом језику неопходно.

ЛИТЕРАТУРА

- Бугарски 2005: Ranko Bugarski, *Jezik i kultura*, Beograd: Biblioteka XX vek, Knjižara Krug.
- Једнотомни речник МС: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Јоцић 2003: Mirjana Jocić, Characteristic of the Usage of the Serbian language in the Media, *Journal of Central and East European Studies* 5/2, Seul, 67–87.
- Прћић 2000: Твртко Прћић, О синдрому миленијумске бубе и језику англосрпском, *Јужнословенски филолоџ* LVI, 867–873.
- Прћић 2004: Твртко Прћић, О англицизмима из четири различита али међуповезана угла, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLVII/1–2, 113–129.

- Прћић 2005: Tvrtko Prčić, *Engleski u srpskom*, Novi Sad: Zmaj.
- Речник САНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, I–XVIII, Београд: Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- Речник МС: *Речник српскохрватској књижевној језика* I–VI, Нови Сад Матица српска, 1969–1976.
- Шевић 1996: Радмила Б. Шевић, Српски и енглески – језици у контакту?, *О лексичким њогајмљеницама*, Суботица–Београд, 81–88.

Collins English Dictionary. <http://www.collinsdictionary.com>.

Merriam-Webster Dictionary. <http://www.merriam-webster.com>.

The American Heritage Dictionary of the English Language.
<http://www.ahdictionary.com>.

Danijela Radonjić

ON SOME ASPECTS OF ENGLISH LANGUAGE IMPACT ON
USAGE OF SOME CONSTRUCTIONS IN SERBIAN LANGUAGE
(BASED ON CONSTRUCTIONS *NAJBOLJI IKAD* AND *BROJ JEDAN*)

S u m m a r y

This study discusses contemporary changes in morphological and lexical system of Serbian language caused by the influence of English language. The analyse is based on the usage of the construction *broj jedan* (number one), as well as the construction *najbolji ikad(a)* (the best ever).

In addition we will examine normativistic aspect as well as sociolinguistic aspect of these cases.

УДК 378.6:811.16/.17(470)
378.147::811.163.41(470)

МАРИНА НИКОЛИЋ
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

СРБИСТИКА НА ПЕТРОГРАДСКОМ УНИВЕРЗИТЕТУ ДАНАС*

Рад је посвећен учењу и проучавању српског језика на Катедри за словенску филологију Филолошког факултета Државног универзитета у Санкт Петербургу. Дат је краћи историјски приказ развоја славистике, а потом и србистике на Петроградском универзитету, од оснивања Катедре за историју и књижевност словенских наречја (1835), преко отварања Катедре за словенску филологију (1944), чији је шеф у периоду од 1964. до 1998. године био П. А. Дмитријев, до савремене ситуације на Катедри. Посебна пажња је посвећена савременом проучавању српског језика и положају србистике након распада српскохрватског језичког стандарда, новом наставном програму који се усклађује са Болоњским споразумом, раду професора и лектора српског језика, као и сарадњи и перспективама сарадње између, с једне стране, Катедре за словенску филологију Филолошког факултета Државног универзитета у Санкт Петербургу и, с друге стране, универзитета у Србији, Црној Гори и Републици Српској.

Кључне речи: српски језик, србистика, Катедра за словенску филологију Петроградског државног универзитета.

* Овај рад је настао у оквиру пројекта *Опис и стандардизација савременог српског језика* (178021), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Државни универзитет у Санкт Петербургу најстарији је универзитет у Русији. Осим дуге и плодне традиције коју има, овај факултет спада у ред највећих и најугледнијих научних и образовних центара не само у Русији, већ и у свету. Универзитет је настао на темељу Академије коју је 28. јануара 1724. године основао руски цар Петар Велики да би се у њој „учили језици, друге науке, уметност и да би се преводиле књиге“ (Полное собрание законов Российской империи 1830: 220). Свој процват Универзитет је доживео у XVIII веку највише захваљујући делатности чувеног руског научника, М. В. Ломоносова. Кроз историју, на овом универзитету студирали су и радили многи истакнути научници, писци и уметници, од којих су седморица за свој рад добила Нобелову награду. Од српских слависта вреди истаћи да је 1991. године академик Александар Младеновић, познати слависта, постао почасни доктор Петроградског универзитета.

Данас Универзитет има 24 факулета, на којима студира више од 30.000 студената и 1.500 постдипломаца и ради више од 6.000 професора. Један од факултета тог универзитета који ван сваке сумње и у Русији и у целом свету ужива велики углед је Филолошки факултет.

Филолошки факултет Државног универзитета у Санкт Петербургу, који се по оснивању називао Факултет историјских и језичких наука, основан је 1819. године. Од 1850. године преименован је у Историјско-филолошки факултет, а од 1917. године у Педагошки институт. Као филолошки факултет формиран је 1937. године, док се краће време почетком XXI века називао и Факултет филологије и уметности. У овој значајној институцији студира око 3.000 студената и предаје 2.000 професора. По броју страних језика који се на њему данас предаје, Филолошки факултет заузима једно од водећих места у свету.

Учење и проучавање словенских језика на Филолошком факултету има дугу традицију. Министарство просвете Русије је 1835. године донело одлуку да се на универзитетима у Петрограду, Москви, Харкову и Казању отворе катедре за проучавање историје и књижевности словенских говора (наречий), и с тим циљем на специјализацију су послати млади и перспективни слависти, који ће касније постати познати научници, попут П. И. Прејса, И. И. Срезњевског, О. М. Бодјанског и В. И. Григоровича.

Од 1835. до 1850. године Катедра за историју и књижевност словенских говора у Петрограду била је део Историјско-филозофског факултета. Њоме је од 1847. до 1888. године управљао И. И. Срезњевски, који је био први руски доктор наука из руско-словенске филологије. Он је од 1855. године радио као декан Историјско-фило-

зофског факултета, од када се катедра називала Катедра за историју и књижевност словенских народа. Године 1863. катедра добија назив Катедра за словенску филологију. После И. И. Срезњевског Катедром за словенску филологију шест година управљао је чувени хрватски слависта Ватрослав Јагић, а затим су на њеном челу били истакнути руски слависти: академик А. И. Собољевски, академик А. А. Шахматов, проф. М. Г. Долобко, академик Н. С. Державин, чији су научни доприноси развоју славистике широко познати у свету. Одмах након завршетка рата, 1944. године, у четири града СССР-а, Лењинграду, Москви, Кијеву и Лавову, отворене су катедре за словенску филологију и „створени су услови за планска и систематска славистичка истраживања и широко обучавање филолога слависта“ (Дмитријев 1978: 85).

Од 1948. године катедра за словенску филологију је била подељена на Катедру за словенску књижевност, на челу са академиком Н. С. Державином и на Катедру за словенску лингвистику и превод на словенске језике, на челу са проф. Е. А. Јакубинском-Лемберг. Од 1955. године, када су се катедре поново сјединиле, њоме су управљали чувени лингвисти Б. А. Ларин, а затим Ј. С. Маслов. Кроз историју Катедре уочљиво је то да су на њеном челу увек била велика имена, не само руске већ и светске лингвистике.

Чувени филолог и србиста П. А. Дмитријев био је шеф Катедре за словенску филологију у периоду од 1964. до 1998. године. Уз помоћ колега, а пре свега свог заменика, такође србисте, Г. И. Сафронова, професор Дмитријев је успео да уздигне славистичку катедру на завидан међународни научни ниво. Резултат њиховог неуморног залагања представљају многобројни уџбеници српскохрватског језика (Дмитријев П. А., Сафронов Г. И., *Сербохрватский язык (учебное пособие для студентов заочников)*, Л.: ЛГУ, 1959; Дмитријев П. А., Сафронов Г. И., *Новые правила правописания сербохрватского языка (учебное пособие для студентов заочников)*, Л.: ЛГУ, 1961; Арбузова И. В., Дмитријев П. А., Сокаль Н. И., *Учебник сербохрватского языка*, Л.: ЛГУ, 1966 и др.), речници (Трофимкина О. И., *Сербохрватско-русский словарь к произведениям С. М. Любими*, Л., 1971), монографије (Дмитријев П. А., *Очерки по синтаксису сербохрватского языка*, Л., 1966; Арбузова И. В., *Ватрослав Јагич и русская славистическая наука*, Л., 1971; Дмитријев П. А., Сафронов Г. И., *Из истории русско-югославянских литературных и научных связей*, Л., 1975. и др.), научни зборници и радови њених сарадника, одржавање међународних славистичких конференција и научних скупова, као и високи ниво знања студената и постдипломаца словенске катедре, неформално назване „Славјанка“.

Заслугом професора П. А. Дмитријева и Г. И. Сафронова седамдесетих година XX века у 60 универзитета и 19 педагошких института СССР на одсесима за руску, белоруску и украјинску филологију било је уведено обавезно проучавање словенских језика. Уз то професори Дмитријев и Сафронов радили су и на увршћивању словенских језика у наставни програм неких школа у Санкт Петербургу (тадашњем Лењинграду), у којима се та лепа традиција негује и данас, што представља својеврсни преседан (Дракулић Пријма 2012).

Руковођење Катедром је, после смрти П. А. Дмитријева 1998. године, преузела М. Ј. Котова. Од тада се катедра још више шири и развија, па се осим традиционално постојећих одсека за српскохрватски језик и књижевност, бугарски језик и књижевност, чешки језик и књижевност, пољски језик и књижевност, појављују и нови одсеци. Данас се на Катедри за словенске језике проучавају и уче сви словенски језици. Последњих година отворени су и двојни словенско-германски одсеци, по завршетку којих студенти стичу две специјалности (један словенски и један германски језик – енглески или немачки). Постоје одсеци за чешки језик и књижевност, енглески језик; чешки језик и књижевност, немачки језик; пољски језик и књижевност, енглески језик; пољски језик и књижевност, немачки језик; бугарски језик и књижевност, енглески језик; српски језик и књижевност, енглески језик. Неки језици, као на пример украјински и словачки, за сада се проучавају само на таквим двојним одсесима и у комбинацији са енглеским и немачким језиком. Такви студијски програми, с једне стране, доприносе славистици, док, с друге стране, умањују њен значај у корист већих светских језика. Добро је што ти програми омогућавају шира компаративна словенско-германска истраживања и што студенти поред једног словенског добијају диплому и са једним светским језиком, што у неку руку олакшава њихово запослење и даљу егзистенцију. Али, увођењем још једног, подједнако вреднованог језика у наставни план и програм иде се на штру броју часова словенског језика, који тако губи примарност у односу на несловенски (Дракулић Пријма 2012).

До 2008. године у Петрограду је постојао Одсек за српскохрватски језик и књижевност. Остајући при томе да задрже назив „српскохрватски језик“, и уз подршку руководства, предавачи катедре су се надали да ће имати могућност да наставе с истим наставним планом и програмом и надаље обучавају студенте обухватајући варијантне разлике које се тичу лексике и у мањој мери граматике између источне и западне варијанте дотадашњег српскохрватског језичког стандарда. Међутим, после дугогодишњих константних притисака из Хрватске и уз помоћ хрватске власти, која озбиљно води своју језич-

ку политику, од 2008. године отворен је самостални одсек за хрватски језик и књижевност, те тако данас на катедри постоје следећи одсеци: Српски језик и књижевност; Српски језик и књижевност, енглески језик; Хрватски језик и књижевност. До овакве ситуације можда не би ни дошло да је српска страна била мање пасивна и да је Србија, као што то чине друге земље, више штитила своје језичке интересе и улагала у своје лекторате у свету. Хрватски одсек, на коме немају и нису до сада имали лектора, функционисао је од 2008. до 2012. године захваљујући залагању проф. С. В. Зајцева, те уписа школске 2013/2014. године није било. Они нису до сада имали ни хрватско-енглески смер, мада, постоји стални притисак из Хрватске да се на катедри изучава и хрватски језик.

Данас се на Катедри за словенске језике проучавају следећи језици: белоруски, бугарски, кашупски као факултативан на мастерским студијама, македонски али само као трећи словенски језик), пољски, словачки, словеначки као други словенски језик, српски, чешки, украјински и хрватски. Руководство Филолошког факултета одредило је да се упис на одређени одсек, тј. језик врши сваке друге године, стога србисти школске 2013/2014. године имају групу од три студенткиње на трећој години на смеру Српски језик и књижевност, и групу на Српско-енглеском смеру од пет студенткиња. Школске 2013/2014. године српско-енглеска група је била једина на којој је било уписа, и то искључиво захваљујући професорима који предају српски језик, с обзиром на велики притисак управе факултета да смањи број места на буџету због велике економске кризе.

Основне академске студије, тзв. бакалавријат на петроградском Филолошком факултету траје четири године, мастерске студије две године, а постдипломске студије три године. На основним студијама студент сваке године пише и брани семинарски рад, а на четвртој години одабира тему и брани дипломски рад из лингвистике, књижевности или словенско-германске компаративистике. На крају основних студија обавезно је полагање три државна испита: српски језик, односно основни словенски језик, затим руски језик, и енглески, односно страни језик.

Свака група на Филолошком факултету уписује по пет буџетских студената с могућношћу уписа још по пет самофинансирајућих студената. Рад у малим групама омогућава не само одлично познавање свих предмета, усавршавање говорне, писане и преводилачке праксе, већ доприноси и стварању добре и присне атмосфере у групи.

Наставни план и програм се временом мења, па данас студенти српског језика и књижевности поред обавезних општих филолошких предмета, које слушају студенти свих одсека Филолошког факултета,

као што су Античка књижевност, Светска књижевност, Руска књижевност, Савремени руски језик, Историја Русије, Филозофија, Логика, Увод у лингвистику, Латински језик и др., на србистици имају часове из: Увода у специјалност (први–други семестар, О. И. Трофимкина), Фонетике (први семестар, Д. Дракулић Пријма), Увода у словенску филологију (први семестар, В. Ј. Јермола), Морфологије српског језика (први–пети семестар, О. И. Трофимкина), Историјске граматике српског језика (трећи семестар, О. И. Трофимкина), Историје српског књижевног језика (четврти семестар, О. И. Трофимкина), Старословенског језика (трећи–четврти семестар, О. В. Васиљева), Синтаксе (четврти–пети семестар, О. И. Трофимкина), Теоријске граматике српског језика (пети–шести семестар, О. И. Трофимкина), Разговорног српског језика (први–осми семестар, Д. Дракулић Пријма), Лексикологије српског језика (седми семестар, О. И. Трофимкина), Стилистике српског језика (осми семестар, Д. Дракулић Пријма), Српске књижевности (други–седми семестар, М. Ј. Бершадска), Теорије и праксе превода (пети–шести семестар, О. В. Гусјева, А. Г. Бодрова, Д. Дракулић Пријма), Домаће лектире (други–осми семестар, А. Г. Бодрова, Д. Дракулић Пријма), Методике предавања српског језика (пети семестар, Д. Дракулић Пријма), Лингвокултурологије (четврти–пети семестар, Д. Дракулић Пријма), Географије Србије (први семестар, предавач са географског факултета), Историје Србије (први семестар, предавач са историјског факултета). Поред ових стручних предмета обавезно је и проучавање двају словенских језика, условно названих други и трећи словенски језик. На српском одсеку се традиционално као други словенски језик са два двочаса недељно, у току петог–седмог семестра проучава чешки или неки други западнословенски језик. Који ће се језик проучавати као трећи словенски језик, обично зависи од могућности које има катедра и жеље студената. У програм улазе и обавезни први (први–осми семестар) и други (трећи–пети семестар) страни (тзв. западни) језик: енглески, немачки, француски, шпански, италијански (Дракулић Пријма 2012).

Поред основне наставе студенти треће и четврте године обавезни су да сваког семестра изаберу и неки од специјалних курсева, међу којима су тренутно: Улога Библије у формирању српског књижевног језика (О. И. Трофимкина), Актуелна питања српске граматике (О. И. Трофимкина), Српско-руске фолклорне везе (Д. Дракулић Пријма), Фразеологија српског језика (Д. Дракулић Пријма).

На мастерским студијама постоје три одсека: словенски језици, словенска филологија и словенско-германска компаративистика. По завршетку студент брани мастерски рад.

Озбиљан научно-истраживачки и методолошки рад заузима важно место у општем функционисању Одсека за србистику. Поред уџбеника објављених крајем прошлог века (Трофимкина О. И., *Синтаксис современного сербохорватского языка. Словосочетание и простое предложение*, СПб., 1993, Зайцева С. В., Сокаль Н. И., Вукович Б., *Сербский язык*, СПб., 1996.), појавили су се и неки нови уџбеници и речници: 2005. године изашао је из штампе први српскохрватско-руски фразеолошки речник (Трофимкина О. И., *Сербохорватско-русский фразеологический словарь*, М., 2005), а 2012. године уџбеник српског језика за почетнике (Трофимкина О. И., Дракулич-Пријма Д., *Сербский язык. Начальный курс*, СПб.: КАРО, 2011; друго издање, 2012). Године 2013. из штампе је изашао претходне године припремљени уџбеник разговорног српског језика (Дракулич-Пријма Д., *Разговорный сербский язык в диалогах*, СПб.: КАРО, 2012), а у припреми за штампу су следећи приручници: Трофимкина О. И., *Практическая грамматика сербского языка*, Дракулич-Пријма Д., *Изучаем сербский язык, читая сербские повести (лингвокультурологический аспект)*.

На србистици се успешно реализују и постдипломске студије и тренутно се за одбрану припремају три доктората, тзв. кандидатска рада, о језику Г. С. Венцловића (И. Гучкова, ментор О. И. Трофимкина), о концептима „мушкарац“ и „жена“ у српском и руском језику (Ј. Паутова, ментор О. И. Трофимкина), о малој прози Иве Андрића (П. Зеновскаја, ментор М. Л. Бершадска).

Степен квалитета наставе српског језика у великој, можда и највећој мери зависи од лектора српског језика. У периоду после Другог светског рата Катедра је имала одличну сарадњу са Универзитетом у Београду, чији су професори обављали дужност лектора за српски језик. Успешном дугогодишњем раду лектора српског језика на словенској катедри допринело је и потписивање уговора о међууниверзитетској сарадњи са Филозофским факултетом Универзитета Црне Горе, тако да су до 2008. године лектори српског језика долазили са тог факултета. Од пре четири године дужност лектора за српски језик обавља Драгана Дракулић Пријма, стално ангажована на Филолошком факултету у Петрограду. Нажалост, лектор српског језика може се ослонити само на своје способности и могућности (пачак и финансијске), без подршке државе Србије, али ни других институција, које нису у стању да пруже помоћ ни логистички, ни организационо, ни финансијски, а с изузетно важним циљем очувања и популаризације Одсека за српски језик на Катедри за словенске језике, која је традиционално називана „српском катедром“. Једину, пре свега колегијалну помоћ Одсек добија од институција које су тради-

ционално повезане са Словенском катедром, као што су Институт за српски језик САНУ, Међународни славистички центар у Београду, Филолошки факултет и Катедра за српски језик, Народна библиотека... Лектор српског језика мора улагати велике напоре и довијати се на најразличитије начине да би се успоставила и реализовала размена студената и научних радника, да би се организовале научне конференције, да би се повећала популарност српског језика, не само на Катедри или Факултету него и изван зидова Универзитета, у културној средини града, па и у самом Петрограду. У том смислу преданост Драгане Дракулић Пријма је немерљива.

Након дугогодишњих преговора 2010. године, уз огромне напоре лектора српског језика у Петрограду Драгане Дракулић Пријма и, с друге стране, уз велику помоћ академика П. Пипера, проф. В. Ђапел Иветић, као и тадашњег ректора Београдског универзитета проф. Б. Ковачевића и његових сарадника Б. Јанде Марковић и М. Марковић, потписан је уговор о међууниверзитетској сарадњи Петроградског државног универзитета са Универзитетом у Београду. Плодови те сарадње већ се огледају у размени студената, професора и научних радника, у остваривању заједничких научних пројеката и скупова, уз настојање да ће она наредних година само јачати, као и да ће се успоставити активнија сарадња и са универзитетима у Новом Саду, Косовској Митровици, Никшићу, Бањој Луци, Српском Сарајеву.

Одржавање србистичких научних и стручних скупова такође је у тесној вези са развојем и очувањем петроградске србистике. На Филолошком факултету Петроградског државног универзитета последњих петнаест година сваког септембра одржава се једнодневна међународна научна конференција „Славистическије чтения памяти проф. П. А. Дмитриева и проф. Г. И. Сафронова“, у организацији Катедре за словенску филологију СПбГУ. Скуп се одржава сваке године, почев о 1999. године. Ове године одржавање конференције поклопило се са осамдесетпетогодишњицом рођења професора П. А. Дмитријева.

Познати србиста П. А. Дмитријев највећи научни допринос дао је у областима компаративне словенске лингвистике, синтаксе, историје словенске филологије, а посебно је значајно његово бављење руско-српским књижевним и научним везама. За свој рад много пута је награђиван, а 1994. године изабран је за члана Академије хуманистичких наука. За српску лингвистику од посебне важности је значајна научна продукција која се бави српским језиком, а у којој је проф. Дмитријев посредно (логистички и организационо) или непосредно (ауторски) учествовао: уџбеници, речници, монографије, научни

зборници и радови, као и одржавање међународних славистичких конференција и научних скупова.

Као што је већ поменуто, познати лењинградски србиста професор Дмитријев био је дугогодишњи шеф Катедре за словенску филологију. Благодареви стручном раду и ентузијазму свог колеге, заменика и доживотног пријатеља, такође србисте, проф. Г. И. Сафронова, проф. П. А. Дмитријев је успео да уздигне славистичку катедру на завидан међународни научни ниво, као и да допринесе високом нивоу знања њених студената.

Поред несумњиве вредности научних резултата изнетих на конференцијама посвећеним професорима Дмитријеву и Софронову, велики значај таквих сусрета заснива се на неколико чињеница. Прво, традиција дуга петнаест година сведочи о потреби одржавања таквог скупа, што је проистекло из другог – овакви састанци србиста и осталих слависта реализују се у славу два изузетна научника и наставника – П. А. Дмитријева и Г. И. Сафронова, који су не само своје ученике него и општу словенску славистику задужили својим прегнућем и залагањем, о чему је већ било речи. У вези с тим је и треће – везе које су ова два великана учврстила између руског и српског народа треба неговати и јачати, што се у оваквим приликама и чини. Четврто, ово су изванредне прилике да се слависти сусретну и кроз разговоре и плодотворне дискусије размене своје идеје, обавесте заинтересоване о новим научним достигнућима у земљама из којих долазе, а и другде у свету. Све то дугујемо руководству Катедре за словенску филологију Филолошког факултета СПбГУ, њеним сарадницима, а посебно лектору за српски језик др Драгани Дракулић Пријма, на изванредној организацији и успешној конференцији.

Успешнијем проучавању нашег језика, књижевности и културе студентима из Петрограда помаже и тронедељно похађање међународног славистичког семинара који сваког септембра организује Међународни славистички центар Београдског универзитета. Захваљујући квалитетној и садржајној настави, као и различитим културним ваннаставним активностима, руски студенти имају могућност не само да усавршавају своја знања из српског језика и књижевности већ и да ближе и боље упознају обичаје и традиције српског народа. Претходних година неколико студенткиња српског језика из Петрограда добиле су стипендије за учешће у раду преводилачке радионице у Тршићу (руководилац Д. Грбић) и летње школе српског језика у Ваљеву (руководилац П. Обућина). Сведоци смо да су свака посета нашој земљи и боравак на неком од семинара од велике помоћи студентима, а и професорима у даљем раду.

Катедра за словенску филологију петроградског државног универзитета с правом се може похвалити и активним радом Студентског научног друштва. Студенти српског језика често учествују на научним међународним конференцијама и конкурсима. Већ две године заредом студенти српског језика из Санкт Петербурга освајају прва места на московском поетском конкурсима „Србија у мом срцу“. Заједно са лекторима студенти словенске катедре сваке године припремају културни програм за обележавање великих празника, Божића и Дана словенске писмености. Студенти са србистике уз помоћ српских студената из петроградске Духовне академије већ годинама узимају активно учешће у том друштву, што потврђује и читав низ манифестација које су заједно са својим професорима организовали и провели.

Атмосфера која влада на српском одсеку омогућава професорима да понекад организују на катедри сусрете са значајним гостима из света (српске) културе, науке и уметности. Тако су факултет посетили јерменски песник и преводилац Б. Симоњан, публициста Р. Гојковић, фотограф М. Бранковић, чија је изложба „Словенска култура на Светој Гори“ отворила међународну филолошку конференцију. У децембру 2013. године у оквиру Дана културе у Санкт Петербургу организована је и посета светски познатог српског писца Горана Петровића. Поред научних, и других планова на србистици има много, а међу њима су и отварање српског сајта и кабинета српског језика и културе. С обзиром на економску кризу у свету и општим трендом гашења славистичких центара и катедара, надамо се да ће се ови, као и многи други планови остварити, и да ће српски одсек на словенској катедри у Санкт Петербургу наставити вишеструки плодотворан рад. Добра воља сарадника на катедри је евидентна, но то нажалост није довољно. У доба глобалне политике важно је наћи и утврдити национални интерес, који је увек, какав он год на крају био, у тесној вези са развојем језика и културе, а српски лекторат у Санкт Петербургу прави је показатељ пута каквим треба ићи.

ЛИТЕРАТУРА

Дмитријев 1978: П. А. Дмитриев, Вклад ученых Ленинградского университета в развитие славянской филологии, *Вестник Ленинградского университета* № 8, 85–90.

Дмитријев–Сафронов 1985: П. А. Дмитриев, Г. И. Сафронов, К 150-летию кафедры славянской филологии ЛГУ, *Вестник Ленинградского университета* серия 2, вып. 2, № 23, 52–58.

Дракулић Пријма 2012: Д. Дракулић Пријма, Србистика на Државном универзитету у Санкт-Петербургу, у: *Српско језичко наслеђе на једној данашњој Црној Гори и српски језик данас*, Никшић, 373–381.

История Ленинградского университета. 1919–1969. Очерки, Отв. ред. проф. В. В. Мавродин, Л., 1969.

Полное собрание законов Российской империи, с 1649 года. Из именного, объявленного из Сената указа, от 28 января 1724, № 4443, Том VII, 1723–1727. СПб., 1830, 220.

Филологический факультет Санкт-Петербургского государственного университета. Материалы к истории факультета, 2-е издание, исправленное и дополненное, составитель доц. И. С. Лутовинова, СПбГУ, 2000.

Марина Николич

СРБИСТИКА В САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ СЕГОДНЯ

Резюме

Работа посвящена вопросу изучения сербского языка на кафедре славянской филологии Филологического факультета Санкт-Петербургского Государственного университета. Статья содержит краткий исторический очерк развития славистики и сербистики в Санкт-Петербургском университете. Также внимание уделяется современному изучению сербского языка и состоянию сербистики в Санкт-Петербурге после распада сербохорватского языкового стандарта, новой программе преподавания, работе лекторов по сербскому языку, как и сотрудничеству и перспективам сотрудничества кафедры Славянской филологии СПбГУ с университетами Сербии, Черногории и Республики Сербской.

Прикази

*Научни сасџанак славистиџа у Вукове дане 41/1**

Зборник радова који је пред нама појавио се годину дана након прославе јубилеја, 40 година од одржавања првог научног скупа *Научни сасџанак славистиџа у Вукове дане*, и њиме се наставља вишедеценијска успешна традиција објављивања зборника са радовима најеминентнијих славистичких језичких стручњака. Ова књига зборника садржи 48 радова у којима се, са теоријског и дескриптивног аспекта, одговара на тему Српски језик и његове норме.¹ Аутори чланака се са синхронијског и дијахронијског аспекта баве нормама свих језичких нивоа (ортоепском, ортографском, морфолошком, творбеном, лексичком, синтаксичком, фразеолошком, комуникативном), односом између очувања и стабилности постојеће норме и потребе за њеним осавремењавањем, заступљеношћу и квалитетом нормативних граматика и приручника, утицајем глобалних друштвених појава на језик и његове норме итд.

Општа нормативна питања на синхронијском и дијахронијском плану разматрана су у неколико радова. Стана Ристић у раду „Израда нормативног речника савременог српског језика“ (5–17) разматра питања успостављања јединственог националног корпуса савременог српског језика и избора извора за израду вишетомног нормативног синхронијског речника тезаурусног типа који би обухватио лексику која се користи у првим деценијама 21. века. Ауторка предлаже концепцију израде таквог речника, како би се унапредио постојећи програм лексикографије српског језика чији је главни носилац Београдска лексикографска школа. Нормама у превођењу посвећен је рад Сабине Кирфел „Превод у новом руху“ (19–33) где се говори о најновијем немачком издању Андрићевог романа „На Дрини ћуприја“ и његовом односу са првим преводом, насталим пре 60 година. Ортографска и ортоепска норма тема су рада Јелице Јокановић Михајлов „Савремена ортоепска норма и проблем факултативности“ (53–58) у коме се анализира однос између савремене језичке норме и обавезности односно необавезности њене примене у

* МСЦ, Београд, 2012, 585 стр.

¹ Нормативна питања су и раније разматрана на скупу *Научни сасџанак славистиџа у Вукове дане* (в. нпр. књиге зборника 10/1, 24/1, 31/1).

области ортографије и ортоепије. Комуникативним нормама посвећен је чланак Ксеније Кончаревић „Норме комуникацијског понашања у православном социолекту српскога језика“ (81–91) где се разматрају обавезне норме комуникативног понашања у заједници Цркве и описују вербална средства која се практикују у унутарцрквеној комуникацији у односу на комуникативне норме секуларне средине. Норма посматрана из историјске перспективе тема је чланка Александра Милановића „Графијско-ортографска норма и њена реконструкција у Мркаљевим филолошким радовима (1810–1817)“ (93–102), у коме аутор указује на ортографске недоследности у неким Мркаљевим филолошким текстовима. Анђелка Митровић у раду „Транскрипција и адаптација имена и назива из арапског језика у српском“ (59–71) разматра транскрипцију арапских имена у српском језику, предложену у најновијем правопису, истиче мањкавости таквих решења и даје једноставније и рационалније предлоге. Вања Станишић представља развој диграфије у српској и корејској писмености и анализира типолошке одлике диграфије која у основи има конкуренције културних обележја, и која је у оба језика изражена кроз опозицију национално – интернационално (73–79).

У неколико чланака истраживачки поступак окренут је нормативним морфолошким питањима. Сања Ђуровић (171–181), на основу грађе у нормативним речницима, анализирајући стандардне глаголске дублете, налази да постоји тенденција ка одбацивању дублета и наметању једне форме као јединствене за једно глаголско време (нпр. *зидам* : *зиђем*, *хрчем* : *хркам* и сл.), а, ако постоје дублети, њихова је прерасподела условљена функционалним критеријумима (нпр. *увело* лишће : *цвеће* је *увенуло/увело*). Александар Стефановић анализира употребу кардиналних бројева 200, 300 и 400 у стандардном српском језику у поређењу са хрватским, босанским и црногорским стандардом и налази да се ставови лингвиста са наведених подручја не подударају увек са савременим узусом (183–199).

Нормативни проблеми у оквиру синтаксичко-семантичких тема привукли су пажњу неколико аутора. Владислава Ружић у чланку „Рекција и норма“ (101–112) на корпусу савремених новинских текстова бави се рекцијом речи на примеру употребе предлога *око* у алтернацији са предлогом *о* и именицом у локативу и примећује све учесталију употребу предлошког генитива, који је у неким случајевима супстандардан. Галина Тјапко, прегледом српских граматика и приручника, на основу анализе која се ослања на функционално-семантички метод, налази да је важно, посебно за странце, указати на расподелу функција између речи *ишћа* и *ишћо* и тачака њиховог пресецања (113–123). Милош Ковачевић у раду „О нормативности футурске употребе перфективног презента“ (125–139), на корпусу одабраних примера из књижевности и писаних медија, анализира значењску и употребну вредност конструкција с мо-

далним прилогом *можда* и перфективним презентом у предикату (као нпр. *Можда одем и у иносїрансїво*). Аутор издваја и научно проверава све примере ових конструкција који су у стручној литератури означени као неисправни и налази да за проскрибовање таквих конструкција нема оправдања. „Перфективност и теличност у српском са освртом на ситуацију у француском језику“ (141–155) јесте предмет разматрања Верана Станојевића који износи закључак да су у српском (као и у француском) (им)перфективност и (а)теличност независне категорије и да је значење целовитости радње, али не и процеса у трајању, одлика перфективних глагола, док је значење процеса у трајању у неком тренутку, својство имперфективних глагола. Миливој Алановић, на основу анализе кореференцијалног домена *осим*-структуре у српском језику, уочава три модела ове структуре: рекцијски (у конструкцији *осим* + генитив), аналитички (*осим* + прилог/прилошка реченица/(предлошко-)падежна конструкција) и реченични са везником *осим иїшо* (157–169). Илијана Чутура у чланку „О једном нормативном аспект у употребе декомпонованих јединица“ (201–214) на примеру декомпонованих јединица и њихових једнолексемних еквивалентата творених по моделу „лексема [и/ø] од ње декомпонована јединица“ са аспекта нормативности анализира степен њихове истозначности (нпр. *їада* = у *їом їренуїку/у їо време/у їом їериоду*). „Типолошка подударност српске и руске интерпункције“ (215–223) тема је чланка Ирине Иванове у ком се из синтаксичког угла разматрају сличности српске и руске интерпункције и пореде се са стањем у нормативној литератури.

У неколико радова се из дијахронијске перспективе анализирају норме српског језика: ортографска, графијска и језичка. Бранкица Чигоја у чланку „Напомене о графичкој, ортографичкој и језичкој из неколико писма Дубровчанана упућена деспоту Стефану (XIV/XV век)“ (225–236) даје допринос расветљавању узуса Словенске (српске) ћирилске канцеларије у Дубровнику. У прилогу „Типови ортографских норми у српским повељама од краја XIV и током XV века“ (285–295) Владимир Поломац истражује најзначајније графичке и правописне одлике српских повеља насталих на територији средњовековне Деспотовине. Радмило Маројевић у раду „Књижевнотјезичка норма у формирању (Рефлексијата у Мажуранићевом спјеву *Смртї Смаил-аїе Ченїџиїа* у поређењу с Његошевим спјевовима *Горски виїенац* и *Луча микрокозма*)“ (237–258) даје исцрпну анализу процеса кодификације речи с рефлексима јата у периоду формирања књижевнотјезичке норме српског језика, када се могло говорити о издвајању песничког стила у њему. „Морфосинтаксичке карактеристике претериталних глаголских облика у *Пашїтровским исїравама* (16–19. виїека)“ (259–270) предмет су разматрања Јелице Стојановић. Слободан Павловић у тексту „Линеаризација именског израза у старосрпском језику XII и XIII века“ (271–283), уз помоћ детаљне статистичке

анализе, разматра позиционирање одредби у старосрпским именским изразима регистрованим у повељама и писмима. Исидора Бјелаковић представила је рад из историје терминологије у коме разматра маркирање основних праваца у развоју географског термилошког система (на примерима терминологија математичке географије и астрономије) у предстандардном језичком идиому (297–308). Гордана Штасни у чланку „Етници у Вуковом *Српском рјечнику* (1852) и лексичко-семантичка норма“ (309–318) сагледава етнике као номинационе јединице са одређеним семантичким специфичностима у односу на антропониме (анализирају се однос мотивисане и немотивисане речи: топонима и етника, деривациони потенцијал етника, као и однос супстантива мушког и женског рода). Компаративно-историјску анализу применила је Драгана Ратковић у чланку „Речи са интерфиксом *-и-* у српском језику у историјском развоју до данас у поређењу са руским и пољским“ (319–330) у коме, са становишта модерне славистичке дериватологије, утврђује када се интерфикс *-и-* у овим језицима јавља први пут и описује овакве речи према њиховој појмовној разуђености.

Актуелним проблемом глобализације и њеним утицајем на језик баве се три аутора. „Позајмљенице – нови проблеми језичке политике у словенским земљама“ (35–44) наслов је рада Владислава Лубаша у којем се разматра питање глобализације језика на примеру језика балканских земаља – представљају се проблеми приликом превођења страних речи који се јављају под утицајем промењене језичке политике. Љиљана Недељков у чланку „Процес глобализације и традиционална култура у Војводини“ (405–415) говори о губљењу традиционалне културе Срба у Војводини под утицајем савременог модела живота и указује на значај лексикографско-лексиколошког описа лексема које су чиниле културни идентитет Срба на овом подручју. „Језик глобализације’ или глобалност језика“ (417–429) наслов је рада у коме Предраг Дилпарић разматра социолошка и културолошка схватања феномена глобализација, као и његова лингвистичка и граматолошка значења.

Стилска норма на корпусу дела српских писаца предмет је неколико радова. Вероника Јармак, на корпусу дела И. Андрића, контрастивном методом анализира употребу аналитичких и синтетичких глаголских облика и пореди их са таквим облицима у преводима Андрићевих дела на руски језик (331–341), док Соња Ненезић из перспективе савремене књижевнојезичке норме анализира поједине падежне конструкције у језику Иве Андрића (395–403). Тијана Ашић, анализирајући језичка онеобичајења у поезији Стевана Раичковића, разматра кршење лексичке, синтаксичке и семантичке норме (343–353). Димка Савова на примерима из одабраних књижевних дела разматра тему „Деагентивни инфинитив с модалним предикатом *їтребайїи/морайїи* у српском језику“ (355–367) и издваја најфреквентније примере употребе ових конструкција. Драгана Вељковић Станковић на корпусу новинских реклама, из семантичке,

прагматичке и когнитивне перспективе сагледава употребу глаголских облика и, на основу фреквентности глагола, налази да су за рекламу најпожељнији глаголски облици презент и императив (369–382). Јованка Радић у прилогу „Заменице: структурна основа и непосредно указивање на ентитете“ (383–394) износи могућност организације парадигматских и синтагматских веза и односа у језику по принципима устројства заменичког система (двочлано-трочланих структура).

Зборник доноси и радове са фразеолошком тематиком. Ана Пејановић радом „Нормативна и ауторска употреба фразеологије“ (471–478) скреће пажњу на недовољно посвећивање пажње фразеолошком слоју језика са нормативистичког аспекта и истиче значај заједничког деловања фразеологије, лексикографије и нормативистике приликом преставаљања и описивања фразема. Лариса Човић у раду „О преводу *Куће на осами* Иве Андрића на руски језик: фразеолошки ниво“ (479–488) са когнитивнолингвистичког аспекта анализира фразеолошка средства језичке репрезентације концепата живот и смрт и начин њиховог превођења на руски језик. Анализа семантичког односа устаљених поређења са зоонимом као компаративном компонентом на материјалу српског и бугарског језика тема је чланка Мариане Алексић, где се истражују зооними чија везивна компонента није предлошко-падежна конструкција (489–497). Користећи грађу из српских и пољских фразеолошких речника Хенрик Јарошевић у чланку „Варијантност фразеолошких јединица у српском и пољском језику“ (507–518) представио је појаву варијантности фразеологизама и закључио да се варијанте углавном заснивају на синтаксичким разликама (а у знатно мањој мери на правописним, прозодијским, фонолошким и морфолошким). Са лингвокултуролошком темом је рад Лесје Петровске „Национална етикеција у фразеологији српскога језика“ (499–506) која, узимајући као пример издавање културног контекста код фразеолошких јединица којима се означавају норме друштвеног понашања, дефинише механизме очувања културних информација у фразеосистему српског језика.

У чланку посвећеном једном етимолошком проблему, „Како се каже: *кайџалка* или *кайџарка*?“ (457–469), Јасна Влајић Поповић разматра однос између хапаксног дијалектизма из Срема *кайџалка* и грецизма *кайџарка* и налази да ове лексеме не стоје у односу савремене полисемије већ да, сагледане из историјске перспективе, могу бити блискозначни хомоними.

Проблеми савремене ортографске норме тема су радова Вељка Брборића „Правописна норма данас: (не)оправданост измена“ (431–444) који анализира оправданост нових ортографских решења (донетих у најновијем Правопису), и Слободана Новокмета који се у чланку „Однос правописних приручника према терминима из информационе технологије“ (445–455) осврће на прилагођеност термина из области информационе технологије нормативним законитостима српског језика.

Неколико лингвиста бави се односом стандардног језика и дијалекта. Миодраг Јовановић у раду „Сонанти у говорима дурмиторске регије“ (537–549) упоређује систем сонаната дурмиторских говора са основним правилима артикулације и дистрибуције ових гласова у књижевном језику. Однос прозодијске норме књижевног језика и стања у војвођанским говорима предмет је радова Жарка Бошњаковића „Како одредити ’норму’ у говору и дијалекту“ (551–560) и Гордане Драгин „Прозодијска норма у стандарду и дијалекат“ (561–569).

Веома актуелном нормативном питању које се тиче нормативних речника, граматика и приручника посвећено је неколико чланака. Два рада баве се проблематиком приручника и граматика за српски језик као страни: Пол Луј Тома у чланку „Нова граматика за франкофоне са посебним освртом на терминолошке проблеме“ (45–51) указује на проблеме који су се јавили приликом израде граматике српског језика за говорнике француског језика, док Лесја Стеблина Рудјакова говори о непосредном утицају најзначајнијих српских граматика, речника и приручника у настави српског језика на кијевском универзитету „Тарас Шевченко“ (529–536). Љиљана Петровачки у раду „За израду школског речника традиционалне културе“ (519–528) разматра концепцију и корпус тематског речника традиционалне српске културе који би ђацима и студентима српског језика и књижевности умногоме олакшао разумевање књижевних дела из старије српске и народне књижевности.

У оквиру компаративних истраживања представљен је рад Саше Модерца „Конативна вредност неких српских глагола и њихови еквиваленти у италијанском језику“ (571–580) који нуди практична решења за превођење перфекта конативних несвршених глагола на италијански језик.

Четрдесет прву књигу зборника *Научни састѧанак славистѧа у Вукове дане* чине радови значајних лингвистичких стручњака који су на занимљив начин и коришћењем модерног научног приступа представили актуелне и разноврсне теме. Зборник представља веома значајну публикацију у којој су сагледана нормативна питања свих језичких нивоа у српском језику (посматрана из историјске перспективе и са савременог становишта), утицај друштвених кретања на језичку норму, проблеми који се јављају приликом превођења са српског језика итд. Зборник ће бити од велике помоћи лингвистичким стручњацима, али и лаицима који ће од језичких стручњака сазнати одговоре на многа актуелна нормативна питања. Питања норме књижевног језика су увек актуелна и важна тема и добро је што организатори скупа с времена на време пажњу научне јавности усмеравају на проблеме норме.

Наѧиаша Миланов

*Научни састајанак славистија у Вукове дане 41/3**

Трећи том четрдесет првог *Научној састајанка славистија у Вукове дане* доноси нам радове настале у оквиру научноистраживачког пројекта Српски језик и његови ресурси: теорија, опис и примене. Овај зборник објављен је 2012. године под уредништвом Б. Ћорића и А. Милановића, док су радове рецензирали Ж. Станојчић и Љ. Поповић. Радови су као реферати првобитно прочитани на научном скупу (2011. године), где су били предмет дискусије учесника. Сви аутори радова у овом зборнику су наставници и сарадници Катедре за српски језик са јужнословенским језицима Филолошког факултета Универзитета у Београду.

На 348 страна зборника радове је објавило шеснаест аутора. У питању су првенствено теме везане за савремени српски језик, са понеким дијакхроничким освртом. Тематика је разнолика па у овом зборнику можемо читати радове из области фонетике, морфологије, творбе, лексикологије, ортографије, синтаксе, методике наставе, као и неке мултидисциплинарне радове.

Први рад у зборнику јесте рад руководиоца пројекта, Божа Ћорића, „Језички ресурси и творба речи (на примеру једне творбеносемантичке скупине)“ (5–12 са табелама 13–21). У овом раду он творбено и семантички анализира изведене именице са значењем производа животињског порекла. Анализирајући неколике језичке ресурсе (дијалекатске, лексикографске, књижевноуметничке, електронске) истиче да су ове именице мотивисане именицама које значе одређену животињу или придевима изведеним од тих истих именица. Користећи четири табеле, које су дате као додатак раду, на врло прегледан начин показује доминантне суфиксе (-ина, -ак), али и основе које се понављају (нпр. *кокош*-). Истаћи ћемо да су ове табеле и списак именица и суфикса веома корисни за даља истраживања у вези са овом или сличном тематиком.

Милан Стакић у раду „Структура и развитак имперфекта у српском језику“ (23–61) изучавању имперфекта приступа на другачији начин у односу на традиционалну/актуелну граматику. Наиме, он доказује да се овај глаголски облик гради само од инфинитивне основе. У својој анализи он оцењује досадашња изучавања, као и објашњења у грамати-

* МСЦ, Београд, 2012, 348 стр.

кама. Своју анализу заснива на изучавању најстаријих писаних споменика, а наставља је на корпусу савременог језика. С тим у вези споменућемо регистар глагола и облика имперфекта који може бити користан како изучаваоцима језика, тако и онима који језик уче (студентима и ђацима). На основу овог материјала аутор закључује да имперфекат у српском језику има две врсте наставака који се додају на инфинитивну основу (-*ax* и -*ijax*), испред којих се у неким случајевима јављају алтернације консонаната. Неки глаголи имају имперфекат помоћу обе врсте наставака, а код оних глагола чије се основе много разликују (или су се некад разликовале) долазило је до њиховог приближавања и укрштања. Такође, аутор истиче да се за оне глаголе код којих је историјски развитак заматливио првобитну структуру не може рећи да су неправилни, те им се ни структура облика не сме неправилно тумачити.

Душка Кликовац се у раду „О интерпункцијском знаку три тачке (тротачки)“ (63–92) бави темом која се у литератури није довољно изучавала. Она истиче да су се овим питањем лингвисти бавили искључиво у нормативне сврхе. На основу корпуса (одабрана књижевна дела и електронски Корпус савременог српског језика) она описује на који начин се овај знак употребљава, шта означава, како се комбинује и да ли алтернира са другим интерпункцијским знаковима. Интересантан је историјат овог знака – од 1891. године до данас, као и варијанте у изгледу кроз историју (број тачака и спационираност). Ауторка уочава седам различитих употреба овог знака (пауза, пауза иза које се наставља реченица, пауза иза довршене реченице пре изговарања следеће, дужа пауза између два дела сопственог текста, наметнута пауза, изостављање текста (у писаном облику), пауза са неизреченим садржајем).

Првослав Радић у раду „Српски језик у америчким филмовима – из анатомије једног цивилизацијског сукоба“ (93–125) анализира делове филмова *Behind Enemy Lines* и *The hunting party* који су на српском језику. Аутор жели да покаже да је језик у овим филмовима у функцији традиционалне негативне европске политике према Србима и српском језику. Анализирајући деонице на српском језику, П. Радић је утврдио да је графика у филмовима ћириличка, рефлексивна јата екавски, имена уобичајена за српски језик. Интересантно је да глумцима српски језик није матерњи; аутор је начинио транскрипт деоница на српском језику те уочавамо грешке у области прозоције и фонетике које то потврђују. Осим анализе везане за ова два филма, аутор анализира и шири друштвени контекст у коме су ови филмови настали.

Вељко Брборић у раду „Правописни речници у правописима Матице српске – (не)оправданост измена“ (127–141) испоређује правописне речнике у правописима Матице српске, будући да се издања из 1993. и 2010. године разликују. Његов циљ је да утврди структурне и техничке промене у овим издањима, као и то колико правописна решења одгова-

рају језичким потребама просечног корисника правописа. Он закључује да је у новијем речнику видан помак у погледу квалитета и квантитета. Такође, он истиче да речник мора бити доследан, без грешака. Предлаже и да се уради школско издање, као и да се сви ортографски приручници ускладе са Правописом српског језика из 2010. године и његовим Речником уз правопис. Напоменућемо да су се у овом раду ненамерно поткрале штампарске грешке у акцентованим примерима.

Драгана Вељковић Станковић у раду „О прагматичком приступу настави српског језика у средњој школи на примеру проширивања знања о значењу и употреби прилога“ (143–158) предочава колико су ђаци изложени колоквијалном језику, а колико је, с друге стране, њихова лингвистичка компетенција недовољна, те користе прагматичке англицизме типа *дефиницијно*, *ајсолути*, односно израз *шћа јод јћо значило*. Ауторкин циљ је да се ђацима прошири знање о значењу прилога, и да науче да нијансирају свој исказ коришћењем различитих адвербијалних апроксиматора (*јприближно*, *ојјприлике*, *око*). Он је део амбициознијег задатка методике наставе српског језика – да се ученици оспособе да разумеју речи и њихове прагматичке функције, будући да ће им то помоћи да развију своје изражајне могућности.

Ничка Бечева у раду „О неким теоретским и практичким проблемима израде творбеног речника (на грађи творбених речника руског и бугарског творбеног речника)“ (159–165) предлаже да се у оквиру пројекта Српски језик и његови ресурси започне израда дериватолошког речника, будући да овакав речник српског језика не постоји. Он би, осим лингвистима, користио свима који се баве језиком и језичком културом. Анализирајући речнике тог типа у руском и бугарском језику, ауторка истиче да је неопходно одредити обим речника. С тим у вези, наводи о чему све аутори речника треба да воде рачуна – приступ грађи (да ли творбена гнезда укључују композицију и абревијатуре нпр.), колико чланова имају гнезда, да ли се уносе сви деривати, да ли се уносе деривати личних имена. Такође се истиче да је битна структура творбеног гнезда (да ли је нека реч мотивисана или није), проблем уношења позајмљеница, одређивање смера творбе речи, питање дублета, хомонимије и полисемије, као и предност речника са индексом на крају.

Весна Крајишник и Весна Ломпар у раду „Концепција онлајн курса српског као страног језика“ (167–176) представљају на који начин странци могу учити српски језик на даљину, помоћу платформе Мудл (MOODLE). Развој информационах и комуникационих технологија омогућава да се оне примењују и у учењу језика. Ауторке рада нам овом приликом приказују како изгледа и на који начин функционише овакав курс у Центру за српски као страни језик на Филолошком факултету у Београду. У питању је курс за ниво А1 који траје десет недеља и садржи лекције, вежбе, тестове, као и онлајн консултације са професором и при-

прему за завршни испит. Ауторке детаљно описују како изгледа овај курс, лекције и вежбе илуструју сликама из апликације, а такође се осврћу и на предности и мане оваквог учења (нема просторног и временског ограничења, лакше и брже коришћење речника – директан приступ из лекције, стална допуна и исправљање материјала за учење, односно ограничена усмена комуникација између студента и предавача, специфична структура језика која у случају нпр. реда речи у реченици омогућава више тачних одговора, које Мудл платформа не дозвољава).

Небојша Маринковић у раду „Учење на даљину и усвајање српског као страног језика“ (177–183) такође описује учење на даљину и могућности које, у вези са овом тематиком, пружају електронски медији. Аутор истиче да европске земље желе да овај тип учења буде доступан њиховим грађанима, као и да смање преоптерећеност простора за учење и за смештај студената. Њихови универзитети планирају додатне зараде, јер се за овакав вид учења све више одлучују запослени који желе додатно да се едукују, а такође овакво учење захтева да институције на којима се обавља буду модерне и да се прилагођавају потребама времена. Аутор описује неколико категорија студената који похађају ове курсеве и истиче да постоје два облика комуникације који се користе за учење на даљину – синхрони и асинхрони, у зависности од тога да ли су професор и студент истовремено укључени у процес учења. За синхроне је важно да користе технологије за комуникацију уживо (ITFS, Point to point, Микро-таласи). У зависности од тога колики проценат учешћа онлајн технологија имају, курсеви се деле на традиционалне (немају виртуелни део), курсеве олакшане интернет мрежом (до 30% је виртуелни део), хибридне (30–80%), онлајн курсеве (више од 80%).

Српски језик је заступљен у неколико програма – Campus Europae у Новом Саду, телетандем за учење српског и италијанског језика у Торину, телетандем за учење српског и немачког језика у Бечу (све су хибридни курсеви), док се као први онлајн курс српског језика наводи пројекат Београдског универзитета, о коме у овом зборнику који приказујемо пишу Весна Крајишник и Весна Ломпар.

Аутор закључује да иако оваквом учењу недостаје интеракција лицем у лице, оно пружа алтернативу за оне студенте који су удаљени или изоловани, односно оне којима треба флексибилно окружење за учење.

Рајна Драгићевић у раду „Нека запажања о придевској контекстуалној синонимији“ (185–192) износи запажања о семантичком утицају придева једних на друге у придевском низу. Инспирирана грешкама у препознавању синонима у тестовима из српског језика за ученике трећег разреда Филолошке гимназије, ауторка је уочила да се чланови синтагми ослањају једни на друге и обликују семантички садржај један другом, као и да се у том међуделовању формира и значење конструкције, која као целина утиче на значење употребљених јединица. Сви ови процеси

као последицу имају семантичко приближавање чланова придевског низа, које може бити толико да их говорници доживљавају као синониме, иако то нису. Ову претпоставку ауторка испитује на примерима везане употребе придева са значењем људских особина, а такође се осврће и на редослед придева и њихов узајамни семантички садржај, као и утицај начина на који су придеви повезани када су распоређени у низу и одређују именицу (запета, заграда, косе црте и цртице). Ауторка закључује да питање утицаја контекста на формирање одређених парадигматских односа међу лексемама, које независно од контекста нису у том односу, представља тему о којој тек треба да се говори.

Александар Милановић у раду „Бећковићев поетски опус као ресурс за истраживање сложеница са инфиксом *-и-*“ (193–209) на материјалу из девет Бећковићевих књига поезије анализира императивне сложенеце. Анализи корпуса претходи теоријски приказ ових сложеница, где аутор истиче да је овај тип сложеница општесловенска појава, и да овакве речи припадају експресивној лексици, најчешће са пејоративним значењем.

Анализирајући корпус, аутор уочава да су експресивност и сликовитост које стварају узрок појаве ових сложеница у Бећковићевом језику, а да су им порекло и узор у ровачком говору, те да се кроз овај творбени тип песник враћа традицији усмене речи. Аутор се осврће и на специфичне примере писане са цртицом (типа *мрзи-браћа*), појаву полисемије и хомонимије, анализу врста речи (све су именице, осим три придева), ретке примере редукованих облика (типа *држџора*), аналошке облике (типа *кљуцидрво*). Говори и о њиховој синтаксичкој функцији, начинима творбе, семантичкој структури, као и фонетско-фонолошким облицима блиским овим сложеницама (нпр. *вучикаја*). Аутор износи и списак свих императивних сложеница у Бећковићевом песничком делу, као и закључак да су овакве сложенеце, осим у супстандардним идиомима, продуктивне још и у песничком језику.

Предраг Дилпарић у раду „О развоју транзитивности српског глагола“ (211–219) наводи примере група глагола из новијег и савременог српског језика који показују недовршеност развоја транзитивности и нестабилност у изражавању дијатезе. Он истиче да се поред глагола прелазно-непрелазне семантике из фазе пре појаве директног објекта јављају и предлошке и беспредлошке објекатске форме, као синтаксички дијалектизми, архаизми или регуларни облици. Ипак, у односу на старије форме, акузативска рекција се јавља као преовлађујућа тенденција, будући да се налази под утицајем синтаксички иновативније романске и балканске језичке средине.

Снежана Вучковић у раду „Језичка и културна слика Сунца у српској народној традицији“ (221–235) анализира корпус одабраних фолклористичких и етнографских текстова са циљем да реконструише кул-

турно-језичку слику Сунца у српској традиционалној култури. Она полази од теорије проучавања језичке слике света, користећи методе когнитивне етнолингвистике. Анализирајући средњовековне научно-популарне списе, фолклористичке и етнографске текстове, фразеологизме, устаљене изразе и метафоре који такође чувају културно-језичку слику Сунца, ауторка даје когнитивну дефиницију Сунца – надређена категорија му је светло, док фасетном организацијом презентује порекло (небеско односно божанско), изглед (круг), атрибуте (светло, сјајно, јарко и сл.), радње (сија, греје и сл.), време појављивања (дан односно јутро), простор (исток–запад), предсказања, супротне појаве (тама, киша, земља, хладноћа).

Балша Стипчевић у раду „Реципрочни глаголи са социјативним инструменталом“ (237–299) даје исцрпан преглед реципрочних глагола у српском језику, и то оних који се употребљавају у конструкцији са социјативним инструменталом. На корпусу Речника српскохрватскога књижевног језика Матице српске описује синтаксичко-семантичке одлике ових глагола и приказује њихове реченичне моделе. У раду је наведено чак 1016 глагола, подељених у четрнаест семантичких класа.

Ана Батас у раду „Акустичка анализа консонаната – неки методолошки проблеми“ (301–318) истражује методолошке проблеме из области инструменталне фонетике који се тичу акустичких карактеристика консонаната у српском језику. Ауторка се бави односом између читаног текста и спонтаног говора, сачињавањем листе речи-узорака, и прављењем оквирних реченица и сегментирањем везаног говора. У раду се налази и петнаест слика којима је ауторка илустровала сегментирање везаног говора, што може бити посебно корисно и занимљиво студентима.

Јован Чудомировић у раду „О полифункционалности лексеме *један* у српском језику“ (319–346) испитује резличите употребе лексеме *један* на примерима из Електронског корпуса српског језика. Поред бројног значења, које је основно значење ове лексеме, аутор бележи и заменичку употребу лексеме *један* (неодређена заменичка употреба са придевском и неодређена заменичка употреба са именичком вредношћу, ендорфорско упућивање, реципрочне конструкције, упућивање на делове текста), генеричку употребу (уз опште и властите именице, у експресивно-афективној употреби, као члан). Лексема *један* се користи и као придев са значењем 'исти', а аутор бележи и адвербијализоване облике ове лексеме (облик инструментала *једном* и средњег рода *једно*). На основу наведене анализе аутор закључује да би ову лексему требало третирати и као неодређену придевску заменицу.

Овај зборник значајно доприноси модерном изучавању србистике како избором тема, тако и приказаним методама истраживања. Радови су актуелни и могу нам користити као литература или полазиште за нека нова истраживања.

Бојана Томић

Библиографија *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* 1971–2011*

Научни скуп *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* један је од најзначајнијих славистичких скупова, са четрдесетогодишњом традицијом, који се без прекида одржава од 1971. године и окупља најеминентније стручњаке из језика и књижевности који разматрају важна питања која се тичу српског језика и књижевности, као и њихове повезаности са другим језицима и књижевностима.¹

Прошле године објављена је у издању Међународног славистичког центра комплетна библиографија зборника *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* која обухвата радове са скупова одржаних од 1971. до 2011. године. Израдиле су је Злата Бојовић, Драгана Мршевић Радовић и Катарина Тодоровић. Како се истиче на почетку (5), *Библиографија* обједињује три досад објављене библиографије.² До 1987. године излазила су по три тома Зборника годишње, док је Зборник из 1988. чинило пет

* МСЦ, Београд, 2012, 237 стр.

¹ У поздравној речи С. Марковића, поводом отварања скупа *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* 1971. године, износи се да је циљ окупљања слависта да се „и даље осветљава значај Вукових идеја, подухвата и остваривања, и да се сагледа богато остваривање његове мисли и дела“ (*Научни сасијанак славистија у Вукове дане* 1, 7). Касније, са развојем лингвистике и књижевних теорија, јавља се потреба да и теме скупова буду концептиране тако да прате савремена достигнућа из језика и књижевности.

² Прва библиографија објављена је 1982. године после десет научних састанака и садржи 743 прилога произишких из пера 291 слависте. Прву библиографију сачинио је Драгутин Миленковић. Друга библиографија, објављена 1987, била је селективна и налазила се у саставу биобиблиографских јединица *Библиографској речника учесника Међународној научној скупи Вук Караџић и његово дело у своме времену и данас*. Библиографију су израдили Злата Бојовић, Мирјана Костић, Драгутин Миленковић и Снежана Самарџија. Трећа библиографија објављена је 2005. и садржала је комплетан попис радова објављених у зборницима од 1. до 30. броја. Израдили су је Злата Бојовић, Драгана Мршевић Радовић и Снежана Самарџија са сарадницима.

томова.³ Од тада, Зборник сачињавају два тома, један из језика, други из књижевности.

Да се запазити да у *Библиографију* нису унесени подаци о радовима из зборника, насталим у оквиру пројеката *Терминолошка стандардизација лингвистичког описе савременог српског језика* (зборници 32/3, 33/3, 34/3, 35/3) и *Теоријско-методолошки оквир за модернизацију описе српског језика* (зборници 36/3, 38/3, 39/3, 40/3), који су на Скупу излагани у периоду 2002–2011. у оквиру посебне сесије.

На почетку *Библиографије* даје се списак тема које су излагане на свих 40 научних скупова (7–10), а затим се наводи списак чланова Управе међународног славистичког центра од 1971. до 2012. године (11–12). Из списка тема може се уочити разноврсност питања и проблема из језика и књижевности и заступљеност свих важних научних области.

Организатори научног скупа су у области језика задавали теме које се тичу различитих области – између осталог, у темама се анализирају питања нормирања језика (10/1, 24/1, 31/1 итд.), морфологија и творба речи (13/1, 28/2, 35/1 итд.), лексикологија и лексикографија (26/2, 37/1 итд.), терминолошки проблеми (18/1), синтаксичке теме (14/2, 15/1), стилистика (23/2, 32/1), превођење (16/3) итд.

Прегледом тема из књижевности види се да су разматрана и општа питања књижевности и проблеми који се тичу посебних епоха или писаца – између осталог, у темама се обрађују однос усмене и писане књижевности (6/2, 15/2), појединачне књижевне врсте (24/2, 25/1, 31/2), различите књижевне епохе (12/1, 13/2, 34/2), однос српске књижевности према другим књижевностима (32/2, 34/2, 40/2), тема сеобе и изгнанства (20/1), тема Хиландара у српској књижевности (28/1) итд. Посебни тематски зборници посвећени су проучавању језика и стила истакнутих српских писаца и песника: Вука (3; 14/3; 17/1, 2, 3, 4, 5), Јована Стерије Поповића (11/1), Доситеја Обрадовића (19/2, 38/2), Његоша (18/2), Лазе Костића (21/1), Ива Андрића (22/1) и Милоша Црњанског (33/2).

Централни део *Библиографије* (15–206) представља узбучени списак аутора и њихових радова. Радове су у зборнику објављивали аутори из словенских, али и из несловенских земаља. По свом опредељењу, радови су окренути различитим питањима – у оквиру лингвистичких тема разматрају се питања из историје језика и из савременог језика, питања језичке стандардизације, као и језичка пракса – обухватају се све лингвистичке области – фонетика, акцентологија, морфологија, лексикологија, творба речи, синтакса, стилистика итд., док се у радовима из књижевности анализирају теме и мотиви у књижевним делима, пореди

³ Зборник је излазио у више томова поводом обележавања неких важних јубилеја српске филологије и сл.

се стваралаштво (теме, мотиви) писаца који припадају истим или различитим епохама, преводи српских дела у иностранству итд.

Централно место у изучавању језичких тема представљају радови у којима се разматра улога Вука Караџића у нормирању српског књижевног језика, његови преводи, однос према другим истакнутим лингвистима, Вуков критички рад итд. (в. нпр. 15, 322, 653, 948, 1284, 1963, 2453, 3320)⁴.

У чланцима са темом из језичке дијахроније проучавају се језичке особености старих писаних споменика (в. нпр. 567, 997, 1262, 2980, 3375), а низ радова бави се и етимологијом речи (в. нпр. 3298, 3376).

Радови из фонетике тичу се природе и изговора појединих гласова, гласовних промена, природе слога и сл. (в. нпр. 1064, 2872). Акцентуација, прозодија и ортоепија такође су тема истраживања, где се анализирају акценатски типови, однос старог и савременог акцента, акценатска парадигма итд. (в. нпр. 97, 544, 839, 1054, 1062, 2365).

Разноврсне теме обрађују се и у радовима из морфологије, а у њима се аутори баве врстама речи и њихових граматичких категорија, деκлинацијом, конјугацијом итд. (в. нпр. 390, 1470, 2873, 3055, 3082, 3138). У *Библиографији* су веома су заступљена и питања која се тичу творбе речи – у тим се радовима расправља о начинима творбе, о неким префиксима, суфиксима итд. (в. нпр. 76, 252, 1200, 2802, 3219, 3362).

Лексиколошке и лексикографске теме заузимају значајно место у *Библиографији*. Теме се, између осталог, односе на разматрање проблема полисемије и њених механизма, синонимије, антонимије, питања везаних за одређене лексичке слојеве, лексику страног порекла у српском језику итд. (в. нпр. 466, 605, 552, 995, 2037, 2673). Низ радова бави се и ономастиком (в. нпр. 219, 481, 1538, 1544). Заступљени су и чланци у којима се проучавају лексика страног порекла у српском језику (в. нпр. 117, 2485, 3194, 3227, 3301), лексика страног порекла код појединих писаца (в. нпр. 3196), као и различита термилошка питања – места термина у лексичком фонду (в. нпр. 463, 3214), поједине термилошке области (као што су родбинска, географска, зоолошка, физичка, граматичка, правна терминологија итд.) (в. нпр. 141, 146, 390, 1008, 2491, 2871, 3047, 3220). Представљене су и лексикографске теме – анализира се лексика на корпусу речника српског књижевног (и народног) језика (као што су *Вуков Рјечник*, *Речник САНУ*, *Речник Маџице српске*) (в. нпр. 118, 460, 991, 1485, 2037, 2071, 2681, 2870), као и речника којима се у анализи даје историјска димензија као што је *Рјечник ЈАЗУ* (в. нпр. 3233) или речника страног језика (в. нпр. 989, 1234, 1847).

⁴ Број у загради представља редни број рада у *Библиографији*.

У оквиру бројних радова из синтаксе расправља се, између осталог, о употреби падежа и предлошко-падежних конструкција, о конгруенцији, о реченичним конституентима (в. нпр. 65, 140, 1252, 2755, 2980).

Аутори у чланцима из дијалектологије изучавају дијалекте који су узети за темељ књижевног језика, као и дијалекте који не спадају у књижевне (в. нпр. 149, 599, 1030, 2165, 2335, 2528, 2636).

Радови из области методике и дидактике имају за тему наставу српског језика као страног, различите практичне проблеме приликом презентовања неких наставних јединица итд. (в. нпр. 624, 1313, 2291, 2297, 2592).

Теме из стилистике и фразеологије такође заузимају значајно место. У оквиру тема из стилистике анализирају се стилске особености језика појединих писаца, развој функционалних стилова у српском језику, језик средстава информисања итд. (в. нпр. 628, 1020, 1011, 1592, 2458). Фразеолошка истраживања тичу се анализе појединих фразеологизама на материјалу српског језика, културолошких вредности фразеологизама, али и паралелизма српских фразеологизама и фразеологизама у другим словенским језицима итд. (в. нпр. 455, 1985, 1992, 2230).

У низу радова обрађују се језик и стил појединих српских истакнутих писаца: С. М. Љубише (в. нпр. 3196, 3106), И. Андрића (в. нпр. 1860, 2357, 2814, 3163), Доситеја (в. нпр. 2029, 3033, 3125), Ј. Стерије Поповића (в. нпр. 1917, 3054), М. Црњанског (в. нпр. 625), Б. Нушића (в. нпр. 1206), Л. Лазаревића (в. нпр. 1014), Д. Ћосића (в. нпр. 1018) итд.

Нормирање српског књижевног језика тема је бројних радова у којима се разматрају питања стандардизације и кодификације норме од почетака нормирања српског књижевног језика до савремених питања у тој области (в. нпр. 550, 1466, 1548, 2055, 2183, 2368). Известан број радова бави се и правописним проблемима и правописном праксом (в. нпр. 236, 238).

У радовима из области превођења и компаративних језичких истраживања анализира се превођење појединих терминологија, стилистички и синтаксички проблеми који се јављају приликом превођења итд. (в. нпр. 248, 620, 668, 1891, 2194). Значајан број аутора бавио се компаративним истраживањима, како односом српског језика према другим словенским језицима, тако и према несловенским језицима (в. нпр. 30, 2647, 2867, 3252, 3272, 3112).

Теме из књижевности тичу се и различитих епоха и различитих писаца. Изучавана су књижевна дела од средњовековне епохе, преко народне књижевности, ренесансе, романтизма, реализма, модерне, па до дела савремених писаца. У радовима са темом из народне књижевности анализирају се бројне теме: анализира се улога Вука Караџића као сакупљача народних умотворина и његов однос према народном стварала-

штву (в. нпр. 1167, 1410, 1687), поједини мотиви у народној поезији и прози (в. нпр. 1833, 1836, 3066), устаљене формуле (в. нпр. 2767, 2779, 3069), обележја поједних књижевних врста (в. нпр. 1135, 1829, 2777), преводи српских народних песама на стране језике (в. нпр. 1359, 1421) итд. Радови који као тему имају средњовековну књижевност баве се, поред осталог, одређеним мотивима и симболима (в. нпр. 999, 1033, 1099, 1526, 3148), жанровским обележјима неких средњовековних књижевних врста (в. нпр. 1035, 1857, 2628), појединим ликовима (в. нпр. 1103, 2632) итд. Нека књижевна дела била су предмет пажње великог броја аутора, као што су *Хасанајиница* (в. нпр. 310, 1607, 2088), *Живой и њириљченија* (в. нпр. 919, 1439, 3105), *Горски вијенац* (в. нпр. 631, 2179, 3035), *Сеобе* (в. нпр. 405, 1360, 2922), *На Дрини ћурџија* (в. нпр. 858, 1840, 3411) итд.

Заступљени су и чланци у којима се анализирају дела ренесансне, дубровачке књижевности као и њихов утицај на новију књижевност (романтичарску, реалистичку и модерну) (в. нпр. 183, 195, 1490, 1499, 2282) итд.

Од тема из романтичарске књижевности најбројније су оне којима се проучавају одређени симболи и мотиви у романтичарској књижевности, обележја појединих књижевних врста, српски романтичари и њихов пријем у иностраним књижевностима и др. Највише је радова који се тичу Његошевог књижевног дела (в. нпр. 103, 242, 981, 1617, 2214, 3276), али су бројни и радови у којима се говори о делу Л. Костића (в. нпр. 736, 1839, 2567, 3064), Ј. Стерије Поповића (в. нпр. 45, 1343, 1917, 2435), Доситеја (в. нпр. 933, 1418, 2149, 3061), Змаја (в. нпр. 377, 475, 690) и других српских романтичарских књижевника.

У чланцима које се баве делима реалистичке књижевности заступљене су, између осталог, следеће теме: начини приповедања у реалистичкој прози, особености неких реалистичких дела, одређени мотиви, реалистичка дела српске књижевности и њихов утицај на друге књижевнике и др. Највећи број радова посвећен је истакнутим српским реалистичким писцима Ј. Веселиновићу (в. нпр. 363, 1613, 3388), С. Матавуљу (в. нпр. 122, 756, 1788, 2392), С. Сремцу (в. нпр. 361, 1493, 2994, 3382), Л. Лазаревићу (в. нпр. 92, 897, 1937, 2594, 3352), Б. Нушићу (в. нпр. 525, 1375, 2426, 2986) итд., а има и радова посвећених књижевној критици у доба реализма (в. нпр. 1146, 1931, 2722, 3387).

Дела књижевности XX века такође су била честа тема проучавања. И у оквиру ових тема разматрају се различити симболи и мотиви, књижевне врсте, веза дела ове епохе са ранијим књижевним епохама и др. Поред И. Андрића и М. Црњанског чијем су делу били посвећени цели зборници, разматрају се и дела П. Кочића (в. нпр. 936, 1275, 3203, 3431), Ј. Дучића (в. нпр. 438, 898, 1376, 3042), И. Секулић (в. нпр. 108, 1369, 2252, 3244), Б. Ћопића (в. нпр. 1626, 2393, 2907, 3232), Д. Киша (в.

нпр. 529, 1737, 2512, 3021, 3458), И. В. Лалића (в. нпр. 528, 1447, 3404), М. Селимовића (в. нпр. 1776, 2718, 3460), С. Велмар-Јанковић (в. нпр. 90, 355, 1718, 3011) итд.

Из *Библиографије* сазнајемо у којим су страним земљама превођена дела српских писаца. Радови које су углавном написали инострани аутори сведоче о преводима у Француској (в. нпр. 909, 1670, 1672), Данској (в. нпр. 874, 876), Немачкој (в. нпр. 1675, 2653, 3359), Румунији (в. нпр. 761, 2976, 3280), Холандији (в. нпр. 1421, 1423), Кини (в. нпр. 3400, 3411), као и у словенским земљама Пољској (в. нпр. 885, 1360, 3261, 3365), Чешкој (в. нпр. 591, 1151), Бугарској (в. нпр. 711, 1504, 1902) итд.

Известан број чланака као тему има и програм и концепцију појединих језичких или књижевних гласила, какви су радови о часописима *Искра* (в. нпр. 584, 588), *Новине српске* (в. нпр. 23, 714), *Лейтойис Мајице српске* (в. нпр. 153, 2190, 3240), *Српски књижевни гласник* (в. нпр. 281, 577, 1303, 1712) итд.

На крају се дају веома корисни прилози – регистри: Регистар аутора (207–222), Регистар наслова (223–228) и Регистар личних имена у наслову (229–237). На основу Регистра аутора сазнајемо да су у зборницима објављени радови 910 аутора. Такође, из поменутог регистра може се видети и који су аутори колико радова објавили у овом зборнику – са преко двадесет објављених радова у зборницима су Ђ. Живановић, Н. Килибарда, М. Ковачевић, Л. Лашкова, С. Ж. Марковић, М. Матицки, Р. Симић итд.

Библиографијом су представљени богатство и разноврсност научног размишљања о најважнијим темама из српског језика и књижевности, као и њиховог односа према другим словенским и несловенским језицима и књижевностима. Израда библиографије оваквог обима је тежак и сложен посао који су састављачи одлично обавили и због тога им сви садашњи и будући проучаваоци језика и књижевности дугују велику захвалност. Када би у *Библиографију* били унети и подаци о радовима насталим у оквиру два пројекта *Терминолошка стандардизација лингвистичкој ойиса савременој српској језика* и *Теоријско-методолошки оквир за модернизацију ойиса српској језика*, она би добила још већи значај и већу вредност.

Библиографија ће истраживачима бити од велике помоћи јер су на једном месту пописани подаци о значајним резултатима истраживања релевантних проучавалаца који су са најразличитијих аспеката сагледали проблеме који се тичу српског језика и књижевности. Ова врста библиографије је „жив“ текст који ће се накнадно допуњавати новим подацима, па очекујемо њено допуњавање након будућих научних скупова и зборника насталих на основу њих.

Нађаша Миланов

Хроника

Научни скуп *Српски језик и актуелна питања језичке политике*

У Српској академији наука и уметности 28. октобра 2013. године одржан је научни скуп посвећен питањима везаним за актуелно функционисање и очување српског књижевнојезичког стандарда, али и српског језика уопште у свим видовима његових реализација, не само у Србији већ и у земљама у окружењу у којима је српски службени језик или језик мањинске популације. Једнодневни, али изузетно садржајан састанак еминентних лингвиста одвијао се у организацији Одељења језика и књижевности САНУ, испред којег је у Организационом одбору стајао академик Предраг Пипер, затим Одбора за стандардизацију српског језика, у чије име је у Одбору био академик Иван Клајн, Института за српски језик САНУ, чији је директор проф. др Срето Танасић био председник Одбора, и Фонда „Ђорђе Зечевић“ за заштиту и унапређење ћирилице. Секретар Организационог одбора скупа био је мр Јован Вуксановић. Овако значајном скупу, насловљеном *Српски језик и актуелна питања језичке политике*, присуствовали су и представници академија, Матице српске, Српске књижевне задруге и државне управе, а све са циљем да закључци буду оперативни и да се обезбеди њихова примена у пракси. Након што је проф. др Срето Танасић отворио састанак, учесницима се обратила гђа Јасмина Митровић Марић, саветник председника Републике Србије и члан Кабинета председника, а као представник Националног савета за културу г. Душко Паунковић. Поздравне речи је, такође, испред Академије наука и уметности Републике Српске упутио академик Слободан Реметић, испред Српске академије наука и уметности, Одељења за књижевност и језик академик Предраг Пипер, испред Матице српске проф. др Драган Станић, испред Српског националног вијећа у Хрватској проф. др Милорад Пуповац и испред Одбора за српски језик Српске књижевне задруге проф. др Милош Ковачевић.

У оквиру радног дела скупа изложено је шеснаест реферата, после којих је уследила дискусија и усвајање закључака. Прво је своје виђење актуелног стања и проблема у усменој и писаној реализацији српског језика изнео проф. др Драган Станић. Наслов његовог саопштења гласио је „Нужни услови за вођење језичке политике“. Он је говорио о спрово-

ђењу језичке политике унутар заједнице, са нарочитим освртом на употребу писма. У вези са писмом истакао је да се мора заштитити употреба ћирилице, али да се латиница не сме искључивати из корпуса (на њој је, рецимо, бококоторско књижевно стваралаштво), она представља вид интеграције и мора бити алтернативно писмо. Закон о службеној употреби језика и писма из 1991. године (са каснијим изменама) обезбеђује ћирилицу место примарног писма, али се латиница не дискриминише, већ се текст писан латиницом може поставити испод или поред ћириличног. Ипак, он наглашава да би ваљало да постоји тело које води рачуна о заступљености и хијерархији употребе ових писама. Такође је истакао да језичка политика мора бити свесрпска, никако не сме бити србијанска, те је нужно да се правопис и речник издају на јакавици, као и да се поведе брига о језику у медијима и сл.

Академик Милорад Радовановић, наш најзначајнији социолингвиста, говорио је на тему „Планирање језика данас (подсетник)“. Он је актуелним проблемима пришао са теоријске стране, указујући на разграничење појмова планирање језика и језичка политика, као и на појмове из области стандардизације. Код планирања издвајају се планирање језичког корпуса, што је лингвистичка област, и планирање језичког статуса, што је предмет политике. Исто тако, ако се има у виду дихотомија микролингвистика (у жижи интересовања је језик сâм) и макролингвистика (језик према другим језицима), може се говорити и о микропланирању и макропланирању, те планирању у ужем смислу и у ширем смислу, али их није могуће разлучити. Кључно је његово виђење српског као поливаријантног језика, где се издвајају три варијанте српског стандарда: западна у Хрватској и Републици Српској, источна у Србији и јужна у Црној Гори.

Више саопштења за предмет је имало статус српског језика ван граница Србије. Прво у низу таквих било је излагање академика Слободана Реметића, под насловом „Српски језик у Републици Српској и Босни и Херцеговини“. Наиме, он је подсетио на квазинаучне интерпретације бошњачких лингвиста везаних за појмове српски језик и „босански“ језик, али и на то да су српски језик и ћирилица на том простору угрожени и недовољном бригом српских институција у Републици Српској и посленика српске културе и јавне речи. О томе се у Републици Српској говорило доста, та тема била је актуелизована на многим научним скуповима одржаним у различитим приликама у овој републици, а искључиво на ту тему одржан је округли сто *Језик и писмо у Републици Српској и Босни и Херцеговини* 2011. године, а потом је издат и зборник саопштења, а теме су обухватале временски распон од Кулина бана до данас.

Језичка политика као део укупне националне политике свакако почива на деловању установа као што су у Србији Академија, филоло-

шки/филозофски факултети, Матица српска и Институт за српски језик САНУ. О улози ових научних институција за очување и неговање српског језика говорио је проф. др Срето Танасић у реферату „Значај научних институција за статус српског језика“. Нешто детаљније о томе, као и о проблемима с којим се у своме раду суочавају те институције, показао је на примеру Института за српски језик САНУ. Институт за српски језик оформљен је 1947. из Академијиног Лексикографског одсека, а основна делатност Института била је израда тезаурусног *Речника* САНУ и изградња научног кадра. Временом Институт је добио и свој одсек за проучавање црквенословенског језика, пре тридесет година одсек за етимолошка проучавања, потом и за дијалектолошка (са напоменом да су се истраживања народних говора у Институту врло интензивно одвијала све време, дакле, и пре званичног формирања одсека/пројекта) и пројекат који се бави питањима савременог стандардног језика. Резултате својих истраживања сарадници су објављивали у периодичним и монографским публикацијама, које спадају у ред најстаријих и најеминентнијих на овим просторима. Часописи Института су *Српски дијалектолошки зборник* (1905), *Јужнословенски филолоџ* (1913), *Наш језик* (1932) и електронски часопис *Лингвистичке актуелности* (2000), а монографске едиције *Библиотјека Јужнословенској филолоџа* и *Монографије*. Дакле, задатак овог института је систематско изучавање српског језика из дијахроне и синхроне перспективе, израда *Речника* САНУ, израда *Етимолошкој речника српској језика*, изучавање црквенословенског језика српске редакције и изучавање народних говора, те издавање научних часописа и лингвистичких монографија. С друге стране, директор је истакао и проблеме са којима се Институт сусретао и сусреће се у свом раду. Најпре, то је било нередовно финансирање и осипање кадрова 90-их година прошлога века. Иако су се кадрови усталили, проблеми са финансирањем задају још увек проблеме запосленима, како у исплати њихових личних доходака, тако и у финансирању публикација. Отворено питање је и брига о кадровском развоју, јер се Институт суочава са неразрешеним питањима у вези са школовањем кадра, усавршавањем кадрова у иностранству итд. Дакле, неопходно је да ресорно министарство омогући несметано функционисање Института, да се обезбеди стабилност и сигурност у финансирању, што подразумева прелазак на буџетско финансирање ове значајне националне институције.

Проф. др Мато Пижурица за тему свог излагања имао је прецизирање појмова службена и јавна употреба језика и писма, а наслов је гласио „Прилог дефинисању домена службене и јавне употребе језика и писма“. Према његовој процени, подела на службену и јавну употребу језика и писма представља вештачку поделу и компликује сагледавање проблема, јер се то не може разграничити.

У саопштењу „Српски језик и функционална писменост на Универзитету“ проф. др Милош Ковачевић бавио се статусом изучавања српског језика на факултетима, али и на нижим нивоима образовања. У разматрање су ушли само државни универзитети у Србији, док приватни, којих има преко тридесет, нису обухваћени. Наиме, у школском систему српски језик има статус наставног и вехикуларног језика; обавезан је у самом извођењу наставе, а у основној и средњој је наставни предмет. У картотеци језичких недоумица Одбора за стандардизацију стоји питање о исправности веће заступљености наставе књижевности у односу на наставу језика у основној и средњој школи. Наиме, било је 2010. године иницијативе да се одвоји настава језика од наставе књижевности, али је задржано постојеће стање. Међутим, указала се нова прилика и Министарство просвете је покренуло питање наставе језика у средњој школи. На универзитетима српски језик се као предмет може срести: 1) као група на филолошким факултетима; 2) на учитељским и педагошким факултетима; 3) на страним филологијама; 4) на наставничким факултетима; 5) на ненаставничким факултетима. Поред катедри за српски језик на филолошким (односно филозофским) факултетима, на учитељским и педагошким факултетима српски се некада изучавао 4 семестра са фондом 4 + 3, а сада до једног семестра са фондом 2 + 1 или 1 + 2. На страним филологијама овај предмет није свуда заступљен, а познато је да се не може радити успешна контрастивна анализа ако српски језик није обавезан. Такође је неопходно да се српски изучава на факултетима који школују наставничке кадрове. Међутим, оно што изненађује јесте да су ненаставнички факултети заинтересовани за изучавање српског језика. Рецимо, Медицински факултет је поднео захтев да се уведе српски језик – функционална писменост као обавезни предмет. Такође, у циљу заштите и очувања традиционалног српског писма, а у складу са чланом 10 Устава и Законом о службеној употреби језика и писма, Сенат Универзитета у Крагујевцу донео је одлуку да тезе морају да се предају искључиво на ћирилици. Закључак је да је нужно увођење српског језика на све универзитете, а да се у средњој школи одвоји настава језика од наставе књижевности.

У свом реферату „Место правописа у наставном процесу“ проф. др Вељко Брборић изнео је мишљење да је у првом реду проблем у школи – у самом наставном програму, а потом изван ње. Томе је у великој мери допринео правописни плурализам после распада српскохрватског језичког заједништва. После различитих издања Матичиног правописа, данас немамо школско, па је питање може ли се настава правописа изводити без њега. У наставном плану правопис има своје место, и оно је добро дефинисано, али се мора поштовати и не сме се одступати од плана.

Др Милош Луковић реферисао је на тему „Актуелна питања језичког законодавства у Републици Србији“. Наиме, чланом 10 Устава Репу-

блике Србије и Законом о службеној употреби језика и писма дефинисано је да су српски језик и ћирилица у службеној употреби, док се службена употреба других језика и писама уређује законом, на основу Устава, те има више одредби о употреби језика и писама националних мањина у службеној и другим употребама. Луковић је истакао да, када Србија буде ушла у Европску унију, биће неопходно усаглашавање ових закона са прописима ЕУ.

Академик Предраг Пипер је у саопштењу „О стратегији језичке политике у Републици Србији“ изнео основне смернице за израду ове стратегије, која би била у надлежности Министарства за културу и информисање и/или Националног савета за културу у сарадњи са другим министарствима (Министарством просвете, науке и технолошког развоја, Министарством правде итд.) и другим мериторним установама (САНУ, Институт за српски језик, Одбор за стандардизацију српског језика, Матица српска, катедре за српски језик итд.) и појединцима. Након разграничења појмова као што су службена, јавна и приватна употреба језика и писма, академик Пипер изнео је неке примере пропуста у језичкој политици, а потом је образложио основне елементе садржаја стратегије језичке политике у Републици Србији. Стратегија треба да буде усмерена на добро организовано и стручно вођење идентитетске политике у области језика; затим треба да обезбеди консолидацију и отклањање могућности конфликтних језичких ситуација; треба да преиспита место језичке политике у законодавству; стратегијом треба предвидети мере језичке политике на Косову и Метохији и у суседним државама; њоме треба прецизирати место српског језика у образовању; покренути пројекте израде нормативистичке лингводидактичке литературе; предвидети сталну подршку лингвистичким истраживањима усмереним ка подизању квалитета књижевнोजезичке норме и културе говора; предвидети сталну подршку лекторатима српског језика и бригу о настави српског језика као страног; покренути и подржати научни пројекат који би у форми системских истраживања обезбеђивао научну подршку држави у вођењу језичке политике; предложити систем мера за превођење капиталних дела из лепе књижевности објављених у Србији; затим подржати објављивање на ћирилицу и њену употребу у издаваштву, у СПЦ, у кинематографији; предвиди степен употребе страних језика у сфери јавне комуникације у Србији; предвидети мере заштите српског језика и писма од могућих покушаја да се српски језички споменици или српски говори прогласе споменицима или говорима других народа; побољшати могућности учења српског језика у дијаспори; створити добро организоване лекторске службе у издавачким и медијским кућама; увести језичког рецензента у издавачким кућама које издају уџбеничку и преводну литературу; подстаћи сарадњу са водећим лингвистичким установама у вођењу језичке политике итд.

И даље актуелним питањем бавио се и проф. др Милорад Пуповац у саопштењу „Језичне идеологије, језичне политике и производња нетолеранције у постјугославенским земљама“. Наиме, у оваквим околностима, циљ језичке политике (језичких политика) био је да повећа разлике према вани и да их смањи унутар језика, што је довело до високог степена језичке/варијантне нетолеранције и сукоба. Његово мишљење је да српски језик треба да задржи полицентричност, с обзиром на говорнике у западним крајевима бивше Југославије и да треба да се креира језичка политика која ће имати механизме да то обезбеди, да ублажи нетолеранцију. Конкретно, у Хрватској је велика нетолеранција према ћириличном писму и неопходна је ближа сарадња српских институција са институцијама у Хрватској.

У свом саопштењу „Узуални стандард у урбаним центрима на косовско-ресавском и призренско-тимочком говорном подручју“ проф. др Софија Милорадовић бавила се питањима употребе стандардног језика на просторима оних дијалеката који нису ушли у основицу књижевног језика. На грађи из неколико урбаних центара са ових простора (Параћин, Врање, Лесковац итд.) сагледан је степен усмеравања дијалекатске основе ка стандарднојезичкој норми, што заправо представља савремену комуникацијску стратегију и идентификацијску праксу на датом терену, са нарочитим освртом на омладинску популацију у датим центрима, те на њихову језичку усмереност ка дијалектизмима и англицизмима.

О судбини српског језика и ставовима према њему у Црној Гори реферисала је проф. др Јелица Стојановић у саопштењу под насловом „Актуелни процеси у вези са писмом и језиком у Црној Гори – задаци науке и језичке политике“. И она је изнела критику вештачке употребе појмова службени језик / језик у службеној употреби. Скренула је, такође, пажњу на то да нико не помаже очувању српског језика у Црној Гори, јер све јачи утицај имају Одбор за стандардизацију црногорског језика и катедре за црногорски језик, те се тако јављају компаративне студије црногорског и разних страних језика итд. Подсетила је и на то да заговорници и присталице у области „науке о језику“ неретко прекрајају чињенице из дијалектологије и историје језика и писма, како би показали „континуитет“ новопроткламованог језика.

Сличним питањима бавила се и др Митра Релић у раду „Положај, стање и перспективе српског језика на Косову и Метохији“. Она је нарочито истакла ризике и непријатности употребе српског језика и навела примере за језичку мимикрију на овим просторима.

Проф. др Жарко Бошњаковић са излагањем на тему „Српски језик у образовању у Војводини“ надовезује се на саопштење проф. Ковачевића, само што ову проблематику посматра на простору Војводине, где долази до изражаја вишејезичност због великог броја националних мањина. Само у шест општина се настава одржава искључиво на српском је-

зику, а у свим осталим на више. На наставничким групама на факултету то се огледа у постојању двопредметних група српско-румунски, српско-мађарски итд. За унапређење наставе језика такође предлаже одвајање часова језика од часова књижевности, што би подразумевало задржавање одвојених катедри за српски језик и за српску књижевност на факултетима. Побољшање квалитета наставе у школама види и у томе да асистенти долазе у школе и реализују део наставе. Међутим, када је реч о факултетима, предлаже да се врати стање које је било пре болоњске реформе.

У свом саопштењу „Језичка ситуација код Срба у Румунији“ проф. др Михај Радан бави се питањем српског као мањинског језика у Румунији, у Банату, као и стањем србистике и кроатистике у универзитетској настави у тамошњој средини. Указао је на изузетно неповољне услове у српском лекторату и непостојање институционалне подршке из Србије, те на малу заступљеност српског у медијима и администрацији.

Доц. др Весна Крајишник је такође изложила своја истраживања везана за веома актуелну тему „Лекторати српског језика“. Наиме, њена констатација је да је стање веома драматично: лекторати српског језика се затварају, а места српских лектора преузимају лектори из Хрватске и Босне, па сада и из Црне Горе, или се, с друге стране, из практичних разлога катедра или група зове Б(Ц)ХС, али представника Срба тамо обично нема. Поражавајуће чињенице са којима се она сусрела јесу да не постоји установа која има информације о српском језику као страном: ни Министарство просвете, ни Министарство дијаспоре, ни Министарство спољних послова, ни Народна библиотека Србије нема прецизне податке о томе. Од 50-их година бригу о лекторатима је водио Републички завод за међународну научну, културну, техничку и просветну сарадњу, а од 2000. Министарство просвете. Она је истраживала и представљање овог питања у штампи. Показала је и тренд опадања броја центара у којима се изучава српски језик и смањења броја лекторских места. Могући разлози за то су слабљење интересовања за словенске језике, уситњавање језика у региону, а унутрашњи разлог је недефинисана државна стратегија. Узрок су средства и недовољна комуникација међу институцијама, те се сусрећемо са неопремљеношћу лектората и неажурношћу у администрацији. Колика је наша небрига о изучавању српског на страним универзитетима, ауторка је поткрепила и поређењем са бројем лектората хрватског и са њиховим активностима на том пољу. Још једно спорно место је образовање и усавршавање лектора, јер неретко оде тек свршени студент без наставног искуства, а тамо се сусретне са недостатком литературе и изостанком подршке из матице. Међутим, потенцијала на факултетима за то има, рецимо, у Центру за српски језик као страни, Међународном славистичком центру и сл.

Овај скуп су пратили и бројни лингвисти, па су у дискусији поменути још нека питања везана за тему скупа као што су: формирање српског националног (електронског) корпуса, заштита статуса српског језика на интернету, настава српског језика у дијалекатским срединама и компетенција наставника итд.

Кроз реферате и дискусију поменута су готова сва спорна питања језичке политике и језичког планирања у Србији: сарадња са државним институцијама и законодавним телима у креирању и спровођењу језичке политике, настава језика у основним и средњим школама и на универзитету, настава српског као страног, заштита и неговање српског језика и писма у суседним државама итд.

Марина Сџасојевић

Прилог

Закључно саопштење са Научног скупа *Српски језик и актуелна истраживања језичке политике*

На научном скупу *Српски језик и актуелна истраживања језичке политике*, који је одржан у САНУ 28. октобра 2013. године у организацији Одељења језика и књижевности САНУ, Института за српски језик САНУ, Одбора за стандардизацију српског језика и Фонда „Ђорђе Зечевић“ за заштиту и унапређење ћирилице, закључено је да постоје бројни проблеми у области језичке политике у Републици Србији, и да се ти проблеми најбоље могу решавати у пуној сарадњи надлежних министарстава и националних савета, с једне стране, и научних и стручних установа, са друге. Проблеми се испољавају у одсуству јасног државног програма језичке политике као саставном делу идентитетске, културне, образовне и васпитне политике у Републици Србији, у многобројним облицима нарушавања чл. 10 Устава Републике Србије и закона о језику и писму, у потискивању ћирилице из службене и јавне употребе, које је готово у завршној фази, у неадекватном месту српског језика и писма у наставним садржајима и њиховој реализацији, у издавачкој делатности и језику медија, у Стратегији научноистраживачког рада у Србији, у недовољној подршци надлежних министарстава лингвистичким научноистраживачким пројектима и научним институцијама, у недовољној и неадекватној заштити језичких и идентитетских права Срба изван Републике Србије и др.

У вези с тим закључено је следеће.

Министарство културе и Министарство просвете Републике Србије требало би да утврде програм језичке политике (у оквиру програма идентитетске, културне и образовне и укупне државне политике), који ће усаглашено водити, имајући у виду потребу очувања јединственог српског језичког простора, као важног елемента јединственог духовног и културног простора, као и потребу заштите српске писане баштине од присвајања.

У оба министарства вођење идентитетске и језичке политике треба да буде јасно персонализовано како би стручњаци, а и сви други грађани, знали коме у вези с тим могу да се обрате и ко је лично одговоран за вођење те политике.

Оба министарства треба да у сарадњи са Министарством правде Републике Србије размотре колико се проблеми у вођењу језичке политике налазе у постојећем језичком законодавству Републике Србије и у примени закона о језику у конкретним случајевима његовог нарушавања.

Министарство правде Републике Србије се позива да направи упоредну анализу језичког законодавства у Србији са језичким законодавством у другим европским земљама. Ако двоазбучност не постоји у другим европским земљама, Министарство правде Републике Србије треба да разради решење по којем би се јасно и недвосмислено афирмисао статус српске ћирилице у Србији и обезбедила примена тог решења у пракси.

Министарство спољних послова требало би да изради и остварује стални програм заштите и унапређивања језичких права Срба у суседним земљама и у дијаспори правовремено и адекватно реагујући на случајеве њиховог нарушавања. Потребно је да се при Влади Републике Србије односно при Министарству просвете формира стручно тело од представника свих катедара за српски језик, Одељења језика и књижевности САНУ, Института за српски језик САНУ, Матице српске и Одбора за стандардизацију српског језика које би водило бригу о лекторатима српског језика у свету. Држава мора планирати у буџету средства за сталну финансијску подршку нашим лекторима у свету.

Надлежна министарства би заједно или понаособ требало да материјално подрже Одбор за стандардизацију српског језика како би систематски обезбеђивао стручну подршку министарствима у вођењу језичке политике.

Надлежна министарства требало би да у питањима вођења језичке политике као дела културне, образовне, васпитне и идентитетске политике, као и развоја језичког законодавства, установе облике сталног контакта и сарадње са водећим лингвистичким установама у Републици Србији и Одбором за стандардизацију српског језика. Ове институције требало би да увек буду спремне на највиши степен сарадње са надлежним министарствима у својој саветодавној улози у вођењу језичке политике, у покретању иницијатива и у стручном припремању предлога и решења у области језичке политике.

Министарство задужено за науку треба да обезбеди материјални статус научних институција из области језика да могу извршавати програмске задатке и бити на услузи држави код решавања свих проблема у вези са језиком и језичком културом. Притом се као приоритетни задатак поставља прелазак на буџетско финансирање Института за српски језик САНУ.

Министарство просвете треба обезбедити континуирано изучавање српског језика на свим нивоима образовања – пре свега увођењем

предмета Српски језик у средње школе, и на све факултете, како би се обезбедила функционална писменост факултетски образованих, а језички необразованих кадрова. То конкретно значи да министарство задужено за образовање треба да направи програм у коме ће српски језик бити обавезан предмет са одговарајућим бројем часова од основне школе до универзитета. Потребно је чинити све да се наставни садржаји из српског језика што је могуће више уједначе на целокупном српском језичком простору.

Министарство за културу и информисање треба да изнађе начин да се у установама које се баве издаваштвом и информисањем обавезно успостави лекторска служба примерена природи њихова посла са потребним бројем стално запослених лектора.

Одељење језика и књижевности САНУ, Одбор за стандардизацију српског језика, Институт за српски језик САНУ, Матица српска, катедре за српски језик на универзитетима у Републици Србији, као и сва научна и стручна друштва чија је основна делатност неговање српског језика и писма, треба да стално прате стање у области језичке политике у Србији, указују на нерешена питања и предлажу начине њиховог решавања.

Научне скупове под називом *Српски језик и актуелна питања језичке политике* требало би одржавати сваке године.

